

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає
Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 11 (488), November, 1988, Vol. XLI

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник
Члени Редакційної Колегії:
проф. д-р Г. Васюкович, проф. д-р С. Галамай, проф. д-р В. Косик,
інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава, проф. Б. Романенчук,
д-р В. Стебельський, проф. П. Цимбалістий
Літературно-мовний консультант — Святослав Караванський

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 007 6266/7

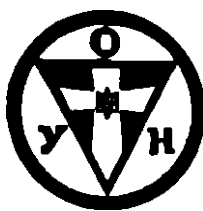
УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1989 РІК

К р а ї н а	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	65 дол.	35 дол.	6 дол.
Австрія	700 шіл.	400 шіл.	65 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2000 б.фр.	1100 б.фр.	200 б.фр.
Вел. Британія	27.50 ф.	15.00 ф.	3.00 ф.
Канада	65 дол.	35 дол.	6 дол.
США	60 дол.	32 дол.	6 дол.
Німеччина	112 н.м.	60 н.м.	12 н.м.
Франція	300 фр.	175 фр.	30 фр.
Швеція	300 кор.	175 кор.	30 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.
Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам ви-
гідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.
Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Printed in Great Britain by Ukrainian Publishers Ltd., 200 Liverpool Rd., London, N1 1LF

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І КУЛЬТУРНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 11 (488)

ЛИСТОПАД, 1988

Річник X

Зміст XI-ої книжки

В Тисячоліття Хрещення України

— Привіт-Благословення Вселенського Патріярха Димитрія I Блаженнішому Митрополитові Мстиславові, Главі УАПЦ з нагоди Тисячоліття Хрещення України	1283
— Соборне Послання Української Католицької Ієрархії з приводу урочистого відзначення 1000-ліття Хрещення Русь-України	1285
Ольга Горинь: У ТРАДИЦІЙНОМУ РУСЛІ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ	1293
о. д-р І. Ортимський: ТАСМНИЦЯ УКРАЇНИ (Продовження, 4)	1305
Василь Барладян: КАРДИНАЛ МАЄ РАЦІЮ	1317

Матеріали і Постанови VII ВЗ ОУН

— VII ВЗ ОУН ПРО СПРАВИ КУЛЬТУРИ, НАУКИ І МОЛОДІ	1332
--	------

Питання національного визволення

Роман Разманний: ПОВЧАЛЬНІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	1345
Степан Мудрик: ІМПЕРІЯ ПІСЛЯ ХІЖ ПАРТИЙНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ	1355
В. Кульчицький-Гут: СТАРА ДИСКУСІЯ У НОВИХ ОБСТАВИНАХ	1366
Святослав Караванський: ЧИ СПРАВДІ РЕЛІГІЙНИЙ БУМ В СРСР? ЖЕРТВЕННІ КОЗЛИ ПЕРЕБУДОВИ	1374
	1375

З дому неволі

— ДВІГІ УБИТИ	1377
— ЗАЯВА БОГДАНА ГОРИНЯ У СПРАВІ МАКАРА	1380
— ЗДІЙСНУВАННЯ ЕКУМЕНІЗМУ ЗА РАХУНОК ПОСТУПУ ІНТЕРЕСАМ НАШОЇ ЦЕРКВИ — ЦЕ НЕГІДНИЙ ШЛЯХ	1381
— НАКЛЕПНИЦЬКА КАМПАНІЯ КГБ	1385
— «БИЯТЕ УКРАЇНСЬКИХ ПОЕТІВ, ЩОБ Я АМЕРИКАНЦІ ХОТІЛИ МИРУ» (АБО МІТИНГІ ПО-ОДЕСЬКІ!)	1387
— З ПРИВОДУ СМЕРТІ РЕЖИСЕРА В. СТОРОЖЕНКА	1389
— СПРАВА ЮРІЯ БАДЗЯ	1391
— ЗААРЕШТОВАНО ЮРІЯ РУДЕНКА	1391
— ЗВІЛЬНЕНО З УВ'ЯЗНЕННЯ ГРИГОРІЯ ПРИХОДЬКА	1392
— У ЛЬВОВІ ЗААРЕШТОВАНО ОЦЯ МИХАЙЛА ГАВРИЛОВА	1392
— У КИСВІ ВІШАНУВАЛИ ПАМ'ЯТЬ Б. АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА	1393

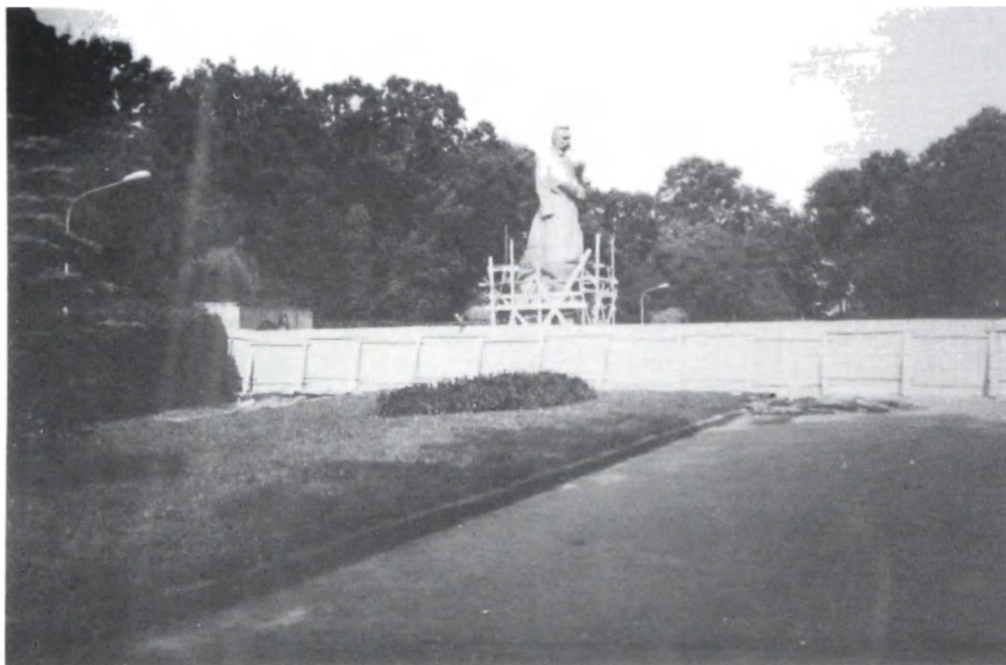
Поетія

Ярослав Лесів: СЛОВО МОВЛЮ (Продовження, 2)	1395
---	------

Огляди, рецензії

Володимир Жила: ІГОР КАЧУРОВСЬКИЙ (до його 70-ліття з дня народження)	1400
Михайло Лоза: МАТЕРІАЛИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЦИНИ	1405
Д-р Олег С. Подійний: ЗАКІНЧИМ ВИДАННЯ ДРУКОМ ВЕЛИКОЇ БІБЛІОГРАФІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ	1407

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

Загратований Іван Франко. Щоб перешкодити українцям Львова й околиць відбувати публічні зібрання в парку біля пам'ятника Івана Франка, совієтська влада обвела парк великим парканом, а довкола самого пам'ятника поставлено рихтування з оповісткою, що там відбуваються реставраційні роботи.

В Тисячоліття Хрещення України

**ПРИВІТ-БЛАГОСЛОВЕННЯ
ВСЕЛЕНСЬКОГО ПАТРІЯРХА ДИМИТРІЯ І
БЛАЖЕННІШОМУ МИТРОПОЛИТОВІ МСТИСЛАВОВІ,
ГЛАВИ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ
ЦЕРКВИ З НАГОДИ ТИСЯЧОЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ**

Блаженнішому Кіріос Мстиславові,
улюбленому нашому братові у Святому Дусі і сослужителю
нашої смиренности, Митрополитові Української Православної
Церкви в Сполучених Штатах Америки — благодать і мир
Божий нехай будуть з Вашим Блаженством.

З великим задоволенням, глибоким материнським зворушенням і радістю довідалася наша Свята Матір Велика Христова Церква, від якої 1000 років тому вірний український народ сподобився прийняти непорочну Віру і Православне Хрещення, з надісланих Вами, Ваше улюблене нами Блаженство, листа і телеграми, про урочистості, які відбудуться 5-7-го серпня у Святому Храмі Святого Первозванного Апостола Андрія у Савт Бавнд Бруку, Нью Джерзі, з участю Українських Православних Єпархій Південної Америки, Великої Британії, Західньої Європи, Австралії та Нової Зеландії.

Сподобившись 1000 років тому купелі Відродження (Хрещення) і зодягнувшись у Христову Звершеність, вірні-українці виявили згодом властиві їм чесноти і християнське удосконалення, зберігаючи при цьому незмінну і непохитну Віру, догми, канонічний порядок і обряд нашого Святого Православ'я та будучи постійно вдячними та відданими Святому Православному Центрові Царгородському, що їх просвітив і збагатив.

Також відсвяткувавши у цих Господніх стінах Фанару, цю надзвичайну, багатозмістовну подію, яка стала дороговказом в життєвому спрямуванні побожного українського люду, Ми шлемо Вашому Блаженству, Вашим Братам-Єпископам, Всечесному Духовенству та Вірним наші найкращі побажання з нагоди цього Свята. Ми теж вшановуємо пам'ять Ваших предків та висловлюємо признання невтомним і дорогим нам вірним, які співпрацюють з Вами у Вашій вельмицінній праці та дають свідоцтво Вашого церковного життя. Ми благословляємо Вашу Богові вгодну працю і від щирого серця благаємо Господа, Опікуна нашої Святої Церк-

ви, яку Він підтримує жертвою Своєї чесної Крови, обдарувати Вас, Ваше Блаженство, та братів і сестер — відданих дітей Святої Церкви, що перебувають у Вашій юрисдикції дарами Своєї Божественної Благодаті, а з нагоди розпочаття другого тисячоліття православного християнського життя українського народу послати Вам Свою поміч і додати сил для успішного продовження Вашої праці на прославлення Його Святого Імени.

Благодать Господа нашого Ісуса Христа, любов Бога Отця і Причастя Святого Духа та благословення й найтепліші побажання нашої Святої Церкви-Матері нехай будуть з усіма Вами, нашими улюбленими братами, сестрами і дітьми у Господі.

*Ваш, люблячий Вас брат у Христі
ДИМИТРІЙ І
Вселенський Патріарх*

18 липня, 1988 р.Б.

Сумівська делегація в розмові з Патріярхом Димитрієм І в Стамбулі

СОБОРНЕ ПОСЛАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ІЄРАРХІЇ З ПРИВОДУ УРОЧИСТОГО ВІДЗНАЧЕННЯ 1000-ЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ РУСИ-УКРАЇНИ

Всечесним і Преподобним Отцям духовним,
Преподобним Ченцям і Черницям
мужеських і жіночих чернечих згромаджень,
та всім боголюбивим Вірним нашої святої
Помісної Української Католицької Церкви —
Мир у Господі та наше Архирейське благословення!

*Як же прийшла повня часу,
послав Бог Сина свого,
що родився від жени. . .»*

(Гал. 4, 4)

Дорогі Браття й Сестри,

«Повня часу, — як каже Св. Отець Іван Павло II у своєму Апостольському Листі: *Ідіть у Світ*, зверненому до народів Київської Руси, — походить від Бога, але нарід її приготує й вона приходить для народу і через нарід» (ч. 3).

Ця велика правда відноситься не тільки до загального пляну спасіння світу, але вона також входить в історію навернення кожного народу.

1. Христос у проводі історії народів

З волі Божого Провидіння ця повня часу прийшла до нашого українського народу при кінці першого тисячоліття християнської ери, коли Христос Спаситель світу увійшов вже був у життя греко-римського світу. Там Його голос став голоснішим за голос старозавітніх пророків: Його слово більше зворушувало серця людей, як всі поезії й літературні твори всіх грецьких і римських письменників; там Його наука заглушувала всю людську мудрість поганських філософів, а Його безмежна любов до кожної людини перемінювала брутальну силу римської імперії в християнську імперію рівноапостольних царів Константина й Олени.

Там, під Його впливом зродилась нова християнська література, появились нові форми мистецтва, зродилась ціла нова християнська культура. А видимим виявом тієї Його творчої дії в цій

новій історії людства являється Його Церква, яка в Його імені постійно вказує людині на остаточну ціль її життя, себто на її призначення до вічного життя з Богом у небі, та на правдиве значення всіх форм її творчої дії на землі. Світлим дороговказом на цьому шляху являються Божі угодники, святі мужчини й жінки, що стали живим прикладом правдивого християнського життя. . .

У вибраному Богом часі, коли Київська Русь була готова прийняти великий Божий дар святої віри, в 988 році, тодішній володар Київської Імперії — великий князь Володимир, став сам християнином і прийняв християнство, як державну віру для свого народу.

Цей найважливіший акт в історії українського народу вже був дещо приготований Кирило-методіївськими місіонерами, що несли Христову благодать на українські землі в старослов'янській, для всіх зрозумілій мові, та в релігійних практиках, примінених до вимог слов'янської культури. Але найбільший вплив мала на це приготування свята княгиня Ольга, бабка св. Володимира, яка вже около 955 року стала християнкою. . .

Як знаємо зі всесвітньої історії, св. Володимир прийняв Христову віру одної неподіленої Христової Церкви, яка тоді існувала й діяла в двох великих центрах, а саме на Сході, у Візантії, і на Заході, в Римі.

Цей факт є надзвичайно важливий для правильного розуміння й належної оцінки цілої тисячолітньої історії не тільки Української Католицької і православної Церков, але цілої історії нашого українського народу. Бо поділ одної Христової Церкви, що заіснував між Візантією і Римом у 1054 році, розбив поволі й Київську Церкву та завдав українському народові глибокі рани, зрошені кров'ю його найкращих синів і дочок. Про це ми повинні пам'ятати передовсім сьогодні, коли ми стоїмо перед історією нашого великого минулого й просимо милосердного Бога допомогти нам краще Йому служити в другому тисячолітті.

2. Христос стає в провіді історії нашого українського народу

Запровадження християнства в Україні змінило цілу історію нашого українського народу: воно перетворило його духовне життя, піднесло духово його культуру, дало новий напрям його соціальному і політичному життю. Бо враз із візантійським християнством, Україна прийняла все багатство його богословської думки, всю глибину його духовости, всю красу його літургії та всю силу його канонічного правопорядку. А все це було передане українському народові в старослов'янській, всім зрозумілій мові, у формі втілювання Христового благовістя в культуру народу, яку так успішно започаткували були два Солунські брати, св. Ки-

рило й св. Методій, сто років перед тим серед південних слов'ян. Все це поставило відразу український нарід у великому колі всіх других народів Вселенської Христової Церкви.

3. Київська Церква

Цей живий контакт візантійського християнства з культурою Київської Русі започаткував довгий історичний процес створення нової візантійсько-слов'янської форми християнства, як це стверджує Христовий Намісник Папа Іван Павло II у своєму вищезгаданому Апостольському Листі (ч. 5). І саме, ця нова форма візантійського християнства стає Київською Церквою, що є матір'ю й душею нашого українського народу. Бо саме вона його зробила народом Божим, а його синів і дочок дітьми Божими, братами і сестрами Ісуса Христа, наслідниками неба. Під її проводом, ціле його життя є просвічуване і кероване Святим Духом, третьою Особою Пресвятої Тройці. Все це вона подає йому в прекрасній літургії, надзвичайно багатій своїм богословським змістом, мистецькою красою, в рамках пребагатої церковної архітектури, в оточенні тайною сповитих ікон. При цьому, вона так глибоко увійшла в душу нашого, українського, народу, що вона дала почин до нових форм української культури, в різних формах її вияву, як: література, малярство, архітектура й музика. І це втілення Христового благовістя в українську культуру стало так глибоким, що вони творять одну й нерозривну цілість із життям українського народу. Одним із мистецьких висловів тієї глибокої дійсності являється величавий собор Святої Софії в Києві, збудований князем Ярославом Мудрим в 1037 році, де, на запрестольній стіні, пишеться прекрасна мозаїка Матері Божої у формі Оранти, якій цей князь посвятив, у цьому ж році, свій український нарід. Ця чудова ікона Матері Божої, названа українським народом «Нерушимою Стіною», що зберігається там по сьогоднішній день, є живим символом в очах українського народу Христової Церкви, що ніколи його не опустить.

Під впливом і під проводом тієї Церкви, в Україні появляються прекрасні Божі храми, прикрашені українськими іконами, мозаїками і фресками; формується чарівний український церковний спів; появляються в старослов'янській мові богословські і аскетичні твори великих християнських мислителів; а в печерах, коло Києва, два великі українські святі — св. Антоній († 1073) і св. Теодозій († 1074) переносять на Україну ідеал чернечого життя Атонської Гори. Українська земля вкривається мужеськими і жіночими монастирями, школами та бібліотеками. . . Засади християнського життя входять в основу національного, політичного й громадського життя українського народу.

В такому дусі, наш український нарід живе своє українське християнство вже тисячу років. Він робив це і робить у глибокому переконанні, що з волі Божого Провидіння він може тільки в цей спосіб якнайкраще освятити себе й якнайбільше збагатити цілу Христову Церкву, а то й ціле людство. Таке його завдання в житті українського народу, така його місія у Вселенській Церкві.

4. Українська Католицька Церква є прикладом для других народів

Українська Католицька Церква, започаткована Київською Церквою св. Володимира, є автентичним виявом тієї нової форми візантійсько-слов'янського християнства, що заіснувала у Вселенській Церкві з Хрещенням України.

Ця нова форма візантійсько-слов'янського християнства, що оформилась в Київській Церкві й продовжує своє існування в сьогоденній Українській Католицькій Церкві, проявила за час свого тисячолітнього існування дві основні засади, які вона все відважно боронила, і в обороні яких вона багато мусіла терпіти в минулому й за які вона ще сьогодні жорстоко карається на рідних землях. А цими основними засадами є: нерозривна її єдність з Престолом св. Петра й її український характер.

З історії знаємо, що навіть після роздору між Візантією й Римом у 1054 році, наша Київська Церква далі піддержувала зв'язки з Римом і сусідніми католицькими країнами. І так, ми знаємо, що в 988 році Папа Іван XV подарував Володимирові мощі св. Папи Климента, що їх принесли були з Херсону до Риму св. брати Кирило і Методій. В 1075 році Папа Григорій VII, своїм листом з 17-го квітня, надає королівський титул князеві Ізяславові і його дружині, на прохання їхнього сина Ярополка, який в часі своєї прощі до Риму просив Папу прийняти Київську державу під патронат св. Петра.

В 1245 році Київський Митрополит Петро Акеревич бере участь у Вселенському Соборі в Ліоні й служить з Папою св. Літургію.

Дещо пізніше, в 1253 році, Легат Папи Іннокентія IV Опізон надає королівську корону Галицькому князеві Данилові. Цього королівського титулу вживав пізніше його син Лев та його внук Юрій I і правнуки Юрій й Болеслав.

А на Соборі г Констанці, в 1415-1418 рр., бачимо Митрополита Григорія Цамбляка, який старався наві'язати контакт з Римом.

Але найвиразнішим виявом цих старань Київської Церкви була дуже активна участь Київського Митрополита Ізидора в працях Флорентійського Собору, де він підписав акт об'єднання Сходу й Заходу, в 1439 році.

На жаль, цей важливий акт об'єднання Візантії з Римом, хоч був прийнятий прихильно на Україні, не міг увійти в життя Київської Церкви, передусім з причини ворожого наставлення до нього московського князя Василя й Московської Церкви.

Провід, однак, Київської Української Церкви далі глибоко відчував те віддалення Української Церкви від Апостольського Престола, що заіснувало в ній передусім під впливом Київських Митрополитів грецького походження. Він далі шукав доріг, щоб таки вповні відновити первісну єдність, яка існувала в ній з Римом від самого її початку, себто від Хрещення Київської Руси. Це він міг здійснити щойно в 1596 році врочистим актом Берестейської Унії.

Але, на превеликий жаль, не всі українці належно зрозуміли правдиві мотиви цього переважливого акту в житті Української Церкви й українського народу; вони добачували в ньому інтриги польської політики та почали насильно його поборювати: прийшов новий, болючий поділ, який триває по сьогоднішній день.

*5. Тернистий шлях Української Католицької Церкви —
її героїське свідчення перед цілим християнським світом:
про її єдність з Христовою Церквою й про її невідкличне
право все бути українською*

Український нарід все був свідомий, що його Церква є його найбільшим скарбом, бо вона є його душею, його життям. Так, як людське тіло не може бути живим тілом без своєї власної душі, так український нарід не може бути українським народом без своєї власної Української Церкви.

І тому, ті, що старалися знищити український нарід, завжди старалися найперше знищити його Церкву.

Так поступала колись царська Росія, так сьогодні поступає безбожний Советський Союз.

Нищення Української Католицької Церкви, — за її невідкличну єдність з Апостольським Престолом і за її українську душу — брутально розпочав цар Петро I. Це безпощадне її нищення продовжали: Катерина II (1795), Микола I (1839) і Олександр II (1875).

За наших часів безбожний московський комунізм продовжує на рідних землях це її безпощадне нищення, починаючи від Сталіна й організованого ним так званого «Львівського Собору» в 1946 р. аж по сьогоднішній день під проводом усіх його наслідників. Жахливі терпіння всіх наших Владик, священників, монахів та монахинь та соток тисяч наших вірних за ці два важливі скарби Української Церкви, і саме за її єдність з Вселенською Церквою й за її українську душу, є знані сьогодні цілому цивілізованому світо-

ві. Вони переносили й переносять страшні фізичні й моральні знущання, часто аж до пролиття крові, тільки за те, що вони не хотять прийняти російського православ'я.

Таким чином, вони стали сьогодні перед цілим світом прикладом героїської вірності Христові і Його святій Церкві українського обряду.

Аж такою ціною наша Церква зуміла стійко зайняти у Вселенській Церкві те місце, «призначене їй Провидінням» поруч стільки других Помісних Церков як Сходу, так і Заходу, — як і каже Св. Отець Папа Іван Павло II у своєму Зверненні до українців католиків з приводу Тисячоріччя Хрещення України.

Дещо подібні змагання проти нашої Церкви йшли колись зі сторони польського католицизму, який, в імені єдності віри цілої Католицької Церкви в одному обряді, себто обряді латинському, старався накинати нашій Церкві і свій латинський обряд. І в цьому случаї наша Церква мусіла багато натерпітись в обороні своєї української душі. Але й тут наш український нарід не піддався ніякій формі цього насилля. Він переміг.

6. Святість Помісної Української Католицької Церкви

Попри ту святість, що її має наша Українська Католицька Церква як жива частина цілої Вселенської Церкви, яка, як Божа установа й обручниця Христа, «не має казки або пороку» (Єф. 5, 27), вона ще є прославлена своїми святими синами й дочками.

Деяких з її святих ми всі знаємо, до них молимося, окружаємо їх теплою любов'ю й глибокою пошаною. До них належать такі великі святі нашого українського народу, як: свята княгиня Ольга, св. князь Володимир, Хреститель України, св. Свщмч. Йосафат Кунцевич, святі Отці Антоній і Теодозій Печерські.

Але, крім цих святих, наша Церква має ще більше святих, яких імена є записані в нашому Часослові (Рим, 1908), а про яких, на жаль, ми мало знаємо, а ще менше говоримо. До них належать такі наші святі, як: святі мученики — ісповідник Великий князь Михаїл і його боярин Теодор Чернігівські (20 вересня); святий Стефан Ісповідник, Архiep. Сурожський (15 грудня); святі єпископи: Преподобний Отець Стефан, ep. Володимира Волинського (27 квітня); св. Кирило, ep. Турівський (28 квітня); святі жінки, як: свята муч. Параскевія і Препод. Евфрозинія Полоцька, та інші святі.

Всі ці наші святі своїми героїчними чеснотами збагатили наш український нарід і навіки прославили нашу Церкву. Їм належить сьогодні, коли ми дивимося на велике минуле нашої Церкви й нашого українського народу, вияв нашого подиву для

їхніх святих подвигів і наша найглибша подяка за їхній приклад. Це також для нас нагода поширити поміж нашими вірними знання про їхні великі діла та оживити набожність до них.

Але, крім наших святих, яких імена ми знаємо, наша Церква має тисячі святих, яких імен ми не знаємо. Тут найперше ми думаємо про всіх тих наших геройських мучеників і ісповідників, що віддали своє життя за Христа і Його святу Українську Церкву на Холмщині і Підляшші під Росією в другій половині минулого століття: тут ми згадуємо з окремим зворушенням всіх наших Владик, священників, монахів, монахинь і вірних, що в наших часах по-геройському боролися за Христа, Його святу Церкву й свій український нарід на землях України. Вони піднесли нашу Церкву до гідности Церкви мучеників, про що сьогодні християнський світ вже знає. Своїми геройськими подвигами, вони збагатили цілу Христову Церкву. За те все їм належиться наша найщиріша подяка. Але враз із нашою подякою, ми повинні розпочати відповідні старання, щоб Вселенська Церква чим скорше винесла їх на свої престולי.

Згадуючи про всіх тих наших мучеників і ісповідників віри, що вже віддали своє життя за Христа і Його святу Церкву на землях України під жорстоким комуністичним режимом, ми, з великим боєм серця, думаємо в цю хвилину про всіх тих наших братів і сестер на рідних землях, що сьогодні є далі жорстoko переслідувані безбожним російським комуністичним режимом й не мають змоги публічно відзначити в Києві, над Дніпром, великого і неповторного Ювілею Тисячоріччя Хрещення України. В їхньому наміренні ми заносимо до Всевишнього наші гарячі моління, щоб вони, з Його поміччю, вийшли переможно з тієї нерівної боротьби з Його ворогами.

7. На порозі другого Тисячоріччя

Вступаючи в друге Тисячоліття нашого українського Християнства, ми найперше з глибини серця найщиріше дякуємо Всемогучому, в Тройці єдиному, Богові за неоцінений Його дар святої віри, що його наш український нарід одержав через Тайну Хрещення в 988 році в Києві. Ми дякуємо Йому, що наш український нарід одержав цю святу віру одної неподіленої Христової Церкви у візантійському обряді. Ми Йому дякуємо, що цей візантійський обряд, втілений на Україні в українську культуру, став українським обрядом, даючи українському народові Київську Церкву, злучену з Апостольським Престолом й оживлену українською культурою.

Ми дякуємо Йому рівнож за те, що наша свята Київська Ук-

раїнська Церква стала матір'ю і душею нашого українського народу: що вона виховала його духово, оживляла його культуру і була з ним в усіх радісних і сумних хвилинах його життя.

Водночас, враз із тією нашою щирою подякою, ми просимо Всевишнього, щоб Він далі, через Свого Єдинородного Сина, провадив нас у цьому другому Тисячолітті, і чим скоріше дав нашої Церкві свій власний Український Патріархат.

І тут ми просимо особливо дві речі, а саме: найперше допомогти нам, разом з нашими православними братами й другими нашими християнськими спільнотами, чимскоріше віднайти спільно єдність нашої Київської Церкви, що об'єднувала колись нас усіх в одній Христовій Церкві в злуці з Апостольським Престолом, щоб ми знову були об'єднані в одній Українській Христовій Церкві. Тут можуть нам просвічувати шлях до тієї єдності такі великі подвижники тієї єдності, як: святий наш князь Володимир, Хреститель Руси-України; Київський Митрополит Ізидор; творці і подвижники Берестейської Унії: Київські Митрополити Михайло Рагоза, Іпатій Потій, Велямин Рутський, єп. Кирило Терлецький, св. свмч. Йосафат Кунцевич; та Слуга Божий Галицький Митрополит Андрей Шептицький і його наслідник — геройський ісповідник віри Верховний Архієпископ і кардинал Йосиф Сліпий.

Водночас, ми просимо нашого Божественного Спасителя, Володаря душ і Пана історії також нашого українського народу, щоб Він дав зрозуміти нашій молоді й грядущим нашим поколінням в Україні і поза Україною, що з волі Божого Провидіння, місце кожного українця є в одній Українській Святоволодимирській Церкві, в злуці з Апостольським Престолом, втілений в українській культурі. . .

Нехай Пречиста Діва Марія, Цариця України, якій Ярослав Мудрий посвятив свій український нарід, нас усіх провадить на цьому шляху нашого спасіння.

Пресвята Богородице, Царице України, допоможи нашому українському народові чимскоріше діждатись повної свободи і спаси нас!

Дано в Римі, при храмі свв. Мучеників Сергія і Вакха, з нагоди врочистого відзначення Тисячоліття Хрещення України в вічному Місті Римі, з участю Христового Намісника Святого Отця Папи Івана Павла II, дня 10 липня, Року Божого 1988.

† Мирослав І. Кардинал Любачівський
і Ієрархія Помісної Української Католицької Церкви

Ольга ГОРИНЬ

У ТРАДИЦІЙНОМУ РУСЛІ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ

У дні 27-го березня 1988 р. газета «Радянська Україна» опублікувала заяву-протест групи депутатів Верховної Ради УРСР, в якій висловлює обурення спробою Конгресу США підтримати боротьбу українських католицьких Церков і католиків за легалізацію. Стаття має назву «Відповідь заокеанським уболівальникам» і написана в традиційному дусі советської журналістики, яка бачить свою місію в оправданні і пропаганді державної політики, часто незалежно від того, хто був на чолі держави. Навіть тепер, коли центральна преса почала переоцінку таких масштабних акцій, як колективізація, голод на Україні в 1933 році, залишаються окремі аспекти сталінсько-брежнєвської злочинної діяльності, які заборонено переглядати і які, всупереч здоровому глуздові і реальним фактам, трактуються так, як 30-40 років тому.

Це в першу чергу торкається оцінки Української Греко-Католицької Церкви. Сталінський уряд, який не знав інших форм розв'язання існуючих і надуманих проблем, окрім репресивних, застосував її проти Української Греко-Католицької Церкви. І сьогодні, з відстані 40-річного досвіду, можна було б правду сказати про те, як продіставалися сталінські методи на конкретний український католицький ґрунт. Але цього не сталося. Засудивши сталінізм, українська офіційна преса не спішить оправдати його жертви. Більше того, вона шельмує деякі з них, і звичайна логіка тут безсила, бо всевладна інерція страху паралізує волю, оглуплює розум і виставляє пресу в непривабливому світлі.

Проте така позиція має своїх «теоретиків». Навіть сьогодні звідусіль чуємо нашіптування завбачливих мудрагелів: «все це правда, але час на неї ще не прийшов». На їх думку проголошення істини вимагає відповідної кон'юнктури, схвалення, згоди, а не права народу на інформацію, закріпленого законом. Та поки час не настав, можна годувати народ ідеологічними об'їдками з сталінської кухні.

Саме такої філософії дотримується згадана група депутатів Верховної Ради УРСР (Б. Олійник, С. Данченко, Г. Корнійчук, М. Манойло, Я. Підстригач, Е. Станкевич та інші) у полеміці з Конгресом США. Охарактеризувавши Українську Католицьку Церкву (УКЦ) як злочинну організацію, а не як християнську громаду, вони висунули такі трухляві пункти:

1. Всі громадяни СРСР, в тому числі й українські греко-католики, користуються свободою совісті;

2. Підтримка Конгресом США боротьби за легалізацію українських катакомбних Церков — провокація, оскільки українські Церкви втратили віруючих, дискредитувавши себе перед народом. До їх ліквідації держава не має ніякого відношення. Львівський собор 1946 року ліквідував унію.

3. Українська Греко-Католицька Церква роз'єднує народ і є ворогом дружби народів.

*

Як виглядає «свобода совісті» в розумінні українських правоохорончих органів бачимо з численних фактів повсякденного життя. Ще не так давно в тюрмах сиділи священник Винницький, активісти українського католицького руху Василь Кобрин і Йосип Тереля та інші. У нас і сьогодні пробують вдаватися до старої практики фабрикації кримінальних справ на активних діячів греко-католицького руху. Священникові Петрові Зеленохуові, який легалізувався і почав правити в Калинівській церкві Яворівського району на Львівщині, здобувши визнання і поза межами району, готовили бушлат кримінального злочинця за «крадіж церковного майна». Те саме обвинувачення пред'являли Василеві Кобринові через районну Перемишлянську пресу. Тут правоохорончі органи виступають ревними охоронцями майна церковних громад. І разом з тим ми стали свідками розгнужданої кампанії нищення недіючих церков Західної України під керівництвом уповноважених у справі релігії і сільського советсько-партійного активу під охороною кількох десятків міліціонерів. Під час організованих погромів нищилися неповторні твори мистецтва — дерев'яні ажурно різьблені іконостаси, ікони, хоругви та інші дорогі церковні предмети. Про це не раз писали незалежні журнали «Український Вісник» та «Християнський Голос».

А хіба масові штрафування греко-католицьких священників і віруючих «за здійснення релігійних обрядів: сповідь, відправлення панахиди померлому» (цитуємо за постановами Яворівської районної Ради Львівської Области) можуть бути ілюстраціями «свободи совісті»? Думається, вони показують якраз протилежне. Переді мною 18 постанов Рожнятівського райвиконкому на штрафування по 50 крб. кожна людей похилого віку, переважно пенсіонерів. Тут не тільки цинічна зневага закону, а бездушне ставлення до людей, які все життя пропрацювали в колгоспах за мізерну плату. Штраф 50 крб. — це місячна чи півторамісячна пенсія трудівника. Хочеш молитися, як велить сумління, сідай на гоłodну пайку. Ось так прищеплюють віруючим католикам атеїс-

тичні погляди, а депутати Верховної Ради УССР схвалюють такі дії, називаючи їх законними, які не суперечать свободі совісті, «що неухильно втілюється в життя на практиці».

Так можуть писати депутати, які не відчують жодної залежності від своїх виборців. Мандат вони отримали з рук всевладців і їм покійно служать. Народ лише фіксує своє безправ'я, покійно опускаючи бюлетні в урну. І поки існує така практика, депутати, нічим не ризикуючи, можуть говорити що завгодно, а преса — друкувати будь-які небелиці. Але вірити у вічність такого правопорядку нема підстав. І цілком ймовірно, що дуже швидко народ вимагатиме всієї правди про розправу сталінсько-брежнєвської оприщини над українськими Церквами, а від депутатів — пояснень захисту цієї кривавої антирелігійної практики. І оправдати свою безпринципну позицію не зможе найвишколеніший софіст. Особливо тепер, коли офіційна преса втрачає монополію на інформацію, а незалежні видання почали обнародувати документи, які спростовують стереотипи пів-вікової давности.

Сьогодні достатньо опублікувати *«Літопис репресій влади проти Почаївського монастиря»*, щоб переконатися, як необмежена ніякими законами мафія репресувала монахів та поставила монастир на грань ліквідації. І тільки завдяки подиву гідної стійкості монахів він вистояв, щоб хтось з «ідеологів» міг послатися на його існування як на доказ «свободи совісті» в СССР. Скоро *«Літопис»* буде опублікований. Перед народом постануть прізвища найактивніших гонителів монастирської братії в 60-их роках — працівники міліції: майора Бочкарьова, майора Корсакова, майора Данилова, начальника паспортного стола Белінка, лейтенантів Кореня і Юрчака, які насильно забирали в монахів паспорти, виписували їх з Почаєва, а потім ув'язнювали за порушення паспортного режиму.

«Так засудили монахів: ігумена Вячеслава (Псамай), який прожив у Лаврі 40 років, тобто майже все життя, а на старість зробили його 'порушником паспортного режиму'; ієромонаха Амброзія (Довганя), ієромонаха Сергія (Соломку), ієромонаха Анатолія (Коростильова), ієромонаха Апелія (Станкевича), ієромонаха Володимира (Солдатова) та інших вдруге заарештували і відправили в тюрму за 'порушення паспортного режиму'».

І коли адвокати антирелігійної політики партії, оправдуючись запевняють, що уряд переслідує лише заборонені владою Церкви, то свідчення Почаївських монахів спростовують і цю хистку аргументацію. Советська влада вела війну з кожною церквою і кожним священиком, який ревно служив Богові та церковній громаді.

У привілейованому становищі були лише ті представники російського православного клеру, які під тиском страху формально виконували свої обов'язки чи співпрацювали з правоохорончими

органами, зокрема з КГБ. У боротьбі проти Церкви правоохорончі органи об'єднувалися з іншими советськими установами, утворивши цілі злочинні синдикати. В «Літописі» читаємо:

«Усіх підряд арештувати не відважувались (бо в нас свобода віроісповідань). Основне завдання поклали на органи охорони здоров'я, які повинні були 'знайти' у монаха яку-небудь хворобу і примусово вислати на лікування. При Почаївському райвоєнкоматі створили надкомісію, за висновками якої Голованова, Марчука, Швирука та інших визнали психічно хворими і тривалий час тримали в лікарні. На 85 році життя помер Голованов».

А потім були «обстеження» на інфекційні захворювання (вивезли монахів Волинця, Бубровського, Лисецького, Конійчука, Циневича, Гасевича — цілком здорових людей).

13 березня 1961 року «перевірка» грудної клітки — і знову депортація групи монахів. Почаївська громада монахів таяла на очах. Разом з тим місцева влада забидала приміщення монастиря, конфіскувала транспорт, всякі механізми. Монастир опинився на грані ліквідації.

А ось цю жахливу практику стараються прикрити своїми мандатами наші депутати. Чи не виборили вони для себе права на місце в шерензі Максимових і Данилових?

*

Українські парламентарії називають провокацією заклик конгресменів «щодо легалізації на Україні Церков, які дискредитували себе перед народом і, втративши віруючих, припинили існування».

Чи втратили наші Церкви віруючих переконалися з масових підписів українських греко-католиків за відновлення УКЦ. В умовах підпілля Церква живе, а на ювілейних торжествах з нагоди 1000-ліття збирає десятитисячні громади паломників до святих місць (Гошів, Грушів, Зарваниця). Ні, не фальсифікують конгресмени політику партії щодо Церкви і віруючих. Бо нема в цьому потреби. Так, як вона сама себе фальсифікувала, будучи останніх 60 років політично антинародною і репресивною, не міг би її фальсифікувати найлютіший ворог.

Газета відстоює думку, що держава не заборонила Церков — Української Греко-Католицької та Автокефальної Православної. Але навіть у нас, де оцінка політичних подій сконцентрована в одних руках, можливі різнотлумачення і «прикри» протиріччя. Так у «Советській енциклопедії історії України» про це читаємо: «На західно-українських землях уніятську церкву було ліквідовано Львівським церковним собором 1946 року» (т. 1, стор. 252)

Сьогодні кожний неупереджений читач знає, що в час сталінського свавілля жодна організація чи Церква не могли прийняти самостійного рішення. Ніхто не вирішував, усі виконували рішення, які готувалися на кухні «вождя народів».

Уже тому Львівський собор не був тим органом, який мав право на ліквідацію Української Греко-Католицької Церкви. А ще й тому, що:

1. Він не був законним.

Формально законної форми хотів надати йому Раднарком України, затвердивши 3-х відступників від греко-католицької Церкви (Г. Костельника, М. Мельника, Г. Пельвецького), які ще до собору перейшли в православ'я, в «ініціативну групу», що зайнялася скликанням собору. Але згадані «ініціатори» на час скликання собору Греко-Католицької Церкви уже були православними, а тому затвердження їх «єдиним тимчасовим адміністративним органом греко-католицької церкви» позбавлена тверезого глузду і з юридичного боку неправомірне.

2. Собор був організований насильно.

Усі 12 єпископів, які подали заяву Урядові про відмову від участі в соборі, були заарештовані. Сім із них поплатилися життям: 5-ох у тюрмах (Микита Будка, Григорій Лакота, Семен Лукач¹, Григорій Хомишин, Климентій Шептицький [брат митрополита]), 2-ох у концтаборах (Григорій Балагура², Йосафат Коциловський). Інші відбули довготривале ув'язнення: Йосиф Сліпий — 18 років, Авксентій Бойчук³ — 10 років, Микола Чарнецький — 10 років, Іван Слизнюк⁴ — 10 років, Василь Величковський — 18 років) (Див. про це у Я. Лесіва; «Християнський Голос» ч. 2 1988 р.)

3. Собор був не представницьким.

Із 3200 священників (за офіційними даними 1939 р.) на собор було привезено заледве 200 священників. Віруючих не було. Аудиторію складали в основному представники республіканських та обласних установ і організацій.

Таким чином Львівський собор 1946 року був проведений з ініціативи держави людьми, які не мали на це жодних уповноважень греко-католицького клеру та віруючих.

Останнім часом для маскування антидемократичності Львівського собору 1946 р. і його незаконності, в офіційній літературі підступно вжиті терміни «саморозпуск», «самоліквідація». Подібного цинізму не зустрінеш навіть у Катерини Другої. Коли Українці Західної України читають оті зловісні слова про «самоліквідацію», «саморозпуск», «припинення діяльності» їм мурашки ла-

1. До приміток 1, 2, 3, 4: прізвища поданих тут єпископів Помісної Української Католицької Церкви, арештованих під час її ліквідації в 1946 році, досі нам не були відомі — Редакція.

зять по спині. Це рівнозначне тому, якби про українську футбольну команду, яка виграла матч у німецької окупаційної команди (її всю фашистське командування розстріляло), було сказано, що після виграного матчу Київська футбольна команда «припинила діяльність» чи «самоліквідувалася». Гірка правда, колюча правда, проте правда. Не забути нашому народові страшно-го повоєнного десятиріччя, позначеного кров'ю, трупами, масовим вивезенням у Сибір невинних людей.

Сьогодні з 350-літньої відстані, коли пригасили почуття і гостра полемічна боротьба, можна вже встановити, наскільки відповідає дійсності те, що українська греко-католицька та автокефальна православна Церкви дискредитували себе перед народом, «були за духовне уярмлення народу» і насаджували релігійний розбрат. Перш ніж вдатися до полеміки, уточнимо поняття *Церква*.

Церква — то Віруючі, народ і духовенство. Всі закиди Церкві — то закиди народові. Під тим кутом зору варто об'єктивно глянути на Берестейську унію. Не будемо тут цитувати прихильників унії. У згаданій «Советській енциклопедії історії України» читаємо:

«Відповідно до Брестської унії в греко-католицькій церкві, що визнавала зверхність папи Римського й основні догмати католицизму, були залишені православні свята, обряди, оформлення храмів, церковно-слов'янська мова» (т. 1, стор. 456).

Отже, унія не торкалася національної специфікації Української Православної Церкви, залишивши недоторканим оформлення церков і зрозумілу народові мову. Чи могла унія, що зберегла суть української Церкви, бути знаряддям уярмлення народу? А можливо Греко-Католицька Церква відкрила широко двері для польонізації українського народу? Відповідь на це дають політичні умови, на основі яких була підписана унія. 33 параграфи цих умов можна звести до 4-ох основних пунктів:

1. Збереження православної літургії та сакраментів;
2. Допуск українських уніятських єпископів до сенату на рівних правах з католицькими єпископами;
3. Збереження прав і привілеїв української ієрархії;
4. Захист від можливого політичного тиску з боку Константинопільського патріярха.

Слід визнати, що такого вигідного і стабільного договору не мігся навіть наш видатний державний муж Богдан Хмельницький. Двадцять три пункти «просительних статей» козацького посольства та 11 пунктів «милости-пожалування» царя Олексія Михайловича були за формою одностороннім актом «выражением монаршей воли, а попытка старшины добиться присяги послов от имени царя о нерушимости вольности и привилегий сословий и о защите Украины от Польши была отклонена Бутурлиным...» (Дипломатический словарь, М. 1950, т. 2, стор. 351).

Отже, ніякого запевнення, що договір буде дотримано, і не випадково. Уже через кілька років після смерті Б. Хмельницького царський уряд доказав, що він і не думає дотримуватись Переяславської угоди. Кожну сприятливу ситуацію він використовує для обмеження прав гетьманщини та Української Православної Церкви. А через якусь сотню років Переяславська угода була викинута на сміття. І царська бюрократія стала господарем на Україні. Українська Православна Церква втратила свою незалежність ще раніше. От чому Б. Хмельницький удостоївся від Тараса Шевченка «нерозумний сину», якого мати-Україна

«Якби була знала,
У колисці б задушила,
Під серцем приспала».

Зате 33 параграфи Берестейської унії ніхто не анулював досі, а Українська Греко-Католицька Церква стала могутньою силою духовного розвитку нашого народу і надійним забором проти нападів поневолювачів асимілювати його. Сьогодні кожному школяреві відомо, що у найважчі періоди життя народу поруч з ним були його священники, наші «апостоли чорні» як назвала їх Ольга Кобилянська, просвітителі та будителі народу нашого. Це завдяки їхній мозольній праці народ у таких складних обставинах вижив, самоусвідомився, зберіг мову і традиції батьків. Лише те, що зробив для нашого народу греко-католицький священник Маркіян Шашкевич, переважить багато разів доробок тих, хто сьогодні шельмує уніятів.

Шашкевич не виняток. Поруч з ним священники Вагилевич, Головацький, Устіянович, Воробкевич, Пузина; вчені, композитори, артисти, що походили зі священничих родин: Омелян Огоновський, Соломія Крушельницька, Остап Терлецький, Гулак-Артемовський, Петро Ніщинський, Микола Чернявський і багато-багато інших. А скільки безіменних плугатарів трудилися на ниві народної освіти, навчаючи дітей у школах, Церквах, монастирях, а дорослих у читальнях-просвітах, і т.д. Широка видавнича діяльність Церкви сприяла залученню народних мас до духовних надбань не тільки нашого народу.

Тісний зв'язок з народом і вірність народові продемонструвала УКЦ до останніх днів свого легального існування. І коли сталінська мафія занесла меч над віруючими греко-католиками, масово вивозячи їх у Сибір, кидаючи в тюрми та концтабори, вбиваючи у селах і містах, католицькі священники не зрадили його і в ці трагічні роки. Вони опинилися там, де сталінські злочинці кинули найактивніших наших громадян.

Знати про тернистий шлях УКЦ і в час гласности і все-таки

переповідати небилиці про сталінських опричників про неї можуть хіба люди, що знехтували громадянським обов'язком перед народом.

Ні, не була УКЦ за духовне уярмлення народу. Цю функцію виконували інші інституції, яким опиралося українське населення Наддніпрянщини — це російський деспотизм і його вірна Церква.

Спочатку український православний клер чинив відчутний опір наступові царизму і російському патріархату. Київський митрополит Сильвестр Косов був проти приєднання України до Росії та відкрито про це заявив, що він, митрополит, з усім собором «бить челом к государю не посылал, и живет он с духовными людьми сам по себе ни под чьей властью».

Крім Косова у Чигирині проти рішення Б. Хмельницького виступив Черкаський протопіп Федір Гурський.

Бачачи настрій українського духовенства, московський цар і патріарх певний час утримувалися від рішучих заходів проти непокірного кліру. Проте спроби робилися постійно.

Так у 1666 році був намір послати на Україну митрополита з Москви. Це викликало такий одностайний опір українського духовенства, що навіть послухний у всьому Москві «блюститель Київської митрополії» Мефодій Филімонович прийшов 22 квітня до воеводи Шереметьєва з ігуменами Київських монастирів і схвильовано заявив:

«Якщо буде на те воля великого государя, щоби забрати у нас наші вольности і бути у нас митрополитові з Москви, а не по нашому вибору, то хай великий государ накаже нас стратити, а ми на це не дамо згоди. . . нам краще смерть прийняти, ніж митрополита з Москви».

Лише через 30 років адміністративного тиску, переслідувань, залякувань і підкупу, Московському патріархату вдалося назначити митрополитом Гедеона, який віддав українську митрополію під зверхність московської. Проте Церква, маючи власні земельні угіддя, могла утримувати як доброчинні (приюти для дітей-сиріт, лікарні) так і наукові, освітні; фінансувати культурну та мистецьку діяльність, чим захищала народ від духовного занепаду. Ще довго Київ славився як найбільший науковий, освітній і культурний центр на сході Європи, а випускники Києво-Могилянської Академії несли світло науки майже у всі слов'янські країни.

В 1764 році разом з ліквідацією гетьманщини Катерина Друга провела секуляризацію (конфіскацію) церковних земель, таким чином підірвавши діяльність тих установ, які Церква матеріально підтримувала. Отже, маємо 2 зразки унії:

1. Берестейську, яка перетворила Українську Греко-Католицьку

Церкву у могутню силу духовного відродження частини українського народу, і

2. російсько-українську угоду, яка протягом кількох десятиріч повністю русифікувала українську Церкву і перетворила її на масовий інститут обрусіння нашого народу.

Сьогодні у розпорядженні істориків, зокрема істориків Церкви, достатньо матеріалів, які переконливо доказують, що власне російське самодержавство і його Церква стали тими силами, які сіяли ворожнечу між народами і були головними ініціаторами духовного поневолення нашого народу.

Під державною рукою московських царів Україна зі широкою мережею шкіл перетворилася в одну з найвідсталіших провінцій російської імперії. Мемуари сина Антіохійського патріарха Павла Алепського, як сторонньої людини, засвідчують, що в 1653 році «по всій козацькій землі дивний та гарний звичай спостерігали ми: всі вони за малим винятком грамотні, навіть більшість їх жінок та дочок вміють читати, знають порядок служб церковних та церковні співи... Священники вчать сиріт та не дозволяють, щоб вони тинялися по вулицях».

Високий освітній ценз був забезпечений широкою мережею, одна школа припадала на 756 душ населення, а через 100 років кількість шкіл скоротилася вдсятеро і одна школа припадає на 6,730 душ. На Лівобережжі в 1740 році було 866 шкіл, а через 60 років не залишилось жодної.

Так виглядав «благородний вплив» Переяславської угоди на духовне відродження українського народу.

Можна б написати томи звинувачень російському самодержавству та його Церкві за руйнування національних структур, за розгром української науки, ліквідацію великих наукових установ.

Ні, не був благом перехід Української Православної Церкви під скіпетр російської патріархії, що став великою бідою. Царизм пішов у наступ проти українського народу, а російська православна Церква освятила цю акцію. Як з рогу достатку посипалися укази про заборну української мови, і національного життя взагалі:

1863 рік — валуєвський;

1876 рік — емський (юзефовічів);

1892, 1894, 1895 — горезвісні цензурні заборони;

1910 рік — столипінський указ, який забороняв всякі «инородческие общества, в т.ч. українське і єврейське, независимо от преследуемых целей». Усі вони прирікали нас на «небытие», а російська православна Церква ввела в богослужіння в Україні російську мову і теж приклала десницю до духовного уярмлення нашого народу.

Усяке насильство призводить до порушення природних стосунків між людьми і народами та джерелом непорозуміння і конфліктів. Стосунки Української Православної Церкви з російською дають для підтвердження цієї тези багатющий матеріал. Він переконливо доказує, що менш-більш нормальними були стосунки між Церквами до Переяславської угоди.

Відомо, що 30 випускників Києво-Могилянської Академії організували в 1648 році першу школу в Росії та залишилися там учителювати. З Києва запрошують в Росію садоводів, пекарів, годинників, малярів-живописців та інших фахівців. Духовне пробудження Росії відбувається під відчутним впливом України. Російський історик літератури академік Пепін пише:

«Власних сил не стало: з Москви кличуть киян для наукової роботи. В середині 17 ст. у Москві нарешті зрозуміли, що для книжної справи потрібні справжні вчені, а у себе в дома таких не було, їх стали запрошувати з Києва» (История русской литературы, т. 2, стор. 316).

У Москву йдуть визначні церковні достойники, які згодом очолили російський клер: Петро Волинець, Олексій Черніговець (14 ст.), Степан Яворський, Дмитро Ростовський (Туптало), Ф. Лещинський, Арсеній Мацієвич (16-18 ст.) та інші.

Українські духовні особи та вчені заслужили собі в Росії найвищу оцінку, їх вважали «людьми найкращими, найздібнішими, а особливо найблагороднішими були випускники Київської Духовної Академії» (із листа Петра Завадовського, який очолював шкільництво Київському митрополитові).

І цей процес міг би згодом стати двостороннім, облагороджуючи життя сусідніх народів. Але першкодили імперські інтереси російської верхівки, якими оволоділа ідея великої імперії. У того ж академіка Пепіна читаємо:

«Поглощения задачей созидания государства, все больше уходящая в свое исключительное мировоззрение, Москва вместе с тем впадала в ту религиозную и национальную нетерпимость, которая должна была закрыть ее китайской стеной от всяких иноземцев и иноверцев, порождала крайнее национальное высокомерие и наконец преграждала путь к просвещению: потому что национальное высокомерие было вместе с тем и религиозным фанатизмом и все иновернее народы представлялись поганьими».

Звичайно, в таких обставинах дружні контакти вчених духовних осіб, мистців і ділових людей не мали перспективи. Їх замінила імперська політика обрусіння українського народу, політика крайнє ворожого ставлення до іногородців.

Наступ імперії наростав і досягнув свого епогею в 2-ій половині

19 ст. і поч. 20 ст. Українському народові відмовляють у праві на власну назву, на рідну мову, а всякий прояв національної свідомості кваліфікується як «мазепинщина» і «сепаратизм».

Відстоювання рідної мови трактують як шкідливу для імперії «політичну пропаганду». Народові нав'язують думку, що «російська мова так же зрозуміла для малоросіян, і, навіть значно краще, ніж так звана українська мова: членів того гуртка, який намагається доказати протилежне, більшість самих малоросів звинувачує в сепаратських задумах, ворожих Росії і пагубних для малоросії. . . Більшість малоросів самі переконливо доказують, що ніякої малоросійської мови не було, нема і бути не може».

Так міністр внутрішніх справ Валуєв теоретично обґрунтовував свій указ, а його наступники розробляють тактику остаточної асиміляції українського народу. Саме такою тактикою є доповідна записка Полтавського губернатора міністрові внутрішніх справ від 14.2.1914 року. У ній читаємо:

Пункт 7. «Звернути увагу на сільське духовенство і його політичні переконання. На чолі єпархій ставити архієреями виключно великоросів, при чому твердих і енергічних; здійснювати особливо крутий тиск на тих священиків, які заражені українофільством, єпархіяльних спостерігачів за школами назначати виключно великоросів».

Пункт 8. «Особливу увагу звернути на семінарії і ставити їх ректорами включно великоросів. . . за семінарії треба взятися. . .»

У цій доповідній записці, крім антиукраїнського спрямування, варто звернути увагу на безцеремонне втручання світської влади в справі російської православної Церкви. Губернатор, ігноруючи духовну владу, розпоряджується справами Церкви, розробляє церковну політику і спрямовує її в імперське русло. І якщо сьогодні так же безцеремонно керують російською православною Церквою уповноважені в справах релігії, то ця практика має давню традицію. Таку ж давню традицію має антиукраїнська діяльність російської православної Церкви, яка була послухним знаряддям імперської політики. Ним вона залишилася і в наші дні. Її ієрархи досі не ввели української мови в богослуження, а у своїх проповідях і посланнях з нагоди 1000-ліття хрещення Руси-України побоюлися хоча б словом згадати про український народ, зайнявши позицію збанкрутілого москвофільства. Чи може така Церква бути близькою і рідною українському народові? Чи може вона серед віруючих плекати любов до Христової Правди, до Батьківщини і дружні почуття до інших народів? Вона нічого не може, крім функції послухного знаряддя політики світської влади.

Так виглядає міт про плекану російською православною Церк-

вою дружбу народів. Така дружба не влаштовує ні український, ані російський народи. І на цьому тлі відчуженість російської православної Церкви від інтересів нашого народу, а то й ворожості до нього. Українська Католицька Церква виступає як справді народня, національна Церква, яка утверджує християнську мораль і любов до Бога через любов до України, її народу, і бачить моральне оздоровлення народу через піднесення патріотизму і плекання любови до всіх народів. Вона промовляє до народу його мовою і в щоденних молитвах утверджує вказані вище принципи.

Так у «Молитвеннику християнської родини», який, як відомо, є азбукою християнської моралі греко-католиків і їх дороговказом у життя, читаємо:

«Всемогутий Творче і Царю всесвіту Ісусе Христе! Ти цілим серцем любиш весь людський рід. . . Ми, діти українського народу, послухні Твоїй волі, любимо всі народи (підкреслення скрізь мос — О.Г.), що Ти їх відкупив своєю кров'ю на хресті, а той свій народ Український любимо передусім».

В іншій Молитві читаємо:

«Отче всіх народів! Господи! Кріпи наш народ в боротьбі з ворогами, що хотіли б силоміць чи підступом відібрати нам право на існування, яким Ти сам, зволив нас ласкаво наділити. . . Я не прошу на ворогів нашого народу кари. . . Але благаю Тебе, справедливий Отче всіх народів, зменши зухвальство і нахабність наших ворогів» (підкреслення моє — О.Г.).

Таким чином, у наведених «Молитвах», на яких виховується греко-католицька молодь з шестирічного віку, йдеться про любов до всіх народів, як братів, і разом з тим бренть благородне почуття патріотизму до рідного народу. Можливо, у тому єднанні Церкви з народом її сила, яка допомагала Церкві вистояти і вижити протягом останніх десятиріч, повних жорстоких переслідувань і напередодні 1000-літнього Ювілею Хрещення Руси-України засвітитися новим ренесансом, викликавши подив усього християнського світу.

Ні, не культивує наша Українська Католицька Церква розбрат між народами, не розпалює національної ворожнечі, якої сама зазнавала протягом сторіч, а будує твердий фундамент порозуміння між ними на основі взаємоповаги, гідності, і братської любови.

Саме тому і нападають на Неї ті, хто дружбу між народами розуміє, як асиміляцію слабших сильнішими.

Але такий погляд поволі відходить у минуле, а наша катакомбна Українська Греко-Католицька Церква знаходить все більше число прихильників і віруючих.

о. д-р І. ОРТИНСЬКИЙ

ТАЄМНИЦЯ УКРАЇНИ

Хрещення, Хрест, Харизма України 988-1988

(Продовження, 4)

Дарма що в основному поняття київського християнства відноситься до Києва та центральних земель України. Водночас воно поєднується, гармонізується як з Тмутороканською Церквою на сході України, що була візантійського обряду та уживала старослов'янську мову, як теж з Церквою західніх околиць, де ще існувало кирило-методіївське християнство й де уживалось «кирилицю». Коли Тмуторокань зникає, слов'янський обряд, що його латинський обряд і латинська мова усунули з Чехії, зі Словаччини, Польщі та Мадярщини, далі розвивається на землях біля Перемішля. Згодом здобуває він Київ, але наприкінці XII століття він зливається з київським обрядом. У наслідок того слов'янський обряд зватиметься «руським», руснацьким (українським).

Засадиною базою київського християнства є дух вселенськості, від якого воно впродовж трьох з половиною століть ніколи не віддаляється. На Рим дивляться з пошаною та любов'ю. Вистачає хочби такий вислів, що його читаємо в «Печерському Патерику» (хроніка написана монахами Печерського монастиря на початку XIII століття); єпископ Симон з печерських ченців так пише до свого побратима: «От що розумій, брате! Верховний апостол Петро сам був Церквою Бога живого».

Наголошується перш за все правдиве навчання християнства, яке було від початку Церкви. За правдиву науку вважається та, яку встановлено на перших сімох Вселенських соборах. Грецьке слово «ортодоксія» спочатку перекладається словом правовір'я. Тільки пізніше з'являється слово «православ'я». Правовір'я чи православ'я — це католицьке християнство, яке пододало ересь іконоборства завдяки візантійському монашеству та при допомозі Римського Престола. Свято Православ'я, проголошене в 842 році, це свято вселенського правовір'я. Це саме віра, яку прийняли св. Ольга та св. Володимир, передаючи її українському народові. Це була віра київського християнства.

Краще пізнання цієї історичної правди зможе стати допомогою не тільки українцям, але всім тим, хто в безлічі християнських визнань шукає християнської правди.

Після упадку незалежної української державної організації в половині XIV століття приходить теж і занепад київського християнства. Все ж таки залишається українська Церква. Вона вступає на місце держави, захищаючи та представляючи український народ. Вона стане фортецею, бо в неї жевріє дух київського християнства, хоча не завжди видимий і не завжди чинний.

Не диво, що проти неї звертається вістрія ворожих нападів. Бож відомо, що доки вона існуватиме, не перестане існувати й український народ.

Чи це поляки, чи москалі, а чи інші, наступають вони завжди на дух київського християнства. Воно є так і сьогодні, коли безбожницькі вороги України присяглися покінчити з Українською Церквою. Це й сьогодні, коли ставляться перешкоди виразному й остаточному вияву київського християнства, яким було б завершення патріархального устрою для Української Церкви. Тому ясно, чому польський католицький єпископат протиставиться відновленню бодай одного єпископства для майже 2 мільйонів українців на займаних Польщею українських землях. Таким чином католицька Польща погоджується з большевицькою Москвою, яка вирішила, що українці-католики не мають права існувати (*Non licet Ukrainos catholicos esse*).

Безперервним і постійним намаганням українського народу лишається віднайти себе в душі цього християнства. Це стає джерелом надхнення, поштовхом до дії, рушійною силою оновлення, запорукою майбутнього, дороговказом для спрямування. Це печать, що її неможливо стерти з буття України. Це саме той дух київського християнства, що ставить українців у перші лави борців за права людини, за волю, за правду.

Рік 988 — це Хрещення України, а не Москви

Розбіжність між історичною дійсністю України та пізнішими історіографічними перекинуттями є наявна, зокрема щодо хрещення слов'янського Сходу. Спотворення правди в цьому важливому моменті української історії стає тим різкішим, бо мова тут про постулати, які стануть джерелом усіх дальших підробок. Тому є надзвичайно важливо встановити ясність у питанні, як це в дійсності було з хрещенням у 988 році.

Виходячи з історичного положення, що Володимир Великий, сам охрестившись, приступає до хрещення підданих своєї держави, вирінає питання, якою була та держава, а саме, які країни входили в склад тієї держави, які етнічні групи населення жили в них і коли ті племена стали дійсно християнами.

Стаючи в 980 році володарем Київської держави, Володимир

приєднує до неї Новгород, де він досі князював. На тому просторі, крім самого міста Новгороду, існували тоді такі осередки: Псков, Ладога, Ізборск, Белоозеро, Ростов, Муром. Це були землі, де згодом постало Московське князівство, але якого тоді взагалі ще не було. Пізніші міста майбутнього московського народу виникнуть довго після року Хрещення Київської України, 988. Суздаль — в 1024 році, Владимир над Клязьмою у 1108, Москва в 1147 та в тому ж часі Рязань. В основному це місцевості з дуже нечисленим населенням. Племена, які заселяли ті місцевості, були угро-фінського походження з домішками слов'янських колоністів. Два століття згодом прийдуть тут сильні монгольсько-татарські домішки.

В 983 році Володимир підбиває теж і вятичів, що жили поблизу ріки Оки, та прибалтійські племена. В 985 році йде походом на камських болгарів над Волгою.

Ці країни та інші, які вже раніше князі Олег, Ігор та Святослав завоювали і які згодом й Ярослав Мудрий долучає до Київської Держави, не були Руссю, тобто нинішньою Україною. Вони тільки належали Русі-Україні. Це було саме так, як пише цілком слушно візантійський письменник з половини X століття, сучасник княгині Ольги, цесаря Константина Порфірородного. Він так визначає Русько-Українську державу: «Руська (Українська) держава складається з двох частин: з Руси (України) та з територій поза Руссю (Україною)». Правда Русь (тобто Україна) — це головні землі біля середнього Дніпра з Києвом, Черніговом, Переяславом та з країнами, що належали до цих осередків. Ця Русь (Україна) створилася вже біля двісті років до появи Рюриковичів у Києві. Назва «Русь» стосується, як і назва «руська земля», виключно тільки України. Згодом вона дещо поширюється, включаючи близькі землі з населенням, що етнічно належать до цього самого антсько-слов'янського пня. На півночі цієї Руси розташований Новгород Сіверський, на заході — Крем'янець та Кременчук над Дніпром на півдні. В 981 році Володимир Великий приєднує до цієї Руси (України) західні землі нинішньої України з містом Перемишлем над Сяном, Червенем у Холмській землі та Закарпатські області. Всі ці землі мають населення, що мало між собою різняться, походючи з антсько-слов'янських племен. Ці ж землі творять властиву Русь (Україну). Проте назви племен в другій половині X століття майже цілковито зникають. Для тих земель залишається ім'я Русь, а для населення — «Русичі», дарма, що ще для деяких околиць уживається принагідно назви, як «Червенські Гори», чи згодом «Галицько-Волинська Русь». Як вже вище згадано, в народі існує ще інше властиве, глибше вкорінене в життя народу ім'я — «Україна», яке, однак, рідко виринає в писаних пам'ятках того часу.

В державних документах та офіційних актах знаходимо такі назви для володарів тодішньої України: княгиню Ольгу в 959 році названо «Regina Rugorum». Тітмар з Мерзебургу оповідає про посольство з «Rusciae Gentis». У зв'язку з вінчанням дочки Ярослава Мудрого з французьким королем Генриком I, 19-го травня 1051 року, зустрічаємо для українського князя такі визначення в латинській мові: «Rex Ruthenorum, Rex Russiae, Rex Russorum, Rex Ruticorum, Rex Rugorum, Rex Rabastiae, Rex Russicorum».

В 1075 році в хроніці Адама з Бремену пишеться про Ярослава Мудрого, як «rex sanctus gerzlef de Russia». Папа Григорій VII послуговується у своєму посланні до Ізяслава 17-го квітня 1075 року назвою «regi Ruscorum». В пізніших роках Київська княгиня Евпраксія, дружина цесаря Генрика IV, записана в її августинських аналах як «Ruthenorum regis filia». В 1134 році з нагоди побуту англійського принца в Києві говориться про «terra rugorum quam nos vocamus Russiam». В листах до князів українсько-галицько-волинської держави уживається назву «Russia» або «Ruthenia». Ця Україна, відома тодішній Європі під назвою «Русь», зі своїм великокняжим престольним городом Києвом, почуває себе не тільки державою, під чією владою перебувають також і інші країни, що платять данину Русі; водночас у ній розвивається почуття самобутності, культурної переваги, політичної сили, а зокрема приналежності до визначної етнічної групи. Таке зродження національної свідомості посилюється та прискорюється саме через Хрещення Києва та земель, які стоять у близьких стосунках з цим великим, славетним містом. І навпаки, загальне Хрещення, яке відбувається в Києві й в тодішній Русі-Україні без труднощів, з певним переконанням, без довгих вагань та зволікань, проникаючи скорим темпом всі городи української землі й не знаходячи опору по менших місцевостях, є доказом, що вже були основи, на яких могло опертися нове релігійне світосприймання. Це були первні спільної національної настанови та нуртування, які спонукали тодішнє населення Київської землі й центральних земель тодішньої української держави до створення одного народу. В дійсності багато різнородних подій вказує неодмінно на те, що в XI столітті і на початку XII століття український народ виявляє вже своє окреме національне обличчя, чого ніяк не можна ствердити про сусідні племена, з яких багато пізніше виникнуть нові народи з національною свідомістю.

Поминаючи слов'янський Захід, а зокрема Польщу, де теж довго триває процес зчіплення різних племен, бачимо, що поняття племенних імен на землях нинішньої Білорусії та Росії затрималось протягом цілого XII століття. Так, наприклад, кривичі (білоруське плем'я) ще в 1127 році відносно нинішнього білоруського народу, а плем'я в'ятичів, що увійде до московського народу, ще в

1197 р. Ті племена пізніше дістають назви від своїх міст, які виникли серед них. Так, кривичі називалися полочанами та смольчанами, пізніше Литвою. аж наприкінці білорусинами. Вятичів та інші сусідні угро-фінські племена називано суздальцями, володимирцями, а згодом москалями, які потім силою насильства назвали себе росіянами, рускими. Виникнення білоруського народу, а зокрема московського — починається з розпадом Української Київської імперії.

Перші ознаки послаблення Української Київської імперії виявляються ще в другій половині XI століття з поділом держави на князівські уділи, що необачно доконує, вмираючи, Ярослав Мудрий. На переломі XI й XII століття втрачає зв'язок з Київською державою Тмутароканське князівство. В першій половині XII століття відлучаються від Києва Новгород Великий, Полоцьк, Смоленськ і Псков. Проте розклад київської імперії стає більш наявним в роках 1132-1135, коли й інші князівства намагаються стати самостійними, не визнаючи влади київського великого князя. Мова тут насамперед про північно-східні країни, де старий Ростов був церковною столицею, осідком єпископа, а молодший Суздаль столицею політичною. Тут князі правили автократично і прагнули до повної незалежності. Так чинить молодший син Володимира Мономаха, Юрій Довгорукий, який дістає від батька ростовсько-суздальську землю і робить з неї своє родинне гніздо, стараючись утворити окрему митрополію для своєї землі.

Проте, поруч амбіцій князів, безперечних господарських користей та політичних інтересів, вирішальним чинником розділу Української Київської імперії було етнічне питання. Населення в тих прикордонних та далеких від Києва князівствах мало зовсім інший характер. Воно відрізнялося від антсько-слов'янського елементу, який створював населення властивої Русі (України). Воно відрізнялося зокрема під оглядом культурним, релігійним та звичаєвим.

Писемні джерела з XII століття підкреслюють як ніколи різницю між землями тодішньої України і територіями, що були поза Україною. Хто тоді вибирався з Суздаля, Смоленська, Новгороду, Полоцька до Києва, Чернігова чи Володимира на Волині, той ішов на Русь-Україну.

Проте ростовсько-суздальське князівство зі своїм новим містом Володимиром над Клязьмою, дарма що його населення мало дуже низький рівень розвитку, виявляє бажання перебрати ролю Києва, стаючи суперником України та її столиці, Матері українських городів. Щоб досягнути своєї цілі, не лишається суздальцям нічого іншого, як тільки знищити фізично Київ, що Андрій Боголюбський і робить в 1169 році. Це вже не була війна, навіть не грабування добичі, а жорстока ненависть і злоба, які доцільно руй-

нують місто, що було святиною українців. Це міг зробити тільки непримиренний ворог.

Але своєї цілі суздальське князівство не досягає. Зруйнування Києва скріплює ще більше зв'язки між українськими землями, а політичний осередок України переходить на захід до Галича й Володимира на Волині. Князь Роман об'єднує майже всі українські області, приймаючи титул «Самодержця всієї Руси» (1198).

В 1203 році Суздальсько-володимирське князівство ще раз руйнує Київ. Проте цілковитого знищення зазнає Київ під час татарської навали в 1240 році.

Це означало повне падіння київського князівства та зосередження української державності в Галицько-Волинському князівстві, чий занепад в 1349–1352, через вимертя династії українських галицьких князів, веде до втрати самостійності України.

Місто Москва, яке виникає 1147 року, стає малим князівством, що починає прилучувати до себе близькі князівства і їхнє населення, зазнаючи згодом сильних етнічних допливів монгольсько-татарського елементу. Москва лишається ще довгі роки в залежності від монголів-татар, яким платить данину. Поруч з візантійськими впливами, Москва прийме від татарів багато такого, що стане згодом специфічно московським порядком та московським способом мислення.

У XIV столітті зміцнення й поширення Московського князівства і його агресивність спричиняють створення московського народу. Включення Новгороду до цього московського князівства в 1478 році є поважним кроком в цьому процесі, який триватиме до XVII століття. Проте колискою московського народу були землі біля Ростова-Суздаля, і на їхній основі витворюється Московська держава, що згодом дістає назву Росія.

Та московська держава не має нічого спільного з Руссю-Україною. Єдине, що її єдило колись з Київсько-Українською державою, була залежність тих північних земель від українського Києва, якому вони платили данину як піддані колоніальні терени. Той факт, що правлячі князі тих країн походили з України, як і деяка частина політичної, військової адміністративної та церковно-інтелектуальної верхівки, не міняє істотно ситуації. Відомо, що в тих часах, в середньовіччі а навіть до XVIII століття, володарі, панівні двори та династії не завжди належали до тих народів і країн, якими правили. Московський народ витворюється, як сказано, набагато пізніше від українського, маючи цілком відмінне походження і цілком відмінну історію. Столиця України, Київ, коло 1000 років старша від Москви. Тому немає жодної підстави говорити, що історія Москви це продовження історії Києва й Української держави, що продовжує своє дальше існування не в

чужій, далекій Москві, але на українських західних землях, в Галичі й Волині.

З послабленням щільності київсько-української імперії зростає у північних колоніях бажання використати цю нагоду, повернути, так би мовити, спис, і стати на місце Києва, і таким чином опанувати всі країни, а зокрема Україну. Змагання до цієї мети проводить те північно-східне князівство з безпосередньою послідовністю й безнастанною витривалістю. Дарма, що воно хоче знівечити джерело й символ української державности, Київ, то водночас не-українська північ потребує Києва. Тільки він, святий город, увінчаний світляним ореолом пошани й коронований лаврами древньої слави, міг дати Москві, яка щойно народжувалась, обґрунтування, щоб пред'явити право бути його наслідницею. А тому, що Київ був світилом християнської цивілізації й головним осередком церковности, Церква відіграє для Москви суттєву роль. Москві треба перш за все стати спадкоємницею християнського церковного Києва. З цією ціллю Москва поєднує фізичне насильство з насильством над історією Києва та України. Історіографічна підробка стає дуже успішною союзницею Москви в її загарбницьких намірах. Під окрестовкою московської історіографії витворилась схема історії, яка починає історію Східної Європи, звичайно, з неслов'янської колонізації. Згодом говориться про поширення слов'ян та постання Київської держави. Її історія ведеться до другої половини XII століття, тоді вона переходить до великого князівства у Володимирі, згодом, у XIV столітті, до князівства у Москві. Відтоді ведеться історію Московської держави, царського володарства. Про українські та білоруські краї, що лишилися поза кордонами Московської держави, за винятком кількох подій, немає ніякої згадки. Після їх загарбання Московською державою їх зовсім ігнорується. Водночас переноситься на московський народ їх культуру, законодавство, Церкву та всі інші ділянки суспільного й культурного життя. За основу такої історіографічної методи береться генеалогію московської династії.

Великий український історик Михайло Грушевський (1886-1934) доводить, наскільки ірраціональна, суб'єктивна і фальшива є ця московська схема: він пише: «Скrajньо ірраціональним являється перш за все поєднання древньої історії південних племен — Київської держави з її суспільно-політичними та культурними устаткуваннями, її законодавством з Володимирсько-Московським князівством з XII-XIV століть, неначе це останнє було б продовженням Київської держави. Для московських науковців було це можливим: їм вистачало генеалогічне наслідство; нинішня наука, однак, шукає генетичного пов'язання та не знаходить ніякого права, аби 'Київський період' пов'язувати з 'володимирським періодом', як це дуже невлучно названо, як стадії одного та цього

самого політичного та культурного процесів. Ми знаємо, що Київська держава, її право, її культура, творіння її народу, були творінням одного народу, а іменно українського, під час коли Володимирсько-Московська держава була висловом іншого народу, московського. Оцю різницю свого часу хотіла стерти теорія Погодина, заселяючи краї над Дніпром в X-XII століттях москалями й згодом в XIII столітті аж до XIV століття, виселює їх звідсіль. Я сумніваюсь, однак, чи сьогодні є ще хтось, хто хотів би захищати стару історичну схему за допомогою оцієї абсурдної теорії, яку праве всі вже відкинули. Київський період не перейшов у Володимирсько-Московський, але в Галицько-Волинський XIII століття, опісля у Литовсько-Польський період з XIV-XVI століть. Володимирсько-Московська держава не була ані спадкоємцем, ані наслідником Київської держави, вона виросла з власного кореня, та відносини, які Київська держава мала до Московської, можна порівняти з відносинами Риму до галльських провінцій, але не з нерозривністю двох періодів в політичному та культурному житті Франції. Київське правління у перебізі свого історичного буття перенесло розвинені види суспільно-політичного ладу до країн московської держави. Проте не є можливим лише на цій основі Київську державу органічно включити в історію московського народу. Етнографічна та історична близькість українського та московського народів не може бути ніяк достатнім приводом до такого заплутання та змішання: обидва народи, по той бік їхніх історичних стискань та зустрічей, мали своє власне життя».

Якщо таке привласнення Москвою історії України й українського народу дає Москві можливість називати себе Росією, Руссю, а московський народ руским, російським, а таким чином простягнути руку за чужими народами, чужими країнами й державами, то з другого боку таке «причеплення» Київської держави до початків державного й культурного життя московського народу йде на власну шкоду, бо позбавляє історію московського народу його початків. Шукаючи їх в уявній вигадці Київського періоду, огортається історію московського народу лише ще більшою темрявою.

Крім того, вигадка Київського періоду та приписування його московському народові це протисторичний засіб. Твердження, що, мовляв, український народ виступає на арену історії задовго в XIV-XV століттях, противиться всякій логіці історичної правди. Де ж були люди Київської держави до виникнення московського народу та його держави?

Те саме треба сказати й про білоруський народ. Спотворення історичної дійсности залишає історію білоруського народу в майже цілковитому забутті, ігноруючи його визначну роль в періоді Литовського князівства.

Московська історіографія включає в історію московського на-

роду всі події на тих землях, які вона згодом захопила, враховуючи теж історію народів, що замешкують ті землі, в історію московського народу. (Дивись: М. Грушевський «Періодична схема Московської імперії»).

Щодо українського та білоруського народів Москва робить це з деяким зовнішнім успіхом, міняючи поняття історії руського, русинського з поняттям історії московського народу. Московська історіографія повинна припинити грабування історії інших народів, а зокрема білоруського й українського, фальшиве й облудне тлумачення минулого; щойно тоді вона зможе створити достеменну історію свого власного народу. Таким чином вона спричиниться до відтворення історичної істини і правди про Хрещення 988 року. Це вийде й на її користь і честь.

Наявність численних фальсифікацій у московсько-царській історіографії, яку заступали такі історики, як Карамзін, Соловйов, Іловайський, Платонов, зауважили самі марксистські історики в післяреволюційних роках, як Михайло Покровський і його школа. Вони рішуче відкидають поняття «триєдності Русі» (давній загальноруський народ, з якого постають згодом, після падіння Києва, три братні народи: московський (руський), український та білоруський. Вони, натомість, доводять повну відмінність походження москалів від походження українців та білорусів, підкреслюючи зокрема органічну й духову пов'язаність Московщини з монгольською Золотою Ордою. Самозрозуміло, що така спроба шукання наукової ретельності не відповідала більшовицькій Москві. Нові твори й їхні автори зникають скоро в списках сталінських чисток. Наявне повернення до давніх царських схем з іще більш непримиренним, ірраціональним викривленням історичної дійсності. Згідно з цією оновленою московсько-більшовицькою теорією, татарські наїзди розбили єдність одного древньоруського народу, ділячи його на ри братні народи, які знову стремляться до злиття під прапорами, цим разом московського народу.

Не зважаючи, проте, на тиск з боку панівної Москви, сьогодні видатні представники історичних та археологічних наук відкидають цю теорію як цілковито необґрунтовану. Так, наприклад, советсько-московський археолог Янін заявляє, що в своїх сороклітніх археологічних дослідках, зокрема на терені Новгороду, він дійшов до висновку, що «між мовою Київської Руси (України) та мовою Новгороду існували вже в XI столітті значно більші різниці, ніж сьогодні між українською й російською мовами. Це можна ствердити на підставі так званих 'березових грамот', писаних на березовій корі й захованих до сьогодні». Лінгвісти недавно докладно досліджили письмо старовинних новгородців і відкрили несподіване. Всі звикли вважати, що заселення Руси (України)

йшло з півдня, з районів Придніпров'я. Отже, Новгород був далеким пінічним форпостом Києва. Східні слов'яни мали тоді спільну мову, але роздрібнювання держави на князівства й татаро-монгольські напади привели до створення діалектів, а згодом окремих мов: російської, української й білоруської. Але виявляється, що мова новгородців відрізняється від мови киян ще в XI столітті, при чому ґрунтовніше, ніж в наступні часи», — пише дослідно Янін.

Крім того виходить зі студій Яніна, що на півночі навіть систематичні грошові стосунки значно відрізнялися від таких же стосунків у Київській Русі (Україні). Між ними проходив ясний кордон по лінії Смоленськ-Брянськ. (В. Янін, «Джерело минулих століть», 1986).

Поруч цих та інших дослідів, що унаочнюють окреме походження українців та москалів, советські археологи, так українські як і російські, підкреслюють, що в слов'ян Київської Русі (України) переважали трипільські, геленські й готські первні при деяких інших домішках. Натомість москалі, які відомо, є угро-фіньського походження, змішаного з різними слов'янськими племенами. Крім того, 200-літнє панування над Московією монголів спричинилося до сильного допливу монгольського елементу. Це спонукує московського історіографа Георгія Федотова до ствердження: «Не ззовні, а знутри татарська стихія опанувала душу Русі (мова тут про московське князівство), проникала в кров і плоть. Це духове монгольське завоювання йшло паралельно з політичним упадком Орди. В XV віці тисячі хрещених і нехрещених татар йшли на службу до московського князя, влилися в ряди службовиків, майбутнього дворянства, заражуючи їх східними поняттями й степовим побутом» (Росія і свобода). «Наслідком того, — продовжує Федотов, — в Московщині розвиток ішов протилежно до західно-європейського: то був розвиток від свободи до рабства. Він повів до тієї 'нужденної, варварської держави, що розросталась у безконечність».

Гарячим бажанням ревного неофіта, Великого князя Володимира, було безперечно передати віру, якою він пройнявся всією своєю душею та всім своїм серцем, всім, по всі кінці його могутньої й великої імперії. Але конкретна логіка вимагала це шляхетне діло розпочати від Києва та від земель, що були тісно духово й етнічно пов'язані з ним. А саме в країнах України, чие населення було антсько-слов'янського походження, тобто з якого виникає український народ. Для більшої частини цього населення християнство не було чужим.

Християни були вже по всіх містах України, а деякі города та області були вже в великій більшості заселені християнами. Зокрема приклад князя, його дружини і вищої, освіченої верстви

був переконуючим поштовхом до прийняття нової віри. В загальному немає ніяких доказів, щоб в Україні навертання на християнство натрапляло на спротив. Якщо він і був, то мав зовсім льокальний характер, і був дуже малих розмірів, в рідких незначних поодиноких випадках, у селах. Зате наголошування про масове хрещення, чого не зустрічається в інших народах, вказує нам, що християнство приймалось скоро, загально, всюди та без труднощів.

Якщо українські землі, а зокрема їх города, з Києвом на чолі, були повернені обличчям до християнства, цього аж ніяк не можна сказати про інші города поза Україною та зокрема про північні землі. Для них християнство було наскрізь чужим, далеким та незрозумілим. В дійсності, коли, після охрещення України, Володимир посилав перших вістунів християнської проповіді на північ від України, то християнство натрапляє там на різкий опір. Причин до такого збігу обставин було більше. Бо ворожого наставлення не можна приписувати тільки поганській вірі, хоча вона набагато відрізнялася від поганської віри на Україні. Це не був тільки стан жерців-знахорів, волхвів, які завзято боронили свого стану посідання. Насамперед це була особлива психіка населення, яке було відстале, закостеніле в своїх віруваннях та своїх попередженнях. Але не останньою причиною становився спротив проти нової релігії, бо її приносили речники чужого народу та чужого їм правління. Це були, по суті, вияви політичного незадоволення, які виходили з етнічно-племінних нуртувань, дарма що, мабуть, не виявлялися в повноті виразної свідомості такої настанови.

Якщо християнізація йшла водяним шляхом з Києва до Новгороду, — що, зрештою, самі московські історики потверджують («Церква в історії Росії», Москва 1967), — то в Новгороді вона не знаходить сприятливого терену. Коли Йоаким Корсунянин, перший місіонер в Новгороді в 991 році, на взір Володимира в Києві, наказує нищити требища (місця поганських жертв), поламати ідолів і Перуна порубати, то ці його розпорядження викликали в Новгороді бунт населення. Тоді полководець військ Володимира веде бій проти розлючених мас на вулицях Новгороду, а Володимирова дружина старається привести лад. З чого вийшла приповідка: «Путята хрестив Новгород мечем, а Добриня вогнем». Все ж таки християнство не приймається. В 1071 році вибухає наново ще грізніший бунт проти введення християнської віри.

Проте, ті самі московські історики признають, що опір виявився найсильніше в північно-східніх частинах імперії, де біля слов'янського населення жили угро-фінські племена. («Церква в історії Росії»). Перші місіонери, які прибули до Ростова, мусіли втікати, а єпископ св. Леонтій, печерський монах, як звітує По-

вість Временних Літ, гине мученицькою смертю в 1077 році. Його місійну працю продовжує Ісаакій, теж печерський монах. Місійними базами були теж Суздаль та Володимир над Клязьмою.

Так в цих місцях, як і в Ростові, вибухають часті повстання та заворушення населення, яке не хоче знати про нову віру. На кінці XI століття провадиться з Чернігова місійна діяльність між населенням на Муровщині, на схід від Суздаля. В тому ж часі також є намагання повернути вятичів (предків москалів), що замешкували землю Рязанську. Тут теж печерський монах, св. Кукуша, гине мученицькою смертю в першій половині XII століття.

Всі події, яких вістка дійшла до нас крізь древні джерела, ведуть істориків, не виключаючи й советських, до ствердження, що християнство почалось поширюватися в північно-східних країнах імперії в другій половині XI століття. Тому ніяк не можна говорити про християнство в суздальській землі в першій половині XI століття. В цих областях, як теж біля Волги, поширення християнства припадає ледве чи не на кінець XI століття і на XII століття. А це збувалось силою княжих дружин, які нищили старі відносини і впроваджували нове. Навернення слов'янського племені вятичів, тобто жителів околиць Вологди, почалось щойно у XII столітті, в XIII столітті навернеться чудом по той бік Волги автохтонне населення в околицях Олононця, у XIV столітті — Циряни в Пермській області («Людина та світ», Київ 1986).

Ці історичні факти є такі наявні, що сьогодні одважуються у Советському Союзі про це одверто говорити. Так київський історик Константин Гломозра в радіобесіді (Київське радіо, 10.7.1986) каже, що в 988 році відбулося насамперед хрещення киян і довколишніх місцевостей Київської Русі (України), а офіційне заведення християнства по всіх провінціях Київської Русі (Української імперії) тривало кілька століть. Подібне ствердження знаходимо в статті «Хрещення Русі України» (Погляд археологів), яка вийшла у червні 1986 року. Автори Іван Артименко та Олександр Моця підтверджують археологічними розкопками, що християнська релігія була насамперед уведена на Київщині й його околицях і щойно згодом, у XII-XIII століттях, поширилась на інші провінції Київської Русі, зокрема в північній території Русі.

(Продовження буде)

Василь БАРЛАДЯНУ

КАРДИНАЛ МАЄ РАЦІЮ. . . *

(До 1000-ліття Хрещення України)

*«Немає нічого таємного, що не зробилося б
видимим; і нічого не буває потаємного, що
не вийшло б назовні».*

Марк 4, 22

I

«Якщо вам подобається чужа земля, — повчав у середині XVIII століття пруський король Фрідріх Великий, — невагаючись, беріть її: там завжди знайдеться десяток істориків, що виправдають вас!».

На жаль, він не знав історії виникнення й поширення російської Православної Церкви — і саме тому, замість земля, не сказав митрополит чи екзархат, а в числі виправдувачів загарбника не назвав, скажімо, протоіерея ректора Одеської духовної семінарії Олександра Кравченка. Окрім цього, король-філософ ще й помилки допустився, ототожнюючи псевдоісториків з істориками, бо ж історик, як відомо, описує й аналізує дійсні факти, а псевдоісторик створює анекдоти на історичні теми. І саме такого гатунку анекдотом є «Відповідь кардиналові» Олександра Кравченка, яку надруковано 26-го вересня цього року в одеській газеті «Знамя комунізму» під рубрикою «Релігія в ідеологічній боротьбі». Щоправда, обласні газети за межі СРСР не потрапляють, і кардинал М. Любачівський так і не довідається, що ректор православної семінарії докотився до участі в ідеологічній боротьбі та ще й на сторінках обласного органу партії, яка зобов'язує своїх членів «Вести рішучу боротьбу з . . . релігійними забобами». Не знати-ме кардинал і того, як цей ідеологічний борець од православ'я з наскоку ототожнює Русь з Росією, аби спростувати заяву М. Любачівського, що в 1988 році людство має святкувати тисячоліття хрещення України й Білоросії, а не Росії. Та й, гадаємо, для митрополита Української Католицької Церкви М. Любачівського ототожнення протоіереєм давньої України-Русь з Росією — не новина, бо Кравченко в цьому ділі не перший і, мабуть, не останній. . . Ще М. Наdejдін закидав «істориків російського народу» М. Ка-

* Взято із теки «Українського Вісника».

рамзинові, що той, ототожнюючи Русь з Росією, аби персоніфікувати свої безглузді й дикі мрії, перетворив Україну в позорище, на яке сміливо випустив своїх жалюгідних маріонеток» (14,280), тобто проголосив українську давнину великим початком російської історії.

Констанцією неоригінальності протоієрея можна було б і обмежитися, якби його псевдоісторичні міркування не стали читанням для двохсот тисяч передплатників. Та й сам факт виступу православного священика в газеті — сенсація, що здатна привернути увагу й непередплатників, бо попів у «Знамени комунізму» ще ніколи не друкували. І саме ця сенсаційність змушує нас конкретними прикладами довести ненауковість протоієреєвого писання.

II

Олександр Кравченко твердить, що Володимир у 988 році хрещенням киян «поклав початок хрещенню всієї Руси, тобто заклав підвалини російської православної Церкви». Але суздальський літописець, протиставляючи Русь «Ростовській землі» у 1169 (20, 357) і в 1263 роках (20, 479), запевняє, що «Володимир... хрестил землю Руськую», а «по українам, — заявляв у XII столітті якийсь христолубець, — і нині моляться... проклятим бованам» (1, 127, 385). А україними Руси в XII та напочатку XIII століть, за свідченням літописів, були землі на кордоні з половцями (21, 653), уздовж сучасного українсько-білоруського етнічного кордону (21, 663), а також землі на сході сучасних польських воєвідств, розташованих уздовж українського кордону (21, 732). Питання, як сталося, що тільки-но визначені нами «оукраины» — «пограничные местности» (37, 1187) Руси, вказані літописцями у 1187, 1189 та 1213 роках, у XX столітті перетворилися в перші згадки про Україну взагалі, з'ясуємо якимось іншим разом. А зараз укажемо ще й на те, що «всія Русь», як і «всія Ростовська земля» — це землі навколо Києва (20, 397; 21, 663) і навколо Ростова (20, 357), тобто літописці або зводять «всю Русь» до розмірів Київської області, або розширяють її до українських етнічних кордонів. Це саме, лише з деякими варіаціями, спостерігаємо на сторінках праць досовєтських російських учених, які займалися питанням Хрещення Руси. Ф. Буслаєв, наприклад, територією охрещення Руси обмежував Київщиною, бо, за його словами, «в Київській області вже в XII столітті панувало християнство, тоді як північно-східна Русь була занурена в поганство».

Найкращий знавець досовєтської історії руської та російської Церков Є. Голубінський не окреслює певних меж охрещеної Во-

лодимиром Руси, але не включає в християнський світ XII століття землі на північ од указаних літописцем «оукраїн» Руси (5, 174, 180). Сергій Соловйов обмежує територію охрещеної Руси «вузькою смугою вздовж великого водного шляху з Новгороду до Києва» (34, 137). Та цю гіпотезу спростовує літопис. У 1071 році антихристиянську проповідь волхва у Києві слухали лише «невігласи», а в Новгороді за волхвом «пішов увесь народ», і лише князь з дружиною виявилися християнами (17, 116, 120). До того ж, на князівському столі в тогочасному Новгороді, з дозволу новгородців, сидів родич київського князя. І приходив у Новгород він з Києва з дружиною. Саме це призвело до того, що Є. Анчиков висунув тезу, згідно якої Володимир охрестив Русь у «етнографічно-становому» значенні цього слова (1, 170), тобто панівні верстви населення і дружинників. Щодо території охрещення, то північно-східні землі Переяславського князівства «за Володимира і Святополка... за Ярослава» були «останнім етапом, останньою зупинкою християнства» (1, 171).

Але ж урешті-решт, яку ж то Русь в етнічному та географічному значенні охрестив у 988 році князь Володимир?

III

Автор «Повісті временних літ», створеної напочатку XII століття, пише, що народом Руссю завжди були поляни (17, 1), котрі «в Києві і до цього дня» (17, 13). Щодо землі, то Русь — це батьківщина полянів, «яких тепер зовуть Руссю» (17, 21) «і частково сіверянів» (11, 18).

До складу цієї землі, крім Києва, Чернігова та Переяслава, на думку Б. Рибаківа, увіходили також такі міста, як Білгород, Вишгород, Василів, Трепіль; міста Поросся: Корсунь, Канів, Богуславль, Родня; міста Погориння: Бужеск, Шумськ, Тихомль, Громниця, Вигошів; міста Подесення: Глухів, Трубчевськ, Стародуб, Курськ, Новгород Сіверський (26, 95-105). Аж до 1054 року, коли Ярослав Мудрий розділив свої землі між синами, перелічені міста були неподільним цілим — Руссю (11, 18). Навіть більше того! Коли незабаром після смерті Ярослава Мудрого припинили сплачувати Руси данину, васальні землі — Новгородська, Псковська, Суздальська, — а Русь перетворюється в удільні князівства — Київське, Чернігівське, Переяславське — сини Ярослава та їх наступники зберігають відносну єдність саме полянсько-сіверської Руси, разом «уставляя» Руську землю, обороняючи її від загарбників (11, 19). Князі цієї Руси ходили, наприклад, у 1156 р. на половців (13, 394), а ще раніше — у 1152 та 1154 роках вони захи-

щали Руську землю від суздальсько-половецьких загарбників, яких приводив найлютіший ворог Руси Юрій Долгорукий (13, 332, 338, 341). Така ж єдність полянсько-сіверянської Руси спостерігається і в галузі організації тодішньої Руської Церкви: довгий час у Чернігові та Переяславі не було єпископів — церкви цих земель підлягали безпосередньо Київському митрополитові (11, 20).

До XIV століття у всіх східнослов'янських літописах полянсько-сіверянська Русь і самі русини протиставляються іншим східноєвропейським землям і слов'янам (12, 163).

У 852 і 866 роках лише русини здійснили походи на Царгород (17, 19). А в 907 році князь Олег домігся у візантіївців тільки для русинів почесної данини, чим образив, скажімо, новгородських словенів (17, 25). Та й у 1018 році, виступаючи проти ляхів, київський князь «Ярослав совокупив Русь, і Варяги, і Словени» (20, 139).

Сучасний російський історик В. Мародин звернув увагу на те, що в літописах Новгород і Суздаль полянсько-сіверянська Русь завжди протиставляється землям сучасної європейської Росії. Наприклад, у Новгородських літописах Новгород і його земля протиставляється Руси — півдню, а кияни, русини — населенню Новгородської землі, — словенам. Якщо новгородці вирушали до Києва — вони вирушали на Русь і поверталися в Новгородську з Руської землі (12, 163). Так, скажімо, влітку 1132 року з Новгорода «ходив Всеволод в Русь» (16, 23), а в 1136 «іде в Русь архієпископ Нифонт» (16, 23), у 1212 вирушає «в Русь» князь Мстислав (16, 58). Та й самі новгородці виганяють «в Русь» у 1221 році «князя Всеволода» (16, 60). А в 1257 році з Руси, об'єднаної після татарської навали Данилом Галицьким, «прийшла вість... зла, що хотять татари тамгу і десятину на Новгород» накласти (16, 82). І цього разу новгородський літописець, як бачимо, згадує вже Україну-Русь.

Таке ж саме протиставлення Ростово-Суздальської землі Руській спостерігаємо в «Лаврентіївському літописі». Наприклад, київський князь Святослав Всеволодович з походу в Ростово-Суздальську землю «повертається... в Русь» (20, 388). Іде в Русь і єпископ Ростовський Нестор «і втрачає» там єпископство (13, 347). А Київський митрополит Никифор звелів єпископові Ростовському Миколі Гречинові, що не влаштував князя Всеволода Володимировича, «відтесатися в землю Руську» та й призначає «Луку єпископом Ростова, и Володимирю, и Суждалю, и всей земли Ростовской» (20, 390). Та й Юрій Долгорукий водив «на Русь» орди, що склалися з ростово-суздальців, рязанців і половців (20, 321, 338, 341). А «благочестивий князь Василько» Ростовський так уже квапився, що не встиг прийти... в Русь «на допомогу князям руським», котрі загинули в бою з татарами на Калці (20, 446). І як

тільки Василько «почув», що «сталосся в Русі», повернув з-під Чернігова «в свій Ростов, славлячи Бога й Святу Богородицю» (20, 447).

Чужими й ненависними ростово-суздальцям були й самі русини. Так, у 1176 році вони повстають проти Ярополка і Мстислава за те, що ці князі зробили посадськими русинів, які «многу тяготу» ростовчанам «створяша» (20, 374).

Потрапляючи на Русь, північні сусіди давніх українців, як, скажімо, словени на Волоській сулиці в Києві, локалізувалися навколо капищ своїх богів, окремо від русинів (29, 16). Та й, помираючи на Русі, вони, подібно до радимичів, знаходили свій останній притулок на відведених лише для них цвинтарях (25, 12).

На останніх сторінках «Суздальського літопису» востаннє в 1284 році згадуються й протиставляються суздальцям і Суздальській землі, завойованій татарами, «Руси» і «Русь». Та й називаються Вороніжські ліси як землі Русі, тобто сучасні етнічні кордони України на крайньому сході Слобожанщини (20, 481-482). Інакше кажучи, ототожнюється полянсько-сіверянська Русь з усією Україною.

Але, дійсно, поляни і сіверяни були лише географічним одгалуженням прадавнього племені дулібів, з якого виокремилися ще й деревляни, волиняни, хорвати, тиверці та інші (31, 269). З часом щойно перечислені племена набули деяких етнографічних особливостей. Проте, як доводять археологія-культура поховань (31, 114, 118, 140), діалектологія (32, 272), етнографія (25, 25), ці племена зберігали мовну й культурну єдність.

Окрім цього, палеантопология посвідчує, що давні українці на всьому терені етнічної України склалися з двох антропологічних типів, які взаємно проникали саме на землях полянсько-сіверянської Русі (22, 29, 31, 8). На захід од Дніпра, поступово посилюючись, поширений відносно широколиций мезокранний тип, який сформувався в результаті асиміляції українськими слов'янами кельтів (22, 36, 37), котрі були витиснені римлянами з Подунав'я після розгрому Дакії, на західно-українські землі (22, 35) і навіть у Подніпров'я (6, 27).

На схід од Дніпра поширений середньо- або вузьколиций доліхосубмезокранний тип, що утворився внаслідок асиміляції українськими слов'янами скитів (22, 38, 31, 8), доказом чому є численні дані лінгвістики (22, 39; 31, 113), мітології (31, 313) та етнографії (13, 163; 27, 86).

Київщина і Чернігівщина не випадково є ареалом симбіозу цих двох антропологічних типів, бо саме тут деревляни (26, 101) увібрали в себе севрів — чорних скитів (31, 138), а поляни Київщини

— скитське плем'я «Русь» і стали русинами (31, 111). І це злиття відбулося десь у VI столітті, коли племінний союз русинів, полян і сіверян поклав початок Русі (27, 101; 28, 754), а відтак Давньоукраїнській державі і всьому українському народові.

Щодо словен, кривичів, в'ятичів та радимичів, з яких розвинувся сучасний російський народ у результаті асиміляції балтів та угрофінів, то вони прийшли в Східню Європу з Північної Польщі, доказом чого є літописне свідчення (18, 15), а також дані археології (30, 58; 31, 118), діалектології (30, 56), мітології (31, 266) та антропології (31, 8). До речі, процес формування російського народу шляхом масової асиміляції корінного населення Східньої Європи, за свідченням В. Даля, відбувся ще й в XIX столітті (7, X VII).

Антропологічно росіяни теж складаються з двох взаємопроникаючих типів (31, 8). І, що цікаво, кожному з них є діалектика паралелі. Так, вузькосередньолиций доліхо-мезокранний тип поширений в ареалі говірок на акання (318; 7, XV, а мезо- або суббрахікраїнний — з низьким чи низько-середнім, порівняно вузьким обличчям поширений в ареалі говірок на окання (31, 8; 7, XV).

Отже, все вищесказане означає, що з точки зору етногенези, росіяни нічого спільного з українцями не мають.

Та й зв'язок давньоруської держави з північно-східніми сусідами був надто слабким, щоб говорити про якусь державну єдність. Навіть Новгородська земля, від часів Олега до Ярослава Мудрого, була «широкою самостійною напівдержавою» (16, 3), яка щороку «надсилала у Київ... по дві тисячі гривень» (34, 200). Лише у 986 році Володимир підкорив радимичів (17, 59), котрі відокремлювали Русь од кривичів і словен новгородських. Свого часу Олег обложив даниною в'ятичів, а Святославові вони вже нічого не давали (34, 188). В 1014 році відмовився сплачувати свої дві тисячі Києвові і Новгороду (17, 88-89). Проте зайняті Володимиром у 981 році «Перемишль, Червен» та інші міста Західньої України «залишалися... під Руссю» і в часи автора «Повісті временних літ» (17, 58). Отже, єдність Руської землі існувала лише в межах України-Руси. Стверджувати, що предки сучасних росіян увиходили до складу давньоруської держави — безглузда, бо доказів цьому просто не існує.

І християнізація поширювалася насамперед на землях етнічної України.

У 992 році Володимир особисто охрестив Червону Русь (17, 84; 19, 64). І цим автор завершив охрещення України-Руси, бо Закарпаття — Угорська Русь прийняла «Християнство грецького обряду в IX столітті від болгарів» (5, 79).

Північні сусіди українців за часів Володимира християнами не

стали (15, 29; 19, 64). Та й взагалі різниця між християнським українським півднем і поганською або напівпоганською російською північчю відбувалося аж до початку XVI століття (10, 39; 26, 100; 29, 22-23). У XI столітті «Полоцьк, Новгород, Білоозеро, Ростов... згадуються у зв'язку з організованим спротивом християнству» (29, 23). Новгородський архієпископ Макарій 1534 року стурбовано писав до Москви, що «прелесть кумирская» утримується в дорученій йому ієрархії «в длину больши 1000 верст, а в широту до Великого Нювгорода за 60 верст, а инде за 50 и за 40... быть же скверные мольбища... и жертву кровную приношаху бесом» (29, 25). А сучасник Макарія, укладач «Златоуста», не може «терпіти християн довірних», які вірять у Перуна і в Хорса... і треби і короваї їм ломають і кури їм ріжуть» (4, 228).

Першоохрестителем Ростова Великого був єпископ Леонтій на початку другої половини XI століття (20, 435). І так «богато» встиг охрестити, що аж загинув од рук поганців (32, 159). У середині XII століття охрестив частину в'ятичів святий Кукша, чернець Печерського монастиря (5, 180).

Та й дані археології доводять, що Володимир у 988 році охрестив лише всю Русь-Україну, бо тільки на терені України останні пам'ятки поганства датуються X століттям (31, 262, 263, 266). На терені розселення кривичів, словен і в'ятичів сліди поганства зустрічаються в археологічних шарах XI-XIV століть (29, 28, 26; 262, 263, 266). І, до речі, поганські бованчики кривичів, словен і в'ятичів виготовлені XI-XIV століть, подібні до бованів слов'ян Північної Польщі (31, 266), що є зайвим доказом відсутності генетичних зв'язків між предками сучасних українців і росіян. І доказам цього немає числа.

Та, аби покінчити з питанням, кого охрестив Володимир, скажемо, що представник народу Русь був русином, а не руським, а новгородець мав себе лише за словенина. «Русина» і «словенина» знаходимо також в юридичному документі Руси — «Правді Руській» (16, 176), а також у міжнародніх договорах від 912 та 945 років (17, 28, 29, 37, 39). русином був і митрополит Іларіон (17, 104). А руськими, за свідченням літопису, були земля, князі, посли, дарунки і раби (17, 28, 29, 34, 35).

Історики XX століття твердять, що присвійний прикметник «руський» став синонімом «християнин» (31, 273) — та й у такому значенні набув поширення на землях сучасної Росії (1, 171), але ні до татарської навали, ні за Данила Галицького та його наступників у літописах України та Росії «руський» в значенні «християнин» не зустрічається, бо в Україні Церква споконвіку була грецькою, а церква російського обряду народилася за наказом Івана Грозного на Стоглавому соборі 1551 року в Москві (15, 110). Про-

те, русинами і досі називають себе українці в Галичині, в Югославії та на Закарпатті, що є доказом єдності полян-сіверянів з усіма українцями. Зберегли українці не лише своє давнє ім'я, а й сорочку-вишиванку, яку носили ще давні анти (27, 86): а також скитські вишивку та аплікацію на кошушках (13, 163). Не втратили вони і віру грецького обряду, яку проголосив державною князь Володимир в Україні-Русі.

Але швидкість зникнення на Україні X століття поганства не була результатом місіонерської діяльності Володимира.

Археологічні матеріали і лінгвістика доводять, що ще в II-VI століттях на українському Подніпров'ї розповсюджувалося вчення Христа (10, 7; 22, 39, 29, 18). Та й маємо писемні докази цьому. У IV столітті церковний історик Ієронім писав, що «холода Скитії палають жаром нової віри» (24, 23). А в 867 році в окружному посланні єпископам патріарх Фотій розповідає про хрещення Аскольдової Руси (10, 7). У тому ж році Папа Йоан XIII в Буллі про затвердження Празького єпископату посвідчує, що мовою християнського віроісповідування, крім болгарської, є вже і руська (24, 28). Руською, мабуть, правили службу і в церкві Святого Іллі, в яку, за повідомленням Нестора, ходили християни-русини у 949 році (17, 39). А 952 року в Києві було освячено і церкву Святої Софії (5, 80). Та коли ще долучили сюди хрещення Закарпатської Руси, то само по собі напрошується визнання, що в 1986 році ми маємо святкувати не тисячоліття Хрещення, а тисячоліття проголошення християнства державною релігією в нашій Україні-Русі.

IV

Ректор Одеської семінарії твердить, що «у нас немає автокефальної (тобто, відокремленої) Української Православної Церкви». Та й знову лжесвідчить.

В Українській Православної Церкви довга, славна й трагічна історія. Вона виникла, як Єпископат (Митрополія) у 860 році (10, 6), а в 988 остаточно утвердилася як Митрополія Руська і в 1589 році стала екзархатом Константинопольського Патріархату (36, 387).

І зовсім безпідставна заява Ол. Кравченка, що «вже після возз'єднання України з Росією відбулося й возз'єднання Української Митрополії з Російською Православною Церквою», бож «Київська Митрополія була самим упертим ворогом, якого зустріло (на Україні — В.Б.) московське панування» (18, 497). У жовтні 1659 року козацькі полковники пред'явили в Переяславі князеві Трубецькому статті, відповідно до яких Київська Митрополія мала

залишитися в складі Константинопольського патріархату на правах екзархату (18, 507). Та Москва з самого початку стала не визнавати Переяславські статті й почала вдаватися до позалаштункових дій, аби підкорити Українську Православну Церкву. І це призвело до того, що українське духовенство на чолі з митрополитом Сильвестром звернулося до польського короля Яна-Казимира «із заявою, що їм бути з московськими людьми в союзі неможливо, і вони цього ніколи не бажали; Москва хоче їх перехрестити» (33, 1674). Слово «перехрестити» — не вигадка, бо Українська Церква за обрядом завжди була грецькою, а російська православна Церква в 1551 році з наказу Івана Грозного на незакінченому Стоглавому соборі прийняла свій обряд, який утвердив особливе московське православ'я, очолюване царем (15, 110). До того ж, намагання Москви прилучити українську Церкву до свого власного православ'я суперечило «правилам Святих Отців» (36, 388). Але царизм ні перед чим не зупинявся, аби з допомогою своєї Церкви поневолити український народ. 8-го липня 1685 року московський патріарх «заліз» на територію Константинопольського патріархату і посвятив у Київські митрополити князя Святополка-Четвертинського (Гедеона) (36, 387). У тому ж році московський дипломат Микита Алексеев почав обробляти Вселенського патріарха Досифея аби той наказав Константинопольському патріархові віддати українську Церкву Москві, але Досифей засудив самочинство московського патріарха і не бачив канонічних підстав для передачі київського екзархату Москві (36, 388). Тоді Алексеев домовився з мусулманином візирем Туреччини і той наказав обом патріархам порушити «правила Святих Отців» — задовольнити московських царів (36, 389). Щоправда, Досифей за виконання наказу голови уряду мусулманської Туреччини одержав од Москви 200 золотих, а Діонісій 200 злотих і 120 соболів та ще й попросив царя сплатити «жалованіє» усім константинопольським архиєреям, котрі брали участь у продажі Київського екзархату (36, 389). Ось так «добровільно» російська православна Церква «возз'єднала» з собою українську митрополію.

У 1919 році український народ утворив Українську Автокефальну Православну Церкву, яка дуже швидко набула популярності у всіх верствах населення, про що свідчать антирелігійні «Постанови» ЦК КП /6/У від 6-го лютого та 17-го жовтня 1922 року (23, 105), а також «Резолюція ЦК КП 6/У від 30-го червня 1928 року (23, 118). І саме ця популярність призвела до того, що в 1929 році весь провід УАПЦ був зачислений у члени відомої нам «Спілки Визволення України». І в 1930 році теж переслідувана тоді російська православна Церква знову «возз'єднала» з собою українську Церкву. Проте за кордоном УАПЦ діє і своєю діяльні-

стю заперечує вигадки протоіерея про неіснування окремої Української Православної Церкви (2, 455).

Лжесвідчить протоіерей і тоді, коли заперечує право на існування Української Католицької Церкви на тій підставі, ніби «Київська Русь... прийняла хрещення не від Римо-Католицької Церкви, а від Православної Візантії. І саме тому російська православна Церква на Україні завжди була православною». Але він і спростовує цю вигадку, коли згодом називає рік оформлення поділу на Католицьку і Православну — 1054. Це сталося, як бачимо, через шістдесят шість років після проголошення християнства державною релігією Руси, тобто в 988 році візантійські імператори ще продовжували розпочату Константином у 313 році боротьбу за підкорення Церкви державі, за проголошення імператора намісником Бога на землі, бо, як сказано в одній візантійській хроніці XII століття, «імператор є для церкви найвищим паном і охоронцем віри» (8, 71). Та цього «найвищого панства» під час хрещення Руси візантійські володарі ще не досягли. І, всупереч одеському протоіереєві, українська Церква мала тісні зв'язки з Апостольським престолом до 1054 і не поривала їх після розколу Вселенської Церкви на Західню та Східню.

З історичних джерел відомо, що в 867 році з наказу папи Миколи I патріарх Ігнатій призначив для Руси архієпископа (митрополита) (24, 25). Неодноразово прислав Рим своїх легатів і до князя Володимира. У 988 році легат Папи Сильвестра II привіз Володимирові благословення у зв'язку з хрещенням держави і моцці святих (19, 57). Потім ще двічі, у 991 та 1000 році прибували на Русь легати Сильвестра II (19, 64, 68), а Володимир посилав свої посольства до цього Папи у 994 та 1001 роках (19, 65, 68). І ми не маємо жодного доказу, що легати приїздили до Києва, а послі їздили в Рим сперечатися чиє християнство краще — Вселенське чи Візантійське. Активний обмін посольствами є свідченням визнання Володимиром Папи Римського головою Вселенської Апостольської Церкви. До того ж, у рік охрещення Руси Володимир привіз у Київ моцці Папи Климента (17, 80). Та й після 1054 року Русь підтримувала міцні зв'язки з Апостольською Церквою. Про це говорить дуже яскравий факт: у 1096 році італійські купці привезли з Малої Азії до міста Барі моцці святого Миколая. Папа Урбан II проголосив день 9-го травня святом для міста Барі. І Київський Митрополит Єфрем включив день 9-го травня до церковного календаря, як день пам'яті про перенесення моцців святого Миколая. А Єфрем був Київським митрополитом в 1052 році і востаннє згадується літописцем у 1096 році (17, 169). Блискучість, з якою Єфрем включає до календаря день пам'яті про перенесення моцців святого Миколая є доказом надзвичайно міцних

зв'язків тодішньої Української Церкви з Апостольським престолом. І про цю подію ректор Одеської духовної семінарії мусів би знати.

Та й на соборах Католицької Церкви київські митрополити час од часу брали участь. Так, на Ліонському соборі 1245 року був присутнім і мав цікавий виступ митрополит-номінант Петро Акеревич (24, 149). А в 1414 році на Констанцькому Соборі українську делегацію з 300 осіб очолював знаменитий письменник Київський митрополит Григорій Цамвлак. Його виступи на Соборі були спрямовані на возз'єднання Церков (24, 218). До речі, Київська Митрополія до 1439 року мала юрисдикцію і на московську Церкву (15, 109; 24, 227).

У 1439 році князь Василь II відірвав московську Церкву від Київської Митрополії, коли зрозумів, що йому особисто Флорентійська Унія ніяких привілеїв не дала. Великий князь був палкий прихильник Унії, з допомогою якої сподівався звільнитися від опіки Константинопольського патріярха. Та Флорентійський Собор, на який Василь II відрядив Київського Митрополита Ісидора у супроводі свого посла з великою валкою подарунків, папською грамотою благословляв Василь II лише у «помічники» Ісидора, що призвело до вигнання митрополита з Москви, «не визнання» князем, а не Церквою Флорентійської Унії (15, 109), що суперечить навіть російському церковному праву. Та на цьому великий князь не зупинився: дев'ять років московська Церква була без митрополита. А в 1448 році князь сам призначив його. З цих пір аж до 1589 року московські митрополити, а згодом і патріярхи призначаються «по благословенню... великого князя», а не Константинопольського патріярха (15, 110).

Фактично, російська православна Церква й досі перебуває в унії з Римською Католицькою Церквою, бо Соборної постанови про ліквідацію рішення Флорентійського Собору теж і не було. У південно-західних областях Руси (на Україні і в Білорусії — В.Б.), підвладних у той час литовському князеві, Флорентійська Унія була прийнята» (2, 467), бо рука Василя II досягти туди не змогла. І Берестейська Унія 1596 року лише підтвердила єдність Української Церкви з Римською Католицькою, тобто з 1439 до 1685 року в Україні існували незалежні від російської православної Церкви дві Церкви грецького обряду — Українська Католицька і Українська Православна, які відрізнялися одна від одної лише з точки зору догматичної.

У зв'язку з «возз'єднанням» з Росією в історії Української Католицької Церкви були два страшні березні.

Скориставшись польським повстанням 1831 р., в якому українські католики участі не брали, царський уряд повів рішучий

наступ на Українську Католицьку Церкву. Спочатку закриваються монастирі ченців — Василіян разом з українськими уніятськими школами, а в 1837 році Українська Католицька Церква потрапляє під опіку обер-прокурора Синоду. Розпочинаються репресії проти священиків, котрі не погоджувалися на «возз'єднання» з російською православною Церквою. В Україні під Росією рішенням Синоду Українська Католицька Церква перестає існувати (41, 382), а разом з Церквою українці втрачають і право на навчання в школі рідною мовою, яку не побажала визнати «рідна» російська православна Церква українцям, тобто 1839 року русифікації в Україні та в Білорусії заважала Українська Католицька Церква (40, 534). Але вірні не визнали ліквідації своєї Церкви. І як тільки 17-го квітня 1905 року з'явився указ про віротерпимість, почалося масове повернення українців і білорусів в уніятство (3, 179).

Та ще більше кривавого і підступного удару зазнала Українська Католицька Церква на західно-українських землях у днях 8–10 березня 1946 року після того, як тисячі священиків і всі єпископи були знищені або запроторені до сибірських концтаборів. За рік до ліквідації Католицької Церкви московський патріарх Алексій висвятив на православних єпископів Пельвецького і Мельника, які разом з Костельником очолили неканонічний з точки зору російського церковного права т.зв. Львівський Собор Української Католицької Церкви 1946 року.

Але всупереч лжесвідчень Ол. Кравченка, народ не визнав «добровільного» самоліквідування Української Католицької Церкви, про що свідчать звернення до відповідних органів з проханням зареєструвати громадян Української Католицької Церкви (9, 41).

А в серпні цього року Українська Католицька Церква частково вийшла з підпілля, і вірні вимагають від влади права на легальне існування своєї Церкви.

V

У зв'язку з невизнанням права на існування Української Католицької Церкви й Української Автокефальної Православної Церкви протоіерей Ол. Кравченко розкриває справжню причину участі російської православної Церкви в русі за об'єднання християнських церков в єкуменізмі. Він чорним по білому запевняє читачів «Знамени комунізму», що, наприклад, вихід Української Католицької Церкви з підпілля призведе «не до єдності, а до роз'єднання». Викладачі «наукового комунізму» на практичних заняттях змушують студентів доводити один одному, що мовою майбутнього людства буде російська, як мова народу, що першим ступив на шлях до комунізму, а протоіерей запевняє, що єдність

Церков — це з'єднання з російською православною Церквою. Кому і невтямки, що Українська, Вірменська, Коптська, Маронітська та Грецька католицькі Церкви вказують єдино можливий шлях до єдності Христової Церкви, яку розкололи у 1054 році візантійські імператори, і не допустили з'єднатися російські цари.

VI

Аби довести життєву потребу перебування українців у лоні російської православної Церкви, протоіерей за вуха притягає історію Другої світової війни, бо, за його переконанням, лише єдність українців з росіянами та іншими народами призвела до перемоги над фашизмом. Він зумисне забуває, що війна поєднала католиків Франції, Польщі, Австрії, Бельгії, Чехо-Словаччини з протестантами Англії, Данії, США, Норвегії та мусульманами православними і буддистами СРСР. І це поєднання відбулося не на платформі російської православної Церкви. Та коли вже ректор Одеської семінарії на користь РПЦ вдається до історії Другої світової війни, скажу йому ось що.

Не відаю, за якого царка будуть молитися завтра в храмах російської православної Церкви, але в роки Другої світової війни російські православні вимолювали в Бога «Победы Благоверному Королю Нашему Михаилу Первому на сопротивныя» (39, 20, 70). Хто ж були ці «сопротивныя» румунського короля? Ясна річ, наш род!

У жодному молитовнику, виданому протягом усієї історії існування Української Католицької Церкви, подібної молитви годі й шукати, бо Українська Католицька Церква визнає своїм головою не царя, короля, а Ісуса Христа і Папу Римського, як наставника Святого Апостола Петра.

Це для російської православної Церкви лише цар, бо, як зізнався перший пореволюційний патріарх РПЦ Тихон, «цареславіє... є справжнім православ'єм» (3, 169).

І хай тільки цар-батьושка накаже — протоіереї російської православної Церкви день і ніч смоктатимуть всі пальці на ногах і руках, аби вигадати підстави для позбавлення не лише кардинала М. Любачівського, а всього українського народу, історії Церкви і рідної землі. Та саме кардинал має рацію, бо за ним правда історії. І рубрика «Релігія в ідеологічній боротьбі» — ганебний стовп, під яким знайде на Україні могилу російська православна Церква, а не правда про хрещення України-Руси і про Українську Церкву.

Література

Як зауважуємо, автор підготував листу використаної ним літератури за азбукою, а не за порядковим числом зносків, позначених у тексті. Але, на випадок потреби, перевірити легко. Перші цифри у зносках подають порядкове число твору, а наступні після коми — сторінки.

Редакція «В.Ш.»

1. Аничков Е., «Язычество и древняя Русь», СПб., 1914.
2. «Атеистический словарь». М., 1986.
3. «Вопросы научного атеизма». Вып. 19. М., 1976.
4. Востоков А.Х. «Описание русских и словенских рукописей Румянцевского музея». СПб., 1842.
5. Голубинский Е.Е. «История русской церкви». Т. I, М., 1880.
6. Городцов В.А. «Дако-марматский религиозные элементы в русском народном творчестве». «Труды Государственного исторического музея». Вып. I. М., 1929.
7. Даль В.И. «Толковый словарь живого великорусского языка». Т. I, М., 1958.
8. Диль Ш. «Основные проблемы византийской истории». М., 1947.
9. Колесник Н.А., Фуров В.Г. «Гражданственность и религиозная вера». К., 1985.
10. Котляр М.Ф. «Введения христианства в Київській Русі». К., 1985.
11. Мавродин В.В. «Происхождение названий 'Русь' и 'русский', 'России'». Л., 1958.
12. Там же. «Происхождение русского народа». Л., 1978.
13. Михайлів Клим, Леонід Позен. Журнал «Життя й революція», 1929, № 7-8.
14. Надеждин Н.И. «Литературная критика». «Эстетика». М., 1972.
15. Никольский Н.М., «История русской церкви». М., 1983.
16. «Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов». М-Л., 1950.
17. «Повесть временных лет». М., 1950.
18. Покровский М.Н. «Избранные произведения» в 4-х томах. Кн. I, М., 1966.
19. «Полное собрание русских летописей». Т. IX. СПб., 1962 (далі «ПСРЛ»).
20. «ПСРЛ», Т. I, М., 1962.
21. «ПСРЛ», Т. II, М., 1962.
22. Попович М.В. «Мировоззрение древних славян». К., 1982.
23. «Про релігію і атеїстичне виховання» (збірник документів і матеріалів), I, 1979.
24. Ромм Б.Я., «Папство и Русь». М-Л., 1954.

25. Русакова И.П. «Курганы полян X-XII вв.». М., 1966.
26. Рыбаков Б.А. «Поляне и северяне». «Советская этнография». 1947.
27. Вып. VI-VII.
27. Він же. «Древние русы». «Советская археология». 1953. Вып. XVII.
28. Він же. «Предпосылки образования древнерусского государства». «Очерки истории СССР». М., 1958.
29. Він же. «Языческое мировоззрение русского средневековья». «Вопросы истории». 1974. № 1.
30. Седов Б.В. «Кривичи». «Советская археология», 1969, № 1.
31. Він же. «Восточные славяне в VI-XIII вв.». М., 1982.
32. «Словарь книжников и книжности Древней Руси». Вып. I, М., 1977.
33. Соловьев С.М. «История России с древнейших времен». Кн. 2., Изд. «Общественная польза». СПб., (Б.Г.И.).
34. Він же. «История России с древнейших времен». Кн. 1., М., 1959.
35. Він же. «История России с древнейших времен». Кн. 5., М., 1961.
36. Він же. «История России с древнейших времен». Кн. 7., М., 1961.
37. Срезневский М. «Материалы для словаря древнерусского языка». Т. 3., М., 1958.
38. Тихонравов П. «Летописи русской литературы и древности». М., I Отд. Ш.М., 1859.
39. «Толковый молитвенник». Составлен епископом Анафодоном. Одесса. Изд. «Одесский газеты». 1942.
40. «Энциклопедический словарь». «Гранат». Изд. 2-е Т. 41, Ч. IV, М., (б.г.и.).
41. «Энциклопедический словарь». «Гранат». Изд. 2-е Т. 42, М., (б.г.и.).

ЧИТАЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
І РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ
«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»

Матеріали і Постанови VII ВЗ ОУН

VII ВЗ ОУН ПРО СПРАВИ КУЛЬТУРИ

Діяльність ОУН охоплює всі ділянки життя нації. Відтинок культури — це найважливіша ділянка духового існування народу, його розвитку, його самобутности та світогляду, від якого залежить соціальне і матеріальне життя в організованій формі держави. Тому на відтинку культури, яка охоплює релігійні, мовні, наукові, літературні й мистецькі прояви, йде боротьба не лише за самобутність нації, але й за визволення і державну незалежність.

Московські окупанти відрізняються від всіх інших, які були у нашої історичній долі, тим, що вони намагаються вникати ідеями своєї імперії в духовість поневолених та паралізувати самобутність і підметність підбитих. Чинять вони це під камуфляжем імперських інтересів «ідеями» панславізму, панрусизму, а останньо — большевицького інтернаціоналізму. В кожному випадку «патріотизм» московської імперії має втиснутися в почування і свідомість усіх поневолених народів і затерти історичну пам'ять тих народів, викорінюючи релігійні почування і незалежні Церкви пропагандою марксистського атеїзму, фальсифікацією історії і культурних пам'яток слов'янських народів «спільним походженням древнеруської народности» Київської Русі, і злиттям націй через зближення культур і «злиття націй» навіть і не слов'янських народів, аргументуючи московські підбиття і поневолення народів, як явище найбільше прогресивне в економічному та культурному їх розвитку. Московська мова, як «найбільше розвинена», має бути мовою єднання, мовою «збагачення» інших мов імперії і остаточно «рідною мовою» народів СРСР, що при плянованій економічній перебудові та переселення «трудових сил» створить нову «історичну спільноту» — советський народ.

Формування «советського народу» окупанти реалізують не лише фальшуванням минулого поневолених народів, їх історії, обрядів та звичаїв, але рівночасно творячи нову культуру спільного котла, що має виплекати «советський патріотизм» — «чуття одної родини», батьківщиною, якої не земля окремих народів, а територія імперії — СРСР, земля від Карпат по Камчатку. В ім'я цього «патріотизму» люди присуджені до обов'язку бути знаряддям плянів розбудови імперії. Національні патріотизми уважаються «буржуазними націоналізмами», залишками чи рецидивами минулого, яке намагається КГБ, крім інших засобів, викоринити терором.

Страх перед тюрмою, перед концентраційними таборами та різними психологічними засобами тиску є інструментом вдержання імперської дисципліни, яка створює пригожий ґрунт для масових кадрів кар'єристів у всіх ділянках культури, що виконують та перевиконують інструкції кремлівських «владик».

Незалежно від обставин, а подекуди в умовах обставин великого тиску, гартується національна свідомість українського народу і дозріває усвідомлення своєї особовості у всіх ділянках культури, бажання відслонити куртину історії народу, заповнити білі плями і повіривані сторінки книги буття нації, вивчити генезу її народження від первопочину.

Можемо покликатися на захлавну літературу нескорених: від поетичних збірок і релігійних звернень до наукових і публіцистичних праць авторів, які стали вільними через перемогу над страхом (Василь Стус: «Як добре, що смерті не боюся»).

Проповідувати правду своєї нації, льюальність і любов до неї, в умовах терору не дано кожному, але в мільйонах сердець українського народу назріває хвилина, коли льюальність до імперії та штучної «батьківщини» — ССРСР заміниться тривогою за долю справжньої Батьківщини — України. Заговорили вже про привернення прав державної волі української мови, про умови і стан української мови взагалі. Вказали пальцями на два джерела большевицького утиску в Україні: московський шовінізм, що кожному ліпить назву «буржуазного націоналіста» або «бандерівця», хто вживає української мови, а також на породу своїх же таки українських кар'єристів — Кирпогнучкошиєнкових, які свій аванс виеднують за опінією КГБ.

Підпільна Україна апелює словами одного нескореного патріота в листі до російських та українських істориків і вимагає говорити правду про історичне минуле, а не творити штучні міти про спільне походження українського, білоруського та московського народів і фальшувати історію, справжній корінь походження названих народів.

Цей заклик відноситься не лише до істориків. Його можна повторити і до антропологів, і до етнографів, і до літературознавців і мистецтвознавців, до всіх, які творять міражі «совєтського народу» на вимазаних і вибілених із правди картах народів ССРСР.

Між письменниками є відповідальні за історію України голоси. Є слухні обвинувачення творчої інтелігенції, що вона сіла на плятформу офіційного воза й у великому довгу перед народом. Ми досі не виробили переконливої, принаймні, гіпотези про початок нашої писемности, розгублено тупцюємо перед Змієвими валами і новими дослідженнями археологів, навіть історію Руси-України зводимо до змагань десятки князів. Сьогодні вкрай по-

трібні узагальнюючі, фундаментальні праці про нашу культуру, починаючи з часів поганства почерез княжу Русь аж до наших днів. Потрібні дослідження, і глибоко наукові, як також і популярні твори на гранях різних сфер українського мистецтва, літератури, філософії; потрібна чітка, вивершена параболя духовного поступу народу впродовж століть, а то й тисячоліть, яка б узгіднювала наш привнесок у духовну скарбницю людства. «Потрібна зрима, велика і вічна будівля духу, яку звів наш народ».

Є фізичний закон природи, який каже, що кожен тиск викликає реакцію. Це тиск фізичної сили, а в такій же мірі, а може в ще більшій у сфері духовного тиску. Реакція сконденсованих сил буде постійно виповнювати місця порожнечі. Це буде згідне не лише з законами фізики, але й інстинкту народу, не лише ради самооборони, але й ради самого життя та його розвитку.

Обмосковлення українського та інших народів імперська влада реалізує двома засобами: при допомозі концепції «злиття народів», мовного і культурного їх зближення, та через змішування народів, через спрямовування мільйонів продуктивних сил на «міжреспубліканські» проекти. В умовах мішаного характеру населення (Казахстан, Далекий Схід, Сибір), московська мова стає, як і культура, засобом спілкування та духових потреб новопоселенців. В Україні, навпаки, імігранти посилюють не лише впливи московської мови, але й культури. Крім цього, дуже поширеним засобом «інтернаціоналізації» населення України та інших неросійських земель є мішані подружжя. Советська статистика інформує, що мішані подружжя українців та молдаван найчастіше продукують московськомовних громадян в УССР, у МССР, та аналогічно в інших національностях.

Дальшим засобом обмосковлювання українців є т. зв. «культобмін» офіційних промосковських діячів в Україні з культурними діячами поза Україною. Відірвані від рідного пня і відчужені українці, що вивчають мову і культуру від офіційних советських культурних працівників, приймають большевицький корм на злиття націй, фальсифікати української культури.

Саме тому «культобмін» зараховуємо до ще однієї спроби московських окупантів включити українську еміграцію в русло своїх планів на знищення України не лише в самій Україні, але й поза її межами. Симпатичи «культобміну» стаються жертвою советофілства, а згодом москвофілства, а остаточно ренегатами власного народу, які торують большевицькій агентурі шлях до українських людей, їхніх душ та умів.

Церква в Україні, визнана владою, так як інші ділянки культури, виконує призначення імперської еліти. Офіційною «церквою» є Російська Православна Церква, що співпрацює тісно з колоніальним режимом. Незалежні Церкви існують у підпіллі. Між

ними теж і Українська Католицька Церква. Церкви у катакомбах мають довір'я у народі, бо вони незалежні від інструкцій держави. На церковному відтинку продовжується імперська політика обмосковлення не лише політично, але й щодо мови та обряду. 1000-ліття удержавлення християнства в Україні відзначає теж і Російська Православна Церква, трактуючи цей акт, як початок московського християнства, чим творить ще один фальсифікат історії світового значення.

Еміграція мусить бути у тісному духовому єднанні з незалежними від московських впливів силами в Україні. Вона й повинна перебрати на себе обов'язок виконання «білих плям» в історії української культури та продовження розвитку її на всіх ділянках життя.

Патріотичні кола української спільноти, а в тому, в першу чергу, українського націоналістичного руху повинні створювати клімат і розуміння першочерговості завдань наших Церков, науки, мистецтв і публікацій. Першочерговість завдань — це виконання тих ділянок життя, що витіснені в Україні до тотальної негачії або фальшування правди. Це відноситься в першу чергу до непофальшованої генези українського народу та його багатотисячного життя і його історії, його культури, організації його життя, соціальної і національно-державної структури. До більшості цих питань відповідь можуть дати діячі української культури, які діють в умовах не лише творчої свободи, але й незалежності від кар'єри та посад у чужих установах.

Українські Церкви, українська наука і мистецтво не все і не всюди здійснюють першочергові завдання, що є на потребу нації в наші часи. Патріархати українських Церков є справою незалежності українського народу від світських чужих сил, і, заки цей ідеал українців здійсниться і визріє, миряни українських Церков повинні наближувати свої обряди і повернутися до обрядової єдності, яку витворив український нарід продовж століть свого релігійного християнського життя. Хай українець, в якій би церкві він не молився — в православній, чи католицькій, або протестантській — чув однакову музику, окрилену Бортнянським, бачив ікони і форму церкви стилів українського духа, чув у ній українську мову і слово Боже тією мовою голошене, без наростів латинського і московського раковиння в музиці, малярстві та архітектурі, в одягах священників, владик і митрополитів.

Культура (як і життя народів) завжди є суб'єктивною. Вона віддзеркалює інтереси народів. Переможці диктують переможеним «свою правду». Об'єктивна правда лишається тільки у фактах, що їх наука інтерпретує залежно від інтересів різних народів. Навіть Слово Боже, наука Христова в людських устах має різну інтерпретацію, що спричинило появу різних Церков, залежних

від національних інтересів. Наука кожного народу нагадує суд, який покликає свідків, на основі яких дає присуд. *Ворожою наукою український нарід приречений на неіснування.* Чи українська наука має погоджуватися на присуд ворожих судів чи оскаржувати їх власними свідченнями?

Поле культури не може бути залишене без уваги українського визвольного руху, його авангарду — ОУН. Коли врахувати, що українська культура, як і культура кожного народу, є стрижнем його духового життя, а в боротьбі за національну свідомість і визволення — є важливим засобом зброї, то ця ділянка, як і досі, є в програмі діяльності і боротьби за чистоту позицій світогляду українського націоналіста, а з ним і ширших кіл спільноти, народу.

Культура кожного народу виявляється і розрізняється формами матеріального, соціального і духового життя. Формування кожного народу починається в доісторичному часі, як його генеза, та в історичному як його національна свідомість. Нарід визначається в культурі світоглядом його вірувань, філософічним світосприйманням життя, формами його ладу, звичаями, а у великій мірі мовою, у якій відбивається характер народу і його світогляду.

Традиції народу зберігають культурні цінності минулого, які передаються з покоління в покоління, бо кожне покоління будує своє сучасне на досягненнях предків.

Культура кожного народу показує характер, ілюстрований своєрідним і неповторним національним ритмом і темпераментом у музиці, в танкові, в поезії та образотворчому мистецтві.

Усвідомити власну культуру, і пізнавши її, вимагає зберегти її самобутність. Пізнати самого себе — це найбільша мудрість, пропонує Сократом і Сковородою. Без пізнання себе, тобто власної культури, не має оцінки інших і цілого світу.

Боротьба за культурне самопізнання, без якого немає національного, є першочерговою справою виховання людини.

Тільки національно сформована людина може стати націоналістом із політичними принципами боротьби за державність.

Формування дитини від садочка і рідної школи з рідною мовою, пісню, казкою та історією свого роду дасть підставу для Євшанзілля рідного у дальший шлях розвитку.

Битва, якої програти не можна, це битва за душу дитини, це рідна школа. Але рідна школа з відповідним підручником і учителем. Тому в наших постановах не може бути поминене питання виховання на основах рідної культури.

Наш обов'язок бути на всіх щаблях організованого життя, де формується душа дитини, пересемник скарбів життя України, її культури.

Всесторонність наших фронтів праці — це всесторонність життя. Націоналіст, що виконує службу нації на всіх ланках життя, до яких приготований талантами і досвідом школи життя, не може бути відсутнім поза процесами культури.

Воїнів ОУН і УПА формує література і поезія «Вісниківців». «Кобзар» Шевченка у розвалі московської імперії, — каже Франко, — вчинив більше, ніж кілька дивізій війська.

Кожен чин народжується із Слова, з думки, з душі, яку формує культура. А культура — це віра, мудрість і мистецтво. Тому в основу світогляду націоналіста і його виховання входить культура, як цінна властивість світогляду і політичної зрілості.

ПОСТАНОВИ VII ВЗ ОУН У ДІЛЯНЦІ НАУКИ

У комплексі широко розпльованого наступу російського імперіялізму, що виступає у формі ленінізму-большевизму, на неросійські нації, посилена акція окупанта звернена зокрема проти України, як найсильнішого потенціалу спротиву цій політиці Москви. Ця акція в теперішньому часі яскраво виявляється зокрема в різних ділянках науки. Проводиться не лише політику приниження, але й заперечення існування України як самостійної нації. Цю політику започатковано ще царським окупаційним режимом, реалізуючи її особливо інтенсивно в XIX столітті. Ленінська Москва примінила ще більше перфідні методи, сперті на псевдо-наукових схемах, включно до цілковитого фальшування історії, наукових здобутків і самої ідентичності України як нації і навіть як географічної одиниці в Європі. Після Другої світової війни це наукове вбивство України ведеться з допомогою модерної технології і різних нових наукових ділянок, як кібернетика, психіатрія тощо.

В археології та географії, наприклад, територія України, що є якнайбагатша в ділянці археологічних знахідок, які вказують на старинну її культуру, має назву за російською термінологією «Центрально-російська рівнина», яка простягається від середини Карпатських до Уральських гір, або Чорноморський край у географічному розумінні.

Українська мова, як викладова, вже усунена не тільки з подавляючої більшості середніх шкіл, а вона стала лише предметом, себто необов'язковим курсом у ВУЗах — вищих навчальних заведеннях УССР. У природничих і технологічних ділянках українська мова немає жодного примінення, і в цій мові немає жодних підручників. Таким чином адепти науки в Україні мусять вживати лише й тільки російську мову — українська натомість стала мовою т. зв. кухонною чи діалектом, якого мало вживається.

Гуманістичні науки знаходяться на перший погляд у кращому положенні, бо в них ще появляються підручники (для окремих курсів) з фолкльору, мови, літератури, деяких історичних ділянок і політичних предметів, зокрема тих, в яких очорнюється найцінніші ідеї української нації та їхніх носіїв. Зокрема в 70-их і 80-их роках появляється щораз більше «наукових творів», в яких історики, соціологи, літератори, історики Церкви (часто по двох авторів разом) чи кандидати тих дисциплін (у своїх кандидатських тезах) ніби науково доказують «протинародні діла запродавців» — «буржуазних націоналістів» та Католицької і Автокефальної Церков. У літературних творах застосовано нову методу: в них, зокрема в історичних повістях, показується шляхотну поведінку поважних російських постатей чи родів супроти некультурного, примітивного чи екзотичного, забобонного українського племені. Показчики і каталоги видань в УССР («Наука», «Вища школа» зокрема) вказують на те, що в останньому десятилітті ці ключеві видавництва майже зовсім перестали видавати наукові праці в українській мові.

Наукові інституції й організації поза межами України в загальному не встигають, не можуть чи не бажають давати гідну відсіч широко закросеним затіям окупанта, а то й в багатьох випадках їм потурають.

Організація Українських Націоналістів та її фасади в міру їх спроможностей робила й далше буде робити заходи оборони української вільної науки, зокрема буде поборювати викривлення правди про Україну і її історію.

На новому етапі праці ОУН, що його започатковує VII Великий Збір, завданням покликаного до життя сектора науки буде:

- 1) зорганізувати потенційні наукові сили Організацій Українського Визвольного Фронту, об'єднуючи їх в легальних фасадах і комісіях ОУН;

- 2) повести з допомогою згаданих наукових сил не тільки оборону української правди, але й наступ української вільної науки проти затій окупанта;

- 3) опрацювати й видати наукові підручники історії України, економіки України, праці про експлуатацію її багатств окупантом, та публікації про двофронтову боротьбу українського народу, зокрема ОУН-УПА-УТВР під час Другої світової війни;

- 4) звернути увагу на наукову працю з інших ділянок української проблематики, потрібних для дій ОУН, зокрема на тему ідеології та стратегії дії національно-визвольного руху;

- 5) організувати самостійні конференції та сесії в рамках не-

українських і міжнародних конференцій і конгресів, і там висувати й обороняти національно-визвольні ідеї;

6) заснувати Науково-дослідний інститут і zorganizувати в ньому систематичну працю наших наукових сил;

7) стимулювати українознавчу діяльність бібліотек у країнах праці, колекції українки та серійні виставки;

8) заснувати Центр документації та архіву, збирання усної історії, зокрема про ОУН, УПА, про в'язнів концтаборів, про відновлення державности 1941 року й інші події, та видавання цих матеріалів;

9) члени і симпатизи ОУН співпрацюватимуть з УВУ та УКУ а наші фасади допоможуть у справі студій і літніх курсів;

10) стимулювати відкриття курсів українських предметів у високих школах країн української діаспори;

11) організувати високошкільні вечірні курси для професіоналістів (зокрема тих, які затруднені в технології);

12) робити заходи фактичного плекання української мови в родинах, школі та організаціях молоді;

13) організувати стипендії для студентів з ділянок історії, політичних наук, зокрема тим, які працювали б над історією українських визвольних змагань та їх чоловічих постатей, наприклад, про С. Петлюру, Є. Коновальця, С. Бандеру, Р. Шухевича-Чупринку, Я. Стецька та інших;

14) там, де можна, допомагати нашим молодим adeptам науки в знайденні праці за їхніми спеціальностями;

15) тому, що останнім часом большевицька Москва посилює свої впливи на наукові організації та високі школи Західних держав відомим способом «культ-обміну», в обличчі цієї тактики окупанта, Сектор Науки, його члени та наукові співробітники мусять солідно озброїтись до протинаступу не тільки в безпосередньому ударі з висланниками ворога, але у викриванні й засуджуванні тих інституцій, які під плащиком «об'єктивної науки» будуть сприяти політиці культ-обміну, що є в дійсності культ-обманом.

Українська нація відзначає величну річницю — Тисячоліття прийняття християнської віри, і з нею — історичного розвитку її державности та культурного життя. Російсько-большевицька «церква», з одної сторони, і її еміграційні фасади, з другої сторони, почали інтенсивну пропаганду і фактичну підготовку до відмічення цієї дати, як річниці хрещення Росії, але в жодному разі — України-Русі. За почином окупаційної пропаганди є, що слід з прикрістю ствердити, йдуть також деякі українські наукові чи ви-

сокошкільні інституції, представники яких виступають на форумах неукраїнських наукових організацій та високих шкіл в російському дусі.

Завданням українських вчених є власне доложити всіх зусиль, щоб на всіх форумах відбули окремі конференції та сесії під ясно спрецизованою темою «Тисячоліття хрещення України-Руси» з науковими доповідями, які джерельно доказали б початок і ріст не російської, але української Церкви і з нею — української державницької традиції.

ПОСТАНОВИ В ДІЛЯНЦІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Молодь в Україні

Московський окупант загострює терор на українських землях, стосуючи страх, брехню, переслідування, погрози і шантаж, тюрми, концентраційні табори та психушки з метою знищити українську націю. Не зумівши досі знищити духа стремління до соборної незалежної української держави, ворог веде інтенсивний наступ на основи українського національного життя — на українську родину. Масово практикується відлучування малих дітей від їх родичів на довгий час для того, щоб їх здеукраїнізувати. Українську мову відсунуто на другорядне місце. У багатьох містах України немає вже ні одної української школи, а існуючі в інших містах перетворюють на російські. Викривляється історичну минавшину України та сучасне її положення в очах молоді, охопленої колоніальними інституціями.

Режим Горбачова застосовує нові способи русифікації. Появляються статті в советських часописах нібито в обороні української мови, літератури й культури, які насправді представляють ці ділянки як другорядні, мовляв, хоч українську мову вже не вживається як державну мову в УРСР, то її доцільно плекати. Хоч українська література не може рівнятися літературі Пушкіна чи Достоевського, все ж таки її треба зберегти. Так само щодо всієї української культури. Таким психологічним підступом москалі намагаються принизити українську національну гордість молодого покоління та інтелігенції, щоб вони відцуралися від всього українського, бо воно неначе другорядне і не на рівні російської державної нації.

Окупант створює обставини, щоб шлях до дальших студій і вищої освіти українцям, які не зрусифіковані й зберігають свою національну гідність, мову й свідомість, був закритий. Дорога на вищі студії для дітей колишніх і сучасних політ'язнів, чи для дітей національно-свідомої інтелігенції, теж закрита. Не допус-

каючи свідомого українського елементу до вищих студій, у висліді є значний брак професорів і знавців різних ділянок українознавства.

Одначе свідома українська молодь показує своє невгасиме обурення проти всяких впроваджень русифікації та активізує спротив окупантові. Молодь в першу чергу масово домагається, щоб відкрити Божі храми Української Церкви, повернутися до народніх традицій і святої християнської віри своїх предків. Молодь проводить різноманітні національно-виховні акції, зриви, демонстрації, розповсюджує націоналістичну літературу. Молодь виразно домагається усунення окупаційної влади, повернення в Україну всіх насильно вивезених братів і сестер поза її межі, ліквідацію національної дискримінації, деколонізації російської імперії та відновлення Української Самостійної Соборної Держави.

Затяжна війна в Афганістані і чорнобильська катастрофа, що коштують Україну великих жертв з-поміж молодого покоління, є черговим доказом для молоді, що мусить прийти національне визволення і ліквідація злочинної російської імперії. Шукаючи розв'язки тяжкої ситуації, молодь знаходить шлях до національно-визвольного руху українського народу.

VII Великий Збір ОУН постановляє, що ціллю Сектора молоді є:

1) Політично скріплювати і поширювати фронт боротьби української молоді проти окупанта, використовуючи протиріччя московсько-більшевицької системи, її ідеології і пропаганди на тлі підсоветської дійсності.

2) Організувати та всеціло підтримувати всякого роду визвольні акції, зриви, демонстрації молоді в Україні.

3) Переводити пропагандивну діяльність серед молоді летючками, літературою та модерними засобами звукових та зорових систем.

4) Морально та матеріально допомагати розвитку християнської віри серед молоді та інтенсивно продовжувати намагання плекати християнські цінності, як чинник виховання нового покоління на службі Богові й Україні, зокрема в зв'язку з величним 1000-літтям Хрещення України.

5) Посилити інформацію серед молоді всіх народів, уявлених в СССР, про фальшування окупантом історії України, про кількакратний геноцид голодомором, про нечуваний в історії колоніальний визиск Москвою природніх багатств України, про рабське трактування українського народу і призначення його на ліквідацію через злиття з московським панівним народом. Постійно пригадувати молоді в Україні про шлях боротьби до волі і державної незалежності України, закликаючи її до поповнення рядів українського націоналістичного підпілля.

6) Переводити ідеологічну й виховну діяльність з молоддю з України, яка опиняється поза межами Краю, наприклад, в Афганістані, як туристи чи учасники «культобінних» груп тощо.

Молодь поза Україною

В боротьбі з російськими окупантами великозначну роль мусять відіграти і українська молодь, що знаходиться поза межами Рідних Земель. Молодь на чужині мусять зрозуміти вагомість свого завдання у пропагуванні та співучасті у визвольній боротьбі українського народу серед чужого оточення та здобування їй приятелів.

Однак ворожі диверсійні впливи та течії, процеси мирних життєвих обставин та асиміляції негативно уділяються на українську молодь. Чужі країни, а зокрема матеріальний добробут, викликали ідейно-політичну деактивізацію серед молоді та вrostання в чужій нації. До негативних чинників чужого оточення у великій мірі зараховуємо мішані подружжя та брак родинної стабільності, які вдаряють в саму суть життя української нації на чужині — по українській родині. Завважається критичний стан на відтинку плекання національної і культурної спадщини, в тому української мови. Видвигнено тезу, що українська патріотична молода людина не потребує володіти українською мовою, щоб вдержати своє національне обличчя та почуття своєї української національної ідентичності (відмінності від інших націй). Близька аналіза цієї тези виказує, що вимоги вдержання свого національного обличчя утотожнюється з вимогами не патріота-революціонера-самостійника, а радше з вимогами доброго українського «етніка», тобто людини без української національної гордості та ставлення себе на рівні з державними націями. «Етнік» не ставить на першорядному місці здобуття українському народові своєї власної держави.

Крім частинного занепаду українських родин, завважається занепад українських шкіл та молодечих організацій. У наслідок цього проникають збаламучені поняття про оборону людських прав без потреби найперше відзискання державності для українського народу, про «культобмін» з діями колоніального російського режиму в Україні, та навіть твердження, що не вся українська молодь у діаспорі мусять бути самостійницькою, мовляв, не накидаймо своїх «скрайніх» самостійницьких позицій іншим. Рівнож самі провідники українських молодечих, культурних та спортивних організацій допомагають асиміляційному процесові включенням неукраїнців у свої ряди.

Помимо вичислених негативних проявів, є багато молоді, народ-

женої поза межами України, яка є патріотично й національно добре вихована й активна в українському національно-визвольному русі, є віруючими християнами та уділяється в українському культурному житті.

VII ВЗ ОУН приймає на основі проробленої аналізи наступні Постанови в ділянці молоді:

1) Християнська віра і світоглядний та етичний націоналізм мусять бути корінням українського молодечого життя. Звернути особливу увагу на активність молоді в українській Церкві та на скріплення в неї християнської віри предків. Рівнож треба впливати на українські Церкви усіх віровизнань, щоб національне виховання як молоді так і цілої спільноти було одним із головних завдань українських церковних душпастирів.

2) Створювати відповідні обставини для уможливлення зустрічей та приятелювання українських молодих людей, щоб стримати мішані подружжя та вдержати основу української нації — українську родину. Рівнож треба зобов'язати родичів виціплювати своїм дітям відданість своїй Церкві і Україні, як основні вартості.

3) Звернути окрему увагу на критичний стан української мови та не допустити до рівнорядної двомовності серед української молоді на суспільно-громадському відтинку. Рівнож приєднувати молодь, яка не володіє українською мовою, але подбати про її національне виховання та засвоєння рідної мови.

4) Всеціло морально та матеріально піддержати українські школи як також здорові культурні, мистецькі та спортові товариства. Щонайздібніші патріоти з педагогічними здібностями повинні включатися у працю з молоддю, зокрема в ділянці систематичної та на відповідному рівні виховно-вишкільної програми. Успішні українознавчі школи не можуть поступатись рівнем перед чужинецькими школами, щоб не творити комплексу меншевартості українського шкільництва.

5) В міру можливостей творити цілоденні українські школи з українською мовою навчання початкового та середнього рівня. Змагати до того, щоб кожна українська молода людина завершила свою українознавчу освіту ступенем матури. Молодь повинна якнайбільше користати з українського шкільництва усіх щаблів, а також на найвищих рівнях, по філіях УВУ і УКУ. Впливати на духовні семінарії, щоб вони дбали про національне виховання впарі з християнським.

6) Впливати на загальні молодечі організації, щоб у процес національного виховання вони включили маніфестації, демонстрації і різні інші акції піддержування української визвольної боротьби. Дбати про високе ідейне виховання в душі націоналізму.

7) Творити для української молоді на чужині українське довкілля, яке зможе змагатися за душу молодої людини в протиставі до чужої преси, телебачення, радіо та нових звуково-зорових систем. На виховному відтинку подбати про впровадження української літератури різного роду та модерних засобів навчання та розваги при допомозі звукових і зорових апаратів та комп'ютерів.

8) Наголосити важливість існування загальних молодечих організацій, зокрема Спілки Української Молоді, де виховується молодь в дусі ідей ОУН і славного героїчного минулого Визвольних Змагань періоду 1918-1920 років, СВУ-СУМ, УВО-ОУН-УПА-УГВР та борців й ісповідників Віри, що їх видає Україна по сьогоднішній день. На дії СУМ повинні взорувати напрям свого виховання інші молодечі організації, що мають своїм гаслом «Бог і Україна».

Вимагати від громадських установ, а головне від господарсько-фінансових інституцій, щоб частину своїх доходів більше як досі жертвували на виховну працю молодечих організацій, піддержували видавання виховних матеріалів, періодиків, кожноразно вможлилювали переведення вишкільних курсів і скріплення виховних осередків.

9) Всебічно матеріально й морально підтримувати українське студентське життя, організоване в системі ЦЕСУС. Зокрема потрібно посилити ідеологічну вишкільну працю серед студентства при допомозі ТУСМ, якого ради доповнювати все новими річниками й клітинами в усіх більших українських скупченнях в діаспорі. Треба подбати про включення українських студентів у організований український студентський рух. Студійна політика системи ЦЕСУС має наголосити ділянки студій, які важливі з погляду українських державницьких інтересів, як міжнародня політика й право, журналістика, політична теорія, історія, військовоє знання тощо.

10) Щоб охоплювати широкі кола української молоді у діаспорі, якої володіння українською мовою не є завжди задовільне, або взагалі немає, слід плянувати й посилено виготовляти відповідні вишкільні матеріали для розв'язки цієї проблеми. Рівночасно шукати й застосовувати засоби, як захоплювати цю молодь українством і українською національно-визвольною боротьбою, що у свою чергу спонукуватиме її належно засвоїти українську мову.

Питання національного визволення

Роман РАХМАННИЙ

ПОВЧАЛЬНІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Голод — зброя будівників імперії

Організована українська громадськість та окремі особи з почуттям відповідальності за долю свого народу доволі широко рознесли по світі основні інформації про геноцидний голод, викликаний штучно кремлівськими керівниками в Україні 1932 і 1933 років. Чужоземні наочні свідки з того часу підтвердили свідчення тих українців, які особисто пережили те лихоліття й загибель понад семи мільйонів людей на території Української ССР і Кубані.

Тепер Міжнародна Комісія Юристів, за почином СКВУ, розслідила й авторитетно перед очі світової громадськості вивела весь цей злочин, заподіяний українському народові та людству взагалі.

І саме тепер оборонці політики сталінського Кремля пробують виправдати цей злочин т. зв. «стратегічною доцільністю», мовляв, СРСР мусів розвинути тяжку індустрію прискороною колективізацією і придушити Україну, щодо якої мала свої пляни гітлерівська Німеччина.

Таке твердження не витримує зустрічі з історичними фактами.

Поперше, кремлівські керівники знали, що в 1932 році Німеччина була слабкою демократичною республікою, між якою і СРСР була тоді сильна Польща. На території Української ССР Червона Армія спільно з німецькою Райхсферою вишколювала свої та німецькі новочасні з'єднання.

Подруге, вже в березні 1932 року американський журналіст Юджін Лайонс повідомляв з Москви про те, що в Україні вже виник голод. Принаймні роком раніше, московське політбюро звеліло партійному апаратові — при підтримці частин Червоної Армії — витиснути з України якнайбільше зерна й інших харчових продуктів. Цей тиск на українське селянство посилювався дедалі більше, не зважаючи на масові розміри голоду.

В той час у Німеччині, без уваги на зростання кількості прихильників націонал-соціалізму, владу і перевагу в суспільстві

мали соціал-демократи, Католицький Центр і консервативні націоналісти. Навіть Геббельс розпачав: «1932 рік приніс нам тільки постійні невдачі... всі наші перспективи й надії практично зникли», — записав він у своєму щоденнику наприкінці грудня 1932 року.

Чому? Бо на виборах у липні 1932 року гітлерівці здобули тільки 37% виборчих голосів, а демократичні партії — 63%. Німецька армія тоді була вірна демократичному правлінню. Тільки махінації недотепних політикантів Католицького Центру, Націоналістичної Партії та армії допомогли Гітлерові ввійти у передсінок влади «заднім входом».

Помічним чинником у закріпленні Гітлерової влади була саме політика Москви щодо Німеччини. Речник Сталіна в справах Комінтерну й Німеччини Карл Радек-Собельсон примусив німецьку компартію нещадно поборювати правлячу партію соціал-демократів і праві буржуазні угруповання; але не гітлерівців. Згідно з *теорією Москви, заламання лівих і центр-правого крила призведе в Німеччині до хаосу і тимчасового правління націонал-соціалістів, а вже після компартія — при підтримці розчарованих народних мас — встановить диктатуру пролетаріату*. Тож комуністи всіляко підривали й розколювали зокрема соціалістичні профспілки, саботували демократичне правління.

Ця розкладова стратегія компартії спричинила розчарування робітничих мас безсильністю соціалістичного руху і загнала мільйони робітників у лави прихильників гітлеризму. Тому на останніх демократичних виборах у Німеччині, 5 березня 1933 року Гітлерова партія здобула аж 44% всіх голосів. Однак навіть тоді він не міг законно зформувати свого уряду, бо не мав абсолютної більшості. Щойно згадані маніпуляції політиканів (фон Папена, ген. Шляйхера і А. Гутенберга), зміцнені Гітлеровими обіцянками для робітників, індустріалістів та для армії, промостили йому шлях до тривалої влади.

Його режим закріпився в Німеччині щойно 1934 року, отже після того, як в Україні від масового голоду загинуло понад сім мільйонів українців. Придушування України геноцидною політикою Кремля здійснювалося незалежно від того, що діялося в Німеччині та всій Європі. Зручно маневруючи між демократіями і фашистсько-нацистськими режимами, Москва ввела Советський Союз у гроно великодержав світу, здобула офіційне визнання Америки й інших капіталістичних держав. Перемога гітлерівців у Німеччині не тривожила кремлівських керівників так, як це виглядало б із пропагандивних фраз у советській пресі.

Навпаки, бо ССРСР розвинув торговельні стосунки з Італією та

прямував до такої самої нормалізації стосунків з Німеччиною. У критичні дні квітня 1939 року представник Москви у Берліні офіційно заявив міністерству закордонних справ Німеччини: «В міжнародній політиці Німеччини і Советського Союзу нема ніяких конфліктів».

І справді, ватажки обох держав мали приблизно ту саму мету: розкласти й повалити капіталістично-демократичні країни і поділитися здобиччю. На цих засновках укладено договір про ненапад і співробітництво СРСР з Німеччиною наприкінці серпня 1939 р. У вересні Гітлер почав здійснювати цей план власною збройною силою та при всебічній дипломатичній і матеріальній допомозі Москви.

Значить, у навмисному заголодженні України 1932 року Москва не керувалася міркуваннями про якусь небезпеку з боку ще неіснуючої націонал-соціалістичної Німеччини. Ні! Тоді, як і з дня свого збройного наїзду на Українську Народню Республіку (в грудні 1917 р.), Кремль прагнув тільки до будівництва єдиної советоросійської імперії. На шляху до здійснення тієї концепції, вперек, стояв український народ, вже свідомий своїх культурно-духовних, політичних і суспільно-економічних традицій, відмінних від московських. Щоб зламати цей народ і без решти включити його в імперіальний «советський народ», застосовано зброю, що її вже частково випробували в Україні 1921-22 рр. і, опісля, в Казахстані: масовий голод.

І не забудьмо, що партнер Москви — гітлерівський Берлін під час війни застосовував ту саму зброю: голод і масове знищування українців, щоб замість т. зв. «тисячолітньої російської імперії» здвинути свій «тисячолітній Райх».

Крим — українська брама до волі, чи до неволі

Вимогу повернення кримських татар на т. зв. «їхню батьківщину — Крим» відновив недавно академік А. Сахаров. Проблема кримських татар турбувала українських оборонців прав людини й народів ще 20 років тому — в Україні та на еміграції. Але всі їхні заяви солідарності з кримськими татарами не витримують критики з точки зору історичних, сучасних та майбутніх інтересів українського народу.

Колишня грабіжницька, складова частина монгольської конфедерації над Волгою, Кримська Орда закріпилася на Криму та заволоділа степами південної України в 14 столітті. Звідтіль, татари щорічно нападали на українські села, містечка й міста, заганяю-

чись аж по Київ і, на заході, по Сокаль над Бугом. Вони спричинювали економічну руїну та, буквально, виточували кров з української нації, затисненої в кліщах Польщі й Москви.

Навіть панування Золотої Орди на московських землях було порівняно легше від піратства татар на Україні. Золота Орда не зупиняла економічного розвитку підопічної території та не руйнувала церковної організації, бо хотіла мати більші прибутки з данини. Зате кримські татари тільки грабували й нищили оселі, старих-німецьких і діток маленьких шаблями рубали, а молодих здорових гнали у Крим на продаж покупцям — мусульманам і фальшивим християнам.

Тому як московський цар Іван II закликав хана Менглі Гірея провести похід на Київ 1482 року, заздалегідь виплатив йому грошову нагороду і обіцяв зберегти нейтралітет, татари здобули й пограбували Київ дощенту, разом з околицею, і тисячі молодих українців погнали на Крим. Цареві, за його своєчасну інформацію та нейтральність, хан послав частину здобичі з Києва і золоті чаші з Собору св. Софії.

З подібною східністю хан Іслям Гірей зрадив гетьмана Богдана Хмельницького у битві під Берестечком 1651 року. Підкуплений поляками і не бажаючи зміцнити Україну новою перемогою, хан відтягнув свою орду з поля битви та ще й підступно захопив зі собою гетьмана Хмельницького.

Протягом наступних ста років історія зради і піратства кримської орди повторювалася з акуратною точністю. Щойно спільні зусилля козацько-українських військ та російської армії припинили татарські наїзди на Україну. Але сталося це великою ціною: спустошення Правобережжя, занепаду економіки української Гетьманської держави та закріплення московської влади на лівому березі Дніпра. *Не будь татар на Криму, то Україна оперлася б навіть двом агресорам — Польщі та Московщині, принаймні на дещо звуженій території, але з Києвом.*

В час відновленої української держави 1918-1919 Крим став протекторатом імперіальної Німеччини. Татарський автономний уряд вірно служив німцям і не хотів утримувати ніяких зв'язків з урядом у Києві. В другій світовій війні кримські татари знову колаборували з німцями, проти яких боролися українці. Українське підпілля на Криму не знайшло підтримки з боку татар, що стало однією з причин загибелі підпільників — членів рев. ОУН: Р. Бардахівського, М. Любака і П. Ваньчицького, розстріляних німцями в Джанкой та кількох інших у Керчі 1942 року.

Депортованих з Криму татар 1944 року (яких 239 тисяч) поселе-

но міжказахами й іншими мусульманськими народами, цебто в приязному середовищі кол. союзників Кримської Орди за хана Батия. Там вони мали і мають можливість визнавати свою релігію, чого не вільно сотням тисяч українців, загнаних у Казахстан. А втім, татар ніхто не гнав у ліси й копальні субарктичної зони Росії, на Колиму чи Магадан, де каралися і досі караються мільйони українців та інших християн-невільників.

Протягом 34 років Крим належить Українській ССР. Щоправда, Москва сприяє росіянам і русифікованим етнікам заселявати Крим, де українці далі становлять меншість. Але статистика не змінє ролі Криму в системі економіки й безпеки України. Про цю роллю я згадав ще 1954 року в статті, поміщеній у канадському журналі «Сатердей Найт» (Торонто): *Крим — це своєрідний Гібральтар, що контролює всі підходи до України*. Він схожий на суходільний літаконос, з якого будь-яка ворожа сила може оволодіти Україною та сусідніми народами.

Переселити сьогодні на Крим татар з Аії, значить створити ще одну меншостеву проблему з небезпечними стратегічними імплікаціями. Хто може запевнити нас, що в майбутньому не появиться десь якийсь Аятола та не використає кримських татар і «їхньої батьківщини» як свою ще одну базу для мусульманської імперії? Маючи причілок на Криму, такий Аятола — як колись кримський хан — тримав би під своїм контролем не лише Україну, але й усю Східню Європу. Але й без такого пов'язання з якоюсь екстремістською державою (Іраном чи Лівією), мусульманські терористи створювали б Україні безперервні проблеми, якщо б мали пристановище на мусульманському Криму.

Такі міркування не є наслідком злопам'ятності: теперішніх нащадків Кримської Орди не звинувачуємо за злочини їхніх предків. Але розглядаємо давні події та сучасне становище України широко відкритими очима і, водночас, чуємо, як речники кримських татар на еміграції говорять про створення Кримської татарської держави, не враховуючи життєвих інтересів України. Тому робимо висновок: Крим був чиряком на зраненому тілі української нації протягом чотирьох століть, тож сьогодні ми не сміємо перетворити Крим у нову відкриту рану в організмі України.

Якщо декому це не до вподоби, той спершу повинен відповісти на наступні запитання:

— Чому серед українців так багато осіб, які, в ім'я т. зв. людяности, готові роздати чужинцям по кускові всю спадщину Володимира Великого? .. Чому ті людинолюбці не журяться долею українців на Курщині, на Кубані, в Казахстані, які не мають права навіть на власні школи й часописи? .. Чому майже нічого не чує-

мо від українських оборонців прав людини — в Україні й на еміграції — про недолю лемків, холмщаків і підляшан, загнаних у вороже середовище без права жити своїм стилем життя? .. Чому не читаємо закликів наших «правозахисників» до повернення тих незаконно виселених українців на свою справжню батьківщину — Лемківщину, Холмщину і Підляшшя? .. Але про кримських татар, то вони говорять уже 20 років.

Всім самозванним гуманістам, які заслонюються абстрактним «людством», треба відповісти парafразованими словами апостола Івана, що їх Тарас Шевченко взяв як мотто для свого «Послання»: — *Хто людство любить більше, як своїх кривджених братів і сестер, той лицемір і обманець!*

Зловісне обличчя російського лібералізму

Дехто з міжнародних спостерігачів називає дотеперішні зміни в СРСР «революційними» і багато чого доброго сподівається від т. зв. перебудови советської економіки на капіталістичний лад та від лібералізації системи правління. Однак нинішня ситуація в СРСР радше нагадує ситуацію в царській Росії після невдачної війни з Японією, що спричинила революцію 1905 року та зродила великі надії народів на демократизацію імперії з новою конституцією. Багато українців — у межах Росії та поза ними — вбачали в цих змінах великий поступ і покладали надії на емансипацію українського народу з-під царського самодержав'я.

Чуйний на всі суспільні явища й політичні рухи в Європі Іван Франко негайно відгукнувся на ці події в Росії. «Отвертим листом до української молоді» в Галичині він оцінив революційні зміни у всій Росії та накреслив основні завдання для наших молодих людей перед можливістю розширених і більш відкритих зв'язків з українцями під російською окупацією. В цьому коментарі для нас найважливіша буде Франкова аналіза російського суспільства, яке зі самодержавного перетворювалося в ліберальне, здавалось — демократичне суспільство.

Франко визнав, що «велика доба для нашої нації почнеться з хвилею, коли в Росії упаде абсолютизм». Адже все населення тогочасної Росії прагнуло суспільних реформ, домагалось громадянських вольностей, явности діяння державних органів і допущення в правлінні державою усіх прошарків громадськості. Тим не менше І. Франка турбували інші запитання: «Упадох абсолютизму в Росії — що він значить для нас? Який наступник замінить його?»

На думку Франка, дотеперішньому абсолютизмові царату прийде на зміну відомий в історії Росії «лібералізм капіталістичного складу». Його носіями будуть по-європейському освічені можновладці, багаті фабриканти й купці, професори, журналісти, лікарі і частинно — «в якійсь невеличкій мірі, — інтелігентський пролетарій». Значить, обличчя новому режимові Росії творитиме «капітал і інтелігенція». Це ще не біда, але лихо в тому, що «певна річ, російський лібералізм виявляє вже тепер і виявить по своїм запанованню інші, так само небезпечні прикмети».

Чому? А тому, що російський лібералізм «сильно теоретичний і доктринерський, а доктринери, навіть ліберальні, все і всюди бувають найгіршими і найшкідливішими політиками... Доктрина, се з роду централіст, що задля абстрактних понять не пощадить конкретних людей і їх конкретного добробуту».

Українці на власній шкірі пересвідчилися, як царський «абсолютизм, озброєний трьома доктринами: православ'я, самодержав'я і обрусеніє», гнобив живих людей і цілі народи. Ці три доктрини вже аж надто глибоко вросли в душу й тіло російського суспільства, щоб можна було надіятися на правдиві зміни в його практиці «тепер, коли при кермі замість всевладного чиновника стане всевладний російський ліберал».

Франко навіть враховував можливість, що доктрина православ'я тепер «втратить своє коло ексклюзивності», бо звичайно для ліберала віроісповідні й обрядові теорії-доктрини бувають байдужі. Навіть це не змінило б ситуації в державі.

«Доктрина самодержав'я й обрусенія дуже легко може подати собі руки з ліберальним доктринерством: вистарчить замість самодержавної особи поставити самодержавну ідею — ідею нероздільності й єдності Росії, непорушності російського великодержавного становища і фундаментального... державного становища 'русского', т. є. великоруського народу, — і маємо продовження дотеперішньої політики руйнування, визискування та оглуплювання окраїн для 'добра' центра, маємо національний автократизм у ліберальнім і конституційнім плащі...»

Для такого ліберального автократизму, самовладдя, в російському суспільстві є історична традиція. Виховане чиновницько-автократичною школою, російське суспільство звикло погорджувати всім своєрідним, національно-індивідуальним та органічно вирослим на іншому ґрунті; воно звикло «ламати його як незгідне з одноцільним характером Росії». Ось чому так безглуздо й безцільно москалі знищували всякі відмінності України та інших поневолених народів. «Тільки там, де сей доктринерський автокра-

тизм стрічав діяльний, організований елементарний опір, — в Польщі, в Фінляндії, потроху в Литві, — він нарешті виявляв схильність до концесій, а бодай до якихось перетрактацій».

На жаль, каже І. Франко, «найменше такого опору знаходив собі автократичний доктринаризм на Україні». Ні, не лише тому, що українське слово було сковане цензурою різних видів, навіть церковною, а *«головно тому, що велика часть світлиць українців, вихована в тих самих ідеях автократичного доктринерства й сама ігнорувала свій український партикуляризм, у душі стидалася його, в душі признавала себе 'українського роду, але російської нації', в душі й явно дорожила фантомом 'великої, неподільної Росії'»*.

Уточнивши характер російського лібералізму, виявивши небезпеку з того боку, І. Франко накреслив молодим українським інтелігентам першорядне завдання:

«Перед українською інтелігенцією відкриється тепер, при своїбідніших формах життя в Росії, величезна дійова задача — витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя, відпорний на асиміляційну роботу інших націй, звідки б вона не йшла, та при тім податний на присвоювання собі в якнайширшій мірі і в якнайшвидшому темпі загальнолюдських культурних здобутків, без яких сьогодні жадна нація і жадна, хоч і як сильна, держава не може встоятися».

Яка шкода, що відновлювачі української державности в 1917 році забули пересторогу І. Франка та вірили в щирість російських лібералів і перебудовувачів імперії так довго, аж було вже запізно. Але чи Франкову лекцію засвоїли, як слід, сьогоднішні українці, яких манить фантом перебудованого Советського Союзу під проводом автократів у «ліберальнім і конституційнім плащі»?

Це запитання жде на виразну відповідь від кожного з нас.

Чаклування навколо імперіального котла

Московська імперія всіх часів і видів нагадує собою велетенський котел злобного чаклуна, в глибині якого безупину бурлить і, час від часу, проривається наверх мутна вода. Тоді вона, разом з осадом, на поверхню викидає дивовижні страховища й потвори. Революція в царській Росії 1917 р. винесла на поверхню імперіальної дійсності темні нищівні сили московського народу. Большевики зручно запрягли їх у свою чужоземну теорію соціальної революції та спрямували їх на рятування московської імперії. Су-

часне бурління в котлі тієї імперії показує, що «вдача» Росії не змінється: там дедалі більше вириваються традиційні російські страховища.

Перше з них — це великодержавні шовіністи. Вони з подвоєною силою вихваляють «небуденно благородні» прикмети й такі ж «історичні досягги» російського народу та, при тому, нарікають: російська мова й культура в советській дійсності під впливом неросіян знецінюється, а правдива історія Росії притьмарюється в пам'яті «інтернаціоналізованого» покоління молоді. Тому вони закликають до віднови пам'яті й гордості росіян на свою націю та до заходів з метою охоронити її перед занепадом. Значить, російським демолібералам не досить лєнінсько-сталінської політики русифікації, що в ім'я російської мови й культури примусила десятки народів знецінити свою мову й культуру та накинула їм московську версію їхньої рідної історії.

Тим часом у програмі недавно уявленого «Демократичного Союзу» в Москві висунуено вимогу вивести советські війська не лише із т. зв. сателітних держав, але й також із «окупованих територій — Західної України і Прибалтицьких країн». Ці реформатори СССР прагнуть зміцнити російську великодержаву, розширюючи базу її правління засобом політичного плюралізму (багатопартійності). Водночас, щоб запобігти міжнароднім конфліктам і зменшити відцентрові сили в СССР, вони пропонують Москві зректися спірних окраїнних територій, придбаних шляхом анексії під час війни.

Ці російські демоліберали надіються, що такий реалістично обкроений СССР буде прийнятний для всіх учасників майбутніх міжнародніх конференцій. Позбувшись несоветизованого, «Росії чужого елементу» (західніх українців і балтійців), можна буде швидше русифікувати т. зв. історичні окраїни Росії: Білорусію, Придніпрянську Україну, Донське й Кубанське козацтво, кавказькі й центрально-азійські народи.

Ось наочні приклади того, як страховище з бездонного котла московського чаклуна — хоч у позірній опозиції до стабілізованого режиму! — діють по єдиній лінії великодержавного напрямку: збереження цілості й суцільності московської імперії з її внутрішніми колоніями.

Їхня формула зміцнювання Росії виключає будь-чие право на самовизначення, давнє чи нове. Вона ґрунтується на горезвісних договорах Москви з Польщею — в Андрусові 1667 та в Ризі 1921 р., коли то Україну потрактовано лише як територію для поділу між здобичниками. Цим разом Західня Україна (Волинь, Галичина, Буковина й Закарпаття) була б цим предметом торгівлі між

Москвою і сусідами України. Про прагнення, думку й волю населення цього регіону ніхто не питався б тепер, як не питалися в минулому; та й самі автори програми «Демократичного Союзу» не взяли на увагу інтересів того населення, яке ця програма відірвала б від материка — України.

Ця тенденція російських демолібералів, якими захоплюються деякі українці на еміграції та в краю, готова загострити часом притуплені апетити польських і румунських експансіоністів. Можна передбачати, що і в угорських та чехо-словацьких реакціонерів пробудиться інстинкт експансіонізму. Таким чином біля імперіального всеросійського котла чаклує третє страховище — потвора міжвоєнного колоніялізму. Тоді бо навіть Польща домогалася від своїх союзниць — Франції та Англії — наділити її «колоніями... в Африці». А сьогодні?

Ревізіоністські тенденції щодо своїх кордонів виразно проявилися в Румунії під режимом Чавшеску. Екзильний польський уряд у Лондоні далі тримається тексту Ризького договору з Росією та відмовляється входити в будь-які багатосторонні домовлення з іншими поневоленими народами. Його діячі вважають, що двосторонні угоди корисніші для інтересів «великої Польщі», бо залишають більше «свободи руху» в дипломатичних і менш дипломатичних заходах.

Пора вже українцям на еміграції та в краю бачити правдиву дійсність, не підфарбовану ілюзіями і сподіваннями. За лібералізацією і демократизацією всесоюзного російського суспільства (в Україні та в ніших республіках цих процесів не видно) все ще таїться зловнє обличчя московського чаклуна, готового укласти, в потребі, найбільш компромісні угоди навіть з негідними партнерами — коштом України.

С. МУДРИК

ІМПЕРІЯ ПІСЛЯ ХІХ ПАРТІЙНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Про ХІХ Всесоюзну Конференцію КП ССРС ми вже писали в часописі «Шлях Перемоги» ч. 36 з 4-го вересня 1988 року. На Заході про «перестройку» і «гласність» преса пише багато, пізнає советське господарювання і правильно його оцінює. Комуністична система допровадила економіку країни до занепаду. Тепер М. Горбачов намагається виправити недотягнення і врятувати імперію. Західні держави, зокрема США і ФРНімеччини йдуть Горбачову назустріч: вкладають капітали в советські підприємства і зміцнюють та поширюють торгівлю з Советським Союзом, що поважно скріплює економіку ССРС. Але зараз тяжко сказати, чи їхня допомога Советському Союзові матиме позитивне значення. Народи в усій імперії не вірять комуністичній партії та її урядові, і не хочуть працювати.

Орган російської еміграційної групки НТС, журнал «Посев», за серпень 1988 р., з приводу відбуття комуністичною партією ХІХ Конференції оприлюднив декілька статей. Серед авторів цих статей є Абдурахман Авторханов. По національності він чеченець, а політично — москофіл-неділимець. Авторханов уважається знавцем советської дійности і є автором декількох книжок, таких, як: «Технологія влади», «Походження партократії» та інших. Так ось цей Авторханов на сторінках «Посева» твердить, що в ЦК КПСС М. Горбачов є генеральним секретарем лише де-юре, а де факто — Лігачов. На нашу думку, така оцінка Авторханова не-правильна. Горбачов своїм інтелектуальним рівнем домінує в Політбюрі ЦК КПСС і владу зосереджує у своїх руках. Лише тепер тяжко сказати, як довго він цю владу зможе втримати.

Після ХІХ партійної конференції 29-го липня 1988 року, в Москві відбувся Пленум ЦК КПСС, на якому розглядалося питання про практичну роботу по реалізації рішень ХІХ Всесоюзної Конференції. На цю тему доповідь виголосив М. Горбачов. У своїй доповіді він наголосив, що рішення ХІХ конференції надзвичайно важливі й ці рішення треба посилено вводити в практичну діяльність. Дослівно Горбачов сказав: «Треба прямо сказати, товариші, — час нас квапить». Подаємо з цієї доповіді Горбачова головніші точки:

- Приспішити «перестройку» виробничих колективів;
- Провести реформу політичної системи;

Створити правові основи, і

Скликати з'їзд «народних депутатів» ССРСР.

Ще перед з'їздом депутатів, на основі політичних постанов, відбули звітно-виборчі збори комуністів і конференції міських, районних, обласних, окружних і крайових партійних організацій.

Горбачов говорив про підтвердження конференцією того, що КПСС є рушійною силою «перестройки» й визнаним лідером народу та соціалізму. І таким чином із доповіді Горбачова видно, що про плюралізм у Советському Союзі не може бути ніякої мови. Все йде далі по заздалегідь визначеному шляху і за старим звичаєм: «партія веде». Демагогічно Горбачов хоче вмовити в населення, що компартія є «визнаним лідером народу». При тому Горбачов замовчує створення на терені імперії безлічі груп, які партія називає «неформальними». Саме постанови цих груп в ССРСР доводить, що широкі народні маси не вважають компартію за лідера народу.

На пленумі ЦК КПСС Горбачов запропонував, щоб у половині листопада 1988 року скликали сесію Верховної Ради ССРСР, яка повинна затвердити доповнення до конституції Советського Союзу та проект закону про вибори народних депутатів ССРСР, а вибори провести в березні 1989 року. Тут із доповіді Горбачова бачимо, що він на звітно-виборчих зборах та конференціях комуністів хоче усунути неvigдних йому партійців, а керівні пости в клітинах партії обсадити своїми прихильниками, а потім провести вибори народних депутатів ССРСР, якими, річ ясна, зробить підготовку для нового партійного апарату в дусі «перестройки».

Пропоновані поправки до конституції ССРСР і проект закону, зміст яких нам наразі невідомі, повинні закріпити владу Горбачова. Бо він, крім посту генерального секретаря ЦК КПСС, готується ще стати також головою Верховної Ради ССРСР. Говориться про демократію в советському суспільстві, а виглядає, що все підготовляється для нового диктатора. Горбачов говорив про потребу чіткого визначення нової функції Ради національностей при Верховній Раді ССРСР. Про національне питання Горбачов сказав (цитуюсьмо):

«Сьогодні ми знову повинні ствердити й те, що приналежність до комуністичної партії несумісна з націоналізмом і шовінізмом. В.І. Ленін творив большевицьку партію як інтернаціоналістичну за своїм духом, за своєю програмою і національним складом. І не може бути ніякого виправдання для комуніста, який став на позиції шовінізму чи націоналізму. По-суті, це відхід від одного з найважливіших політичних принципів партії. . .».

На пленумі ЦК 29-го липня 1988 року Горбачов ще раз підтвер-

див свою позицію щодо національного питання. Ми віримо, що до національного питання, зокрема на мовному і культурному відтинках, мусить поробити відповідні поступки. До такого русифікаційного курсу, який був до цього часу, він не має сили повернути. Всі національні республіки й далі політично будуть залежними від Москви згідно з настановою Горбачова та проєктами його нових законів. Горбачов і його імперіялістично наставлене довкілля мають ясну уяву, що імперія тріщить і прямує до занепаду, і залишається лише проблема часу. Навіть російські комуністи, які вважають себе «справжніми інтернаціоналістами» і критикують партію за національне переслідування, не погоджуються на створення національних держав і не погоджуються на розвал імперії. Шлях поневолених народів до визволення, до самостійного, суверенного життя потребує мобілізації сил та дальшої боротьби.

Як виходить із офіційного повідомлення, на пленумі ЦК КПСС першим забрав голос московський гавляйтер в Україні В. В. Щербицький. Але ми не знайшли його виступу опублікованим, тобто виступу русифікатора українського народу. Треба сподіватися, що він далі буде провадити свою русифікаторську лінію і немає жодних доказів, щоб він мав наміри змінити свій курс.

Пленум прийняв пропозицію: «... Створення комісії ЦК КПСС під головуванням генерального секретаря М. С. Горбачова для підготовки пропозицій, пов'язаних із здійсненням реформ політичної системи советського суспільства». Це дає нам черговий доказ, що Горбачов до цього часу має повну владу і вже поробив підготовку для закріплення її в своїх руках на майбутнє.

Ситуація в Україні

В час «перестройки» та «гласности» в Україні була помітна обережність серед провідних діячів української культури, публіцистів і журналістів, які, як правило, приналежні до комуністичної партії й більш чи менш були послушні апаратові В. Щербицького. Але звільнені з ув'язнення Чорновіл, Горинь та інші відновили видання «Українського вісника». Їхня широка активність і діяльність на Українському національному полі і співпраця з речниками інших поневолених народів набрали ширшого розмаху та розголосу. Зокрема організовані ними багатотисячні протестні демонстрації у Львові і Києві, як і в других місцях гомоном покотилися по всьому світі. Про це вже детальніше писала преса. Тому не будемо тут повторяти це. Але пригадаємо, що ця група, відома від недавня як Українська Гельсінська Спілка, яку офіційні советські чинники називають «неформальною». Офіційні діячі української культури не включилися в діяльність тієї Спілки. Офі-

ційні діячі української культури ставляться до діяльності «Гельсінської Спільки», Чорновола, Гориня та інших із стриманістю, оминаючи офіційну критику. Але є багато доказів на те, що діячі української культури поділяють позиції Чорновола та його товаришів.

У міжчасі, в офіційних виданнях в Україні почали появлятися відважніші і голосніші голоси в обороні української мови, української культури. До редакцій журналів «Вітчизна», «Дніпро», «Жовтень» і до редакцій таких газет, як «Радянська Україна», «Літературна Україна» тощо, пошта приносить десятки тисяч листів. В усіх цих листах висловлюються обурення проти обмеження навчання української мови в школах і проти русифікації.

Журнал «Вітчизна» ч. 7 за 1988 рік, на сторінках 196-199, помістив листи, в яких читаємо:

«... Просто серце 'плаче і болить, болить і плаче, і не спить, мов негодована дитина', коли бачиш, як шанують рідну мову земляки на чужині й якими безбатченками вирости діти на Україні...». «Інколи говорять про небезпеку національної обмеженості. Чи існує так? Безумовно! Щоб наочно переконатися у нашій національній обмеженості, досить переглянути футбольний репортаж з Києва або з Дніпропетровська та й з інших міст. Зверніть увагу на рекламу. В Києві з кількох десятків рекламних щитів лише один українською — 'Прапор комунізму'... Електронні таблиці можуть писати всіма мовами світу, тільки не українською. Українській — зась. А ви кажете, що у нас немає національної обмеженості. Куди вже далі обмежуватися?».

Цей лист підписав Микола Лещенко, — учитель з села Сергіївка Софійського району, Дніпропетровської області.

Історик Василь Яременко з Хмельницького пише: «... А чим пояснити суржикове болото, що розлилося по Україні? Тим, що від рідної 'добровільно' вже відмовилися, а російську ще не вивчили? Ні, глибоко переконаний, що справа не лише в національному нігілізмові, властивому начебто народові, як дехто вважає. Марія Красильна пише, що в Калмикії теж подібна ситуація. А згадаймо Білорусію та інші республіки... Звичайно, мова як така, як самоцінність зникнути не може. Та зникнуть культурні здобутки народу і сам народ як духовна субстанція: перерветься зв'язок з минулим, без якого, як відомо, немає майбутнього... Національні мови повинні мати статус державних мов і постійну підтримку високих інстанцій для проведення в життя справедливого режиму щодо рідних мов...».

Микола Куц з Очакова пише: «А чого ми чекаємо рішення з Москви? Отоді ми всі візьмемось... На мою думку, треба перед

урядом нашої республіки ставити питання так, щоб наша співуча мова звучала в школі, вузі, в кожній державній установі. Тільки таким чином ми зможемо зберегти її, а з нею нашу культуру, наші пісні, якими захоплюється весь світ. Коли ж ми, 50-мільйонний народ, — маю на увазі населення нашої республіки, — не зможемо зберегти рідної мови, культури, а також і права називатися нацією, бо, як відомо, одним із елементів нації є мова, а з її зникненням зникне і нація, то ганьба буде нам усім на цілий світ. Тим паче, що українці в Канаді, США, Австрії зберігають і зберезуть свою рідну мову. . . ». Автор листа Микола Куц про себе подає, що він народжений 1942 року, має вищу юридичну освіту, закінчив Київську вищу школу МВС СРСР.

В журналі «Дніпро» ч. 7 за 1988 р. на стор. 76 поміщено статтю Михайла Косіва під наголовком «Джерело нашої сили». В цій статті читаємо: «...10-го січня 1987 року був спалений будинок Галаганів (нинішня школа) в селі Пісках Лохвицького району на Полтавщині. Секретар райкому партії О. Тарасенко виправдувався: 'Якби я знав, що школа в Пісках — справді пам'ятка і має історичну цінність, нізащо не дозволив би зруйнувати'».

Так говорить на оправдування секретар райпарткому, що носить українське прізвище Тарасенко і сам без сумніву українець, але який рівень його знання. Це продукт без українського змісту й душі, вихованок чужої нашому народові системи, «советский человек». автор згаданої статті Михайло Косів далі пише так:

«Адже ніхто нікого не притісняє, ніхто ні в кого мови силою не віднімає. Живи собі й розвивайся. Справа, виявляється, не в тому, щоб забороняти, ліквідувати, не допускати. Навпаки. Всякі заборони будять спротив, переслідування, гнів, протест, спонукують шукати захисту. Навіщо? Можна просто споганити, зогидити, вроїти в голову таке поширене нині: 'А яка різниця?' Тобто виховати байдужість, індиферентність. . . ».

А далі читаємо: «Народ, без усвідомлення самого себе, як певної позитивної величини цього світу, уже величина негативна і по відношенню до самого себе і по відношенню до людства».

Автор статті в журналі «Дніпро» М. Косів пише правду про байдужість та індиферентність. Та він чомусь не розглядає глибше, що в минулому репресіями і жорстокими карами винищили якраз тих патріотів, які боролися за українську душу, мову, культуру. На їхні місця вчителями і вихователями партія поставила таких, що виховують рабів-безбатченків.

В «Літературній Україні» ч. 35 за перше вересня 1988 року Віталій Коваль у статті «Не туди б'єш Іване» пише: «Єдина країна в світі, де не викладається в університетах історія цієї країни, де історія вважалась забороненою, ворожою і контрреволюційною,

— це Україна, — писав Довженко 14-го квітня 1942 року і цей запис не ввійшов ні до старого, ні до нового його п'ятитомника. — Другої такої країни на земній кулі нема. . .».

На 5-ій сторінці «Літературної України» ч. 34 за 25-те серпня 1988 року в статті Володимира Панченка «Не забути б про корінь проблеми» читаємо: «... Є свідчення про те, що всього репресовано близько 500 українських літераторів», які активно працювали для української літератури, для української культури, — і всі вони загинули. Жаклива статистика. Вона показує, що Сталін і його полігачі дивилися на Україну як на якесь націоналістичне «кубло». І в наслідок цього страждала в першу чергу українська інтелігенція. Так було в 30-ті роки, так було в 40-ві, так було в 70-ті роки.

В журналі «Україна» ч. 34 за серпень 1988 року поміщено листа: «Чому журнал 'Україна' не згадує про трагічний 1933 рік? Треба нарешті сказати всю правду. Я сам пам'ятаю той голод. І був голод не в поодиноких місцях. Ось у моєї тітки Калини Іванівни, Дружини восени 1932 року вибрали все до останньої зернини. . . А мій дід Іван Ісайович Олексієнко помер 1933 року в Новім Бузі від голоду. А скільки там тоді ще лишилося порожніх хат. Коли це лихо було організоване із злочином проти народу, то нема чого відмовчуватися». Автор листа — М. Олексієнко, Івано-Франківськ.

В цьому ж самому числі «України» поміщено спогад Івана Трійняка про страшні роки голоду в Україні: «... Того літа дощі гостювали щодня, і хліба росли як із води. А в селі — бур'яни: на городах, у дворах, по вулицях. І нікому було їх виполювати. Одні, рятуючись од голоду, подались невідомо куди, щоб заробити хоч на харчі. Інші пробирались на Чернігівщину й далі, на північ, міняти останні свої гачірки на хліб, на пшоно, на картоплю — на що доведеться, аби хоч скільки-небудь дали. Їх удома чекали рідні — дружина, діти і, не дочекавшись, помирали. . . Вимирали цілі села. . . Сказать би, неврожай минулого року — так ні. Вродило. Тільки на трудодні майже нічого не одержали, а що в кого було істинного — забирали. Вирощене на своїх городах: жито, кукурудзу, картоплю, квасолу. . . Люди, рятуючись од голодної смерті, все те неопінене добро ховали в мішечках, торбинках, вузликках. Проте селом від хати до хати ходили 'буксири' й нерідко знаходили заховане й безжалісно реквізували останнє. . .».

Ми навели уривки статей і листів, які поміщені в газетах і журналах підсовєтської України. Читачі підсовєтської преси ставляють проблеми ясно, вказують на злочинства русифікації. Так ставляють справи по всіх національних республіках Совєтського Союзу. В Україні помітне відважне почуття до свого народу і змагання за рідну мову, культуру та свій національний зміст.

Як уже вище згадано, серед російських письменників є голоси проти русифікації та нищення національних культур неросійських народів. Серед тих росіян, як говорять наші інформації, говориться про рівність народів і співжиття в Союзі. Знаємо, що так Москва говорить увесь час, а робить інакше. Чи може хтось тим російським письменникам вірити?

Також у розмовах згадані росіяни вказують на Західноєвропейську Спільноту та на об'єднання в Західньому світі. Та росіяни промовчують, що об'єднану Західню Європу творять *суверенні* держави. Тому в нас постає питання: Чи російський народ дозрів до демократії? Чи російський народ навчився респектувати інші народи і чи позбувся психології «старшого брата», психології «наказодавця»? Вважаємо, що росіянам, щоб жити в об'єднаннях і в спільноті з іншими народами, треба ще багато часу на перевиховання, а виховання тим паче.

Журнал російських еміграційних реакціонерів «Часовой» оприлюднив статтю «О русском единстве». Подано декілька уривків з цієї белькотні якогось божевільного росіянина:

«Автор замітки не без зловтіхи бавиться 'ленінсько-сталінською національною політикою', якої, на його думку, немає, а є русифікація. . .

Першим сказав про це білоруський письменник Ніль Гілевич: 'Скільки моїх юних одноплеменників входять у свідоме життя національно нетворчими, не знаючи своєї рідної мови, не цікавлячись національною літературою, культурою, історією свого народу'. . . В 1981 р. в усій республіці було 9 шкіл з білоруською мовою викладання, а в 1987 залишилося лише 5. Гілевич скаржиться: 'Без мови нема і не може бути літератури'.

Приблизно така ж картина і в Україні. Зі слів Б. Олійника, 'в деяких наших обласних центрах кількість українських шкіл наближається до нульової помітки'. . . 'Природне прагнення українця розвивати рідну мову викликає традиційну реакцію'. . .

Право вибору школи для дітей належить батькам; ніхто не приневолює їх посилати своїх дітей у російську чи українську, російську чи білоруську школу. . .

При всій повазі до Шевченка чи Коласу їх навіть якось незручно порівнювати з Жуковським чи Пушкіном, а Івана Франка чи Коцюбинського з Толстим або Достоевським. . .

Возз'єднання з Росією зберегло білорусів і українців від денационалізації й поглинення їх поляками, німцями, румунами. Чи підрахував хтось скільки українців і білорусів стали поляками, німцями або румунами за століття окупації руських земель? . . .

Без Росії слов'янство — нуль. Та порівняння можна далі продовжувати: без великоросів і українці, і білоруси також нуль. Ве-

ликороси — це становий хребет Росії, це найбільш державницький нарід з усіх слов'ян, у яких цей дар не надто розвинутий. Великороси йшли на неймовірні жертви протягом усієї своєї історії і проливали ріки крові, щоб відстояти своє незалежне існування (щось є символічне в тому, що «хохли» Брежнев і Черненко дозволили економіці скочуватися в канаву, а «кацапи» Хрущов, Андропов і Горбачов намагалися щось зробити, як Хрущов, почали щось робити, як Андропов або Горбачов, який радикально перетворює життя суспільства).

Тарас Григорович був людиною малоосвіченою, а його погляди на російську єдність були надто близькими до поглядів оскажених націоналістів. . . ».

Вистачить і цих наведених уривків із статті якогось О. Радогаста, та ще й присланої з Росії, як стоїть у журналі «Часовой». Нашому народові такі уривки з писаннями чорносотенця «з Росії» (не з СРСР, а таки з «Росії», де він читає і нью-йоркське «Новое русское слово») давно відомі. І немає потреби їх коментувати. Бо й автор статті, і видавці «Часового» дивляться на Україну очима минулих століть.

Україна тепер об'єднана, велика і проходить свій процес національної самобутності. Вона з великими кадрами інтелігенції *хоче бути, і буде сама собою*. Це мусять зрозуміти всі «єдиноне ділимці», і навіть чорносотенці. Московська імперія має більше неросіян, ніж росіян. А час «старшого брата» минає, як минув час «герренфольку».

Советська економіка

Мільйонами в'язнів та мільйонами громадян-рабів червоно-московської імперії розбудовано велику індустрію. Сьогодні СРСР являється великою економічною потугою, яка займає друге, третє чи четверте місце в світі.

За влади диктатора Сталіна вся індустрія, вся промисловість і вся економіка Советського Союзу були централізовані. Комуністична партія згори призначувала міністрів господарства; вони укладали пляни і призначували директорів підприємств. Народ працював, виконував норми, і — мовчав. По смерті Сталіна, Н. Хрущов почав свої пляни проводити в життя, розв'язувати деякі міністерства; створив близько сотні економічних районів, почав укрупнювати колгоспи. Під час проведення хрущовських плянів виринули великі суперечності, невдоволення, ще сутужніше стало з продуктами харчування.

Нікіту Хрущова скинено із становища першого секретаря ЦК КПСР, і таким чином не дано йому змоги здійснити задумані ним

реформи. І сьогодні ще невідомо, чим могли б закінчитися ті задумані Хрущовим реформи. Час урядування Н. Хрущова названо «періодом волюнтаризму».

Владу перебрав Л. Брежнев, який почав покликати до життя розв'язані Хрущовим міністерства і повернув назад до централізації. В цьому госпродарському брежневському хаосі почали розвиватися кумівство, корупція, надужиття владою. Багато говорилося про реформи. Економісти висували свої пляни і сперечалися. Своїми плянами став тоді відомим академік А. Г. Аганбегян.

За влади Брежнева коштом великих фінансових вкладів було створено велику військову індустрію. Всі намагання поправити економічне положення не мали успіхів, не було створено економічної концепції, нічого нового, над чим економісти між собою сперечалися, не було творчих сил в керівництві партії й уряду. Сьогодні брежневський час господарювання називають «періодом застою», в якому розцвіла корупція.

Брежнев помер. До влади прийшов шеф КГБ Юрій Андропов, який був дуже добре обізнаний зі станом у країні і також розпочав робити заходи та проводити в життя оздоровлення. Немає сумніву, що в пляни Андропова не лише був втаємничений, але і включений у працю здійснення цих плянів Михайло Горбачов, якого підтримував Ю. Андропов.

Помер Андропов. Недовго по ньому урядовав Черненко, після якого прийшов до влади М. С. Горбачов, який почав упроваджувати в життя заплановане Андроповим оздоровлення. Горбачову та його співробітникам, як також і советським економістам було ясно, що в Советському Союзі все йде до занепаду. Горбачов приступив до виправлення положення, назвавши свої заходи «перестройкою».

На третьому році «перестройки» по лінії економіки виявилось, що Горбачов із своїми економістами не мали опрацьованої економічної концепції і не мали плянів перебудови господарства. «Перестройка» розвинулася такими шляхами, яких не передбачав і сам Горбачов. Економічні реформи, зміни правлінь підприємствами зустріли величезні труднощі, які ще не розв'язані й залишилися питанням, яким способом вони будуть розв'язані?

Одною із найголовніших причин непевності розв'язки економічних труднощів є те, що народи СРСР перестали вірити комуністичній партії й советському урядові. Народи не вірять також у «перестройку». Крім того, ще й партійні чиновники, які займають провідні пости в підприємствах, саботують «перестройку». Це довело тепер до дуже поганого стану в постачанні населення товарами першої потреби.

Харчові продукти стали дефіцитним товаром. Обмаль стало

м'яса, масла, молока, цукру. Все це викликає невдоволення серед населення. Це дуже слаба сторінка, яка може довести до упадку реформатора Горбачова. Це дуже добре розуміє сам Горбачов, і робить рішучі кроки, щоб направити положення.

Першого січня 1988 року ввійшов у силу закон, яким дається підприємствам більше ініціативи. Міністерство підприємствам більше не дає директив, як то було перед цим. Міністерство подає лише дані для орієнтації, на підставі яких підприємство само складає плани і укладає договори з іншими підприємствами. Фінансові справи, заробітню платню та інші фонди регулює міністерство.

У травні 1988 року Верховний совет СССР схвалив закон про кооперацію. На думку Горбачова, кооперація повинна забезпечити перші потреби населення. Кооперація, як громадська організація, не суперечна комуністам.

Як уже згадувалося вище, поважне зміцнення господарського положення для імперії приходить із США та інших західних країн. У першій половині 1988 року Європейська Спільнота продала Москві тисячі тонн масла по 12 пфеннігів (німецьких) за кілограм. Американці в Москві відкрили ресторан «Мек-Дональд», завод «Кока-колі».

Зі сторінок совєтської преси довідуємося, що в СССР катастрофальне положення з яриною і овочами. В газеті «Радянська Україна» з 31-го серпня 1988 р. на першій сторінці пишеться «Чому кусаються ціни?»: «В нових умовах господарювання залишилися старі проблеми. На овочевих грядках густо, а в магазинах асортимент не задовольняє». Далі читаємо: «... З самісінького ранку шукаю в магазинах за огірками. Та все марно... Яблука були за літо лише раз».

«Радянська Україна» з 25-го серпня 1988 року на 1-2 стор., під заголовком «Ой ці черги!» подала: «... На грядках вирощено дорідний урожай, а на овочевих прилавках без змін. Кажуть, що в Києві один кілограм яблук на чорно коштує 8 рублів».

Один рубель дорівнює 3,70 німецьким маркам. Отже, кілограм яблук коштує майже 30 німецьких марок, або 15 американських доларів. Жіночі чоботи — 100 рублів, імпортований костюм — 240-260 рублів, тоді коли робітник заробляє місячно 120 рублів, лікар — 160-180, а секретар парткому — 300-350 рублів. Совєтська пропаганда постійно повторювала, що капіталістична система догниває. Але тепер вона про це мовчить.

М. Горбачов завів сухий закон. Як же ж тепер виглядає на алькогольному фронті? Газета «Правда України» з 28-го серпня 1988 року на 2-ій сторінці в статті «Трезво о трезвости» пише: «На алькогольному фронті настало деяке затишшя... Три роки метушні

довкола п'яниць і 'ураентузіязму' по боротьбі з пияцтвом і алкоголізмом минули швидко і повернули воюючі сторони на старі позиції. . .

За даними статистики, зменшилася кількість прогулів на ґрунті п'янки. Стабілізувалася народженість і смертність.

А в чому поразка?

Перше. Країна втратила мільярди рублів від скорочення продажу алкоголю. Якщо до боротьби одну-третину від продажу водки одержували самогонщики, а дві третини — держава, то сьогодні навпаки. Це жахливі цифри. . .

П'ють все, що потрапляє під руку: всього за два роки (1986 і 1987) продаж спиртовмістимого клею 'БФ' піднявся на 30%, рідини для очищування скла — на 14%, 'Діхлососу' — на 17%. Відомі випадки групових отруєнь десятків людей технічними спиртами, і т.п.

В тяжкому стані опинилася техніка, яка вимагає промивання спиртом. Норми його настільки зрізані в лікарнях, що спирту практично нема. Нема чим поставити баньки, компреси. Різко знизилася якість спиртовмістих фарб, ліків. Повсюдно погіршується якість хліба і борошняної продукції через недокладання дріжджів.

В небачених до цього часу масштабах стали гнати самогон. Самогонщики помолоділи за віком, самогоніварення перемістилося в міста, залило як обласні центри, так і столиці. Зрівнялися малограмотні й високоосвічені, чоловіки і жінки. Самогонщики забезпечують сьогодні виробництво приблизно на 180 мільйонів декалітрів самогону в рік! Це більше, ніж те, що робить тепер вся наша 'алкогольна' промисловість. В нечуваних розмірах процвітає спекуляція горілкою. Про її прибутки не знає ні одна ощадна каса країни, але вони величезні.

В країні наступив стрибок наркоманії й токсіноманії. . .».

Згадана газета «Правда України» з 31-го серпня 1988 року на 2-ій сторінці подає інтерв'ю з генерал-лейтенантом внутрішньої служби В. В. Дурдинцем. Генерал сказав, що в час жнив виявлено 600 крадіжок урожаю, затримано понад 10.000 «несунів» і відібрано 425 тонн вкраденого збіжжя. Серед них депутат районної ради П. І. Чорний і голова контрольної комісії В. І. Назаренко, Харківська область, район Барвенський.

5-го вересня 1988 р. в Москві розпочався судовий процес над Юрієм Чурбановим, який був заступником міністра внутрішніх справ у ранзі генерал-полковника. Як відомо, Чурбанов є зятем Л. Брежнєва. Судять Чурбанова за корупцію. На лаві звинувачених поруч Чурбанова сидять вісім високих партійців Узбецької республіки.

В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ-ГУТ

СТАРА ДИСКУСІЯ У НОВИХ ОБСТАВИНАХ

Советський Союз домінує тепер у масових засобах інформації по всіх країнах світу. Причина ясна. Виступи генсека Горбачова та завірюха, яку в СРСР спричинили його програми «гласності» і «перестройки» настільки незвичайні для всіх обсерваторів цієї, ще так недавно «країни розвинутого соціалізму», що їхнє здивування кожноденно виповняє сторінки світової преси і хвилі світового етеру. Достосовується до цього гамору і преса української діаспори. І губиться у цьому гаморі факт незмінного стану поневолення неросійських народів.

«Російське національне відродження»

Поет, публіцист і бувший працівник радіо «Свобода» Леонід Лиман, на сторінках журналу «Сучасність» старається показати обличчя російського національного відродження¹. Кожному українцеві відомо про українські національні відродження. Саме поняття «відродження» сугерує свою протилежність — «занепад». Українські «занепади» й «відродження» завжди пов'язуються із діями ворожих зовнішніх чинників. У якій мірі можна цей підхід застосувати і до росіян?

Леонід Лиман говорить в основному про діяльність російської неформальної організації «Пам'ять», і самий факт заіснування російського національного відродження він не квестіонує. Йому йдеться тільки про те, щоб розгадати форму, риси його обличчя і він віднаходить, що воно антизахідне, особливо антиамериканське й антисемітське. От діячі цього «відродження» кажуть: «В світі й у нас в країні діє якась 'змовницька організація', яка ставить своїм завданням знищити споконвічну культуру, 'американізувати' советське суспільство, загострити суспільно-економічні проблеми СРСР, використовуючи бюрократію — цю гидру світового масонства, сіонізму й імперіалізму...»

Пишуть опоненти «відродження», що прихильники цього руху, «дотримуються поглядів, зовсім далеких від... ідеї інтернаціона-

1. Леонід Лиман. «Обличчя російського національного відродження». «Сучасність», червень, 1988, стор. 87-93.

лізму, соціалізму»; що вони «проголошують, що 'наша країна знаходиться на правах заложника' в руках сіоністично-масонської п'ятої колонії»; що вони «намагаються внести розкол у 'національну єдність батьківщини', плюють на дружбу народів, інтернаціоналізм»; що ними володіє «шовінізм», який «часто поєднується з антисемітизмом», і тому вони «з прилизством ставляться до 'іногородців' огульно всім їм приписуючи різноманітні підступи у відношенні до нашої країни».

І коментує від себе Леонід Лиман: «(...) як бачимо, заворушилися і росіяни. Це лише поверхове враження, що росіяни — панива нація, що вони мають усе й усім задоволені. Звичайно, великодержавна політика партії в багатьох відношеннях грає на руку росіянам і ці здобутки росіяни хотіли б задержати за собою. Але це не все. Статистика показує зменшення питомої ваги росіян в Советському Союзі. Їх тепер значно менше, ніж подають офіційні джерела. Приріст російського населення найнижчий. На російській етнографічній території населення живе найбідніше. Ця територія спустошується. Росіяни втікають у світ за очі. Все це викликає реакцію національно думаючих росіян (...) Діяльність 'Пам'яті' — це чергова спроба росіян поліпшити становище (підкреслення наші, — ВКГ). Цьому сприяє перевидання праць передреволюційних істориків. Уже видали Ключевського і Соловйова. Підготовляють видання праць ідеолога царського самодержавства Карамзіна».

Російська імперіялістична дійсність

У цьому ж самому числі «Сучасности» є стаття Мирослава Прокопа². У ній виходить він із ствердження факту, що для західної публічної opinio «національне питання в СРСР не є проблемою першочергового порядку». Далі, покликаючись на заяву Горбачова, що національне питання в СРСР «це надзвичайно принципове, життєве питання нашого суспільства», та що ним «треба зайнятися дуже ґрунтовно», він ставить твердження, «що про другорядну проблему керівник імперії так говорити не буде», а тому «стороннім обсерваторам варто до неї ближче приглянутися».

Виконуючи це завдання, він починає «віщуванням» Леніна у 1913 році, «що марксизм висуває на місце всякого націоналізму — інтернаціоналізм, злиття всіх націй у найвищій єдності, яка росте перед нашими очима з кожною верствою залізниці». Від того часу минуло 75 років, — каже автор, — і «навіть найпередовіші засоби контролю людського розуму не можуть перетопити людей різних

2. Мирослав Прокоп. «Розвінчування утопії». Там же, стор. 75-86.

національних культур в якийсь понаднаціональний амальгам, як і не можуть вони тривало забезпечити ні одної тоталітарної касарні перед сторонніми впливами». А тому і наведене «віщування» Леніна — утопія, і даліше М. Прокоп переходить до «розвінчування» спроби реалізації «утопії» у креації Леніна — СССР.

«У схваленій на XXII З'їзді КПРС в 1961 р. новій програмі партії читаємо, що 'розвинене комуністичне будівництво означає новий етап у розвитку національних відносин, рисою якого є дальше зближення націй і їх повна єдність'. Знов же з нагоди 60-их роковин створення СССР Юрій Андропов казав: 'Реальні якісні зміни, які відбулися в національних відносинах, свідчать про те, що національне питання в такому вигляді, в якому воно нам залишене експлуататорським ладом, успішно розв'язане остаточно і безповоротно...'. Тепер «головну увагу присвячуємо тому, що ще треба зробити. Це — говорячи словами Леніна — не тільки зближення націй, але їх злиття». Нині ж, у кінці 1980 років, — стверджує М. Прокоп, — останні події в СССР вказують «на складну, тривалу кризову ситуацію в СССР у міжнаціональних відносинах, у першу чергу на гострий конфлікт між російськими і русофільськими правлячими чинниками та неросійськими народами». Ці події розкривають також забріханість «гасла дружби та мирного співжиття народів Советського Союзу, бо за цим шляхотним гаслом криються лукаві пляни воюючого російського великодержавного шовінізму». Висновок автора: «Передумови для (...) співжиття і дружби знищує сама партія і уряд своєю політикою русифікації і обезправлювання неросіян, кінцевою метою чого є проковтнути неросійські народи як самобутні дугово-культурні і національно-політичні спільноти» (підкр. наші, — ВКГ).

Крім цієї утопії, М. Прокоп вказує ще на один для нас важний факт, а саме, що російські ліберали стоять за «єдиною і неділимою» і там і тут. От він каже: «Якщо йдеться про вземини з неросійськими народами, то тут проблема ще й в тому, що досі не тільки російські комуністи, але й некомуністи в СССР не виробили іншої, як загарбницька, концепції взаємин з неросіянами. А коли немає в російському політичному світі альтернативної програми національної політики, то домінуючою і діючою залишається по обох сторонах російського політичного спектру на ділі тільки одна недискусійна концепція збереження статусу кво, себто дальшого незмінного володіння землями неросійських народів (...) Не краща в цьому відношенні картина і серед російської еміграції. Тут також можна говорити тільки про одиниці зі справді демократичними поглядами щодо ставлення до неросіян. Правда, в 1980 р. була публікована на Заході 'Російсько-Українська заява' групи українських і російських діячів (...) Проте в слід за

тим з російської сторони немає конкретних політичних акцій, хоча б у формі послідовної критики політики КПСС, отже критики, яку можна б було розцінювати як проєкцію альтернативної російської політики з боку російських потенційних демократів».

«Хто має багато...»

Ці ствердження М. Прокопа мають особливу вартість тому, що якраз із його середовища рекрутувалися українські партнери підписання згаданої ним «заяви». І тому, правдоподібно, у своєму есеї він ані разу не вживає окреслення «російський нарід». Говорить він тільки про «російських шовіністів», про «великодержавний імперський шовінізм», про «затруєння керівників імперії отруєною воюючого російського великодержавного шовінізму». І тому оці, зреферовані вище, два есеї під цим оглядом фактично себе доповнюють, бо у М. Прокопа «гострий конфлікт» існує не між російським народом і народами неросійськими, але «між російськими і русофільськими правлячими та неросійськими народами», знов же у Л. Лимана «це лише поверхове враження, що росіяни — панівна нація».

Не у деталях, але у принципі сходиться із стоволицем авторів «Сучасности» становище американця Дейвіда А. Моро³. Він уважає, що «поява нової національної свідомості між етнічними росіянами є, можливо, найважливішою внутрішньою подією у Союзі від II світової війни», та що ця подія «може тепер зробити можливою нову американську стратегію мирної коекзистенції».

Чому він так думає?

Він вірить, що твердження «про російську домінацію» в СРСР є «мітом», а цей «міт» легко підтверджувати тому, що він спирається на російське імперіалістичне минуле і зовнішню фізіономію советської держави». Знов же ця «зовнішня фізіономія» для Д. А. Моро — це «багатонаціональна імперія, контрольована з російської столиці і з офіційною російською мовою».

Він твердить, що «росіяни не є під жодним важливим оглядом фаворизованою національністю під советською владою», бо «від 1917 р. вони і їхня культура терплять багато більше переслідування, як національні меншості», їхня «національна ідентичність і спосіб життя повільно руйнуються під комунізмом».

3. David A. Moro. "The National Rebirth of Russia; A U.S. Strategy for Lifting the Soviet Siege". "Policy Review", зима 1988, стор. 2-13.

Він каже, що «лідери руху за національне відродження» не безпідставно «затурбовані матеріальним збіднінням країни, а особливо розпачливим станом російського села (...), демографічною кризою, яка мучить етнічних росіян, нищенням російського природного оточення», і не безпідставно їх лякає те, «що росіян відтято від їхнього минулого, що вони позбавлені історичної пам'яті як нація (...), що переслідування православної Церкви позбавляє росіян їхнього традиційного джерела духовного проводу».

Російський шовінізм?

«Закид у російському шовінізмі, — твердить Д. А. Моро, — вищується з такою бездумною регулярністю, що він вже набув своє власне моментум, незалежно від наводжених на його підтримку доказів. Якщо під шовінізмом розуміється необгрунтоване почуття вишості над іншими націями і почуття права над ними панувати, тоді шовінізм не є характерний для росіянізму (...). Так само і месіанізм не має місця у національній свідомості звичайних росіян, ані не був він там присутній на протязі століть».

Та Д. А. Моро у багато чому сам собі заперечує. Виходить у нього ця суперечність із того, що, стараючись штовхнути американську політику на русофільські рейки, він намагається показати присутність і силу російського націоналізму в СРСР. От він і каже: «Советський патріотизм при ближчому розгляді не є багато більше, як порожня лушпина. Якунебудь силу і живучість він має, він не дістає їх через асоціацію з російським національним сантимоном, який дійсно має велику мобілізаційну силу». І тому то Кремль пішов на «тимчасовий союз з російським націоналізмом», отже і політика США повинна концентруватися на розірванні цього союзу.

Коли заіснував цей «тактичний союз»?

Твердить Д. А. Моро: «Сталін у середині 1930-их років гостро змінив напрям попередньої большевицької політики і почав сприяти російським націоналістичним інтересам. Переслідування православної Церкви зменшилося, дозволено мілітарним героям з російського минулого воскреснути, полегшено наголос на тему інтернаціоналізму офіційної ідеології».

А вже недавно «Міхаїл Суслов, головний ідеолог і член Політбюра за Брежнєва, був відомий зі свого протегування націоналістів. Під час декількох okazій він хоронив провідних російських письменників перед зусиллями КГБ їх дискредитувати чи арештувати».

Оттак-то сам Д. А. Моро представляє «не фаворизовану національність». А от ще про відсутність шовінізму і месіанізму. «Є

поважне непогодження між лідерами руху, — стверджує Моро, — відносно того, чи відокремлення а чи замирення у структурі злібералізованої федерації з найкращою розв'язкою для советських етнічних меншостей». Чи не з'явилося тут у його думці питання, яке мають право лідери російського руху вирішувати долю неросійських народів?

Становище українського націоналіста

Любомир Рихтицький, відомий громадський діяч, публіцист і письменник (літ. псевдо Степан Любомирський), у другому томі своєї останньої трилогії представляє дискусію між представниками українського і російського народів. У першій дискусії виступає Дорошенко, новоназначений генсек КПУ і голова уряду УССР, та Стоянов, член Політбюро з поглядами теперішніх членів організації «Пам'ять».

— Я проти сепаратизму, — заявив Стоянов.

На це Дорошенко: — У вас щось не тече. Я не є обізнаний з націоналізмом, але знаю, що націоналізм має чисто національний характер і береже інтересів свого народу в межах цього народу. Вам не личить берегти інтересів українського народу, цим повинні цікавитися українські націоналісти (. . .)

— Як це так. ? — здивувався Стоянов.

— Якщо ви розтягаєте російський націоналізм поза межі російського народу, тоді це вже не націоналізм. Це вже імперіалізм⁴.

У другій дискусії українську сторону заступає Степан Рутич, лідер українського підпілля, а російську сторону — професор Русланов, дорадник генсека КПСС Кружанцева, і в поглядах подібний до Солженіцина. Каже Рутич:

— Професоре, нам треба спершу розрізнити розуміння ситуації. Ви, може, заступаєте офіційну лінію, за якою ця держава є ніби справді Союзом Советських Соціалістичних Республік. Ми кажемо, що це імперія російського народу, хитро замаскована для світу під назвою СССР і в цій імперії тільки російський нарід користується всіми привілеями і правами, належними йому з рації його панування над іншими народами, при допомозі колосального партійного і політичного апарату та збройної сили армії⁵.

Дещо дальше проф. Русланов:

4. Степан Любомирський. «Слідами заповіту». Том 2-ий, «Кайдани порвіте», стор. 89.

5. Там же, стор.94.

— Ми... обвинувалили німецьких нацистів... а ви обвинувачуєте весь російський народ... це не справедливо.

Рутич: «Чи хочете тим сказати, що ми повинні обвинувачувати російських комуністів і теперішній режим...?»

Русланов: «Вони носять відповідальність за все, що діялося і діється...»

Рутич: «А хто несе відповідальність за все, що сталося перед революцією? Російська аристократія?»

Русланов: «Звичайно ж, царський режим...»

Рутич: «Професоре, а що зробив соціал-демократ Александер Керенський, коли прийшов до влади, вам відомо...? Скажіть мені, професоре, якщо російська аристократія, російські демократи-соціалісти і російські комуністи-пролетарі робили це саме, котрий це шар російського народу можна звільнити від вини і кари...? Адже навіть російська православна Церква — і вам це напевно відомо — вела активну екстермінаційну політику супроти українського та інших народів імперії. До якого шару народу зараховує себе, професоре? До людей науки, безсумнівно, правда? Але ж, професоре, російська наука тільки це робила і робить, щоб науково й історично оправдати дії російського народу. Якщо ви, професоре, визнаєте, що вся історія Київської Русі є історією Росії...»

Русланов: «Спільна історія».

Рутич: «Це не історична правда, професоре. Це політичне ствердження. Російському народові треба історії України, щоб підбудувати своє національне самопочуття»⁶.

Як ілюстрація до цієї видуманої дискусії українського письменника хай послужить не видуманий, а дійсний факт: «Величаве відсвяткування 1000-ліття християнства (...) 5 червня 1988 р. у Володимирському соборі в Києві, після «центрального» відсвяткування у Москві, тут і там з московським патріярхом Піменом у проводі, має різні аспекти. Очевидно, найпершим є крадіж Московщиною цілого княжого періоду історії України, разом із усіма подіями, що тоді сталися, отож і з охрещенням Русі-України (...) Відправа йшла російською мовою, співав російський хор і князь Володимир був 'русским' — через два 'сс' — князем, як і свята Ольга була 'русскою' княгинею»⁷.

І ще ілюстрація до твердження про «демографічну кризу»: «В останніх місяцях провідні естонські інтелектуали почали домага-

6. Там же, стор. 97-98.

7. Редакційна. «1000-тя християнства — у Москві, Києві і в лісах». «Свобода», 22.6.1988.

тися автономії, кажучи, що їхня республіка стає віч-на-віч 'демографічною кризою', бо існує безконтрольний наплив етнічних росіян. Москва заохочує людей переселюватися до Естонії, яка є одною із найбільш економічно успішних республік Советського Союзу»⁸.

Не дивуємося американцеві, але Леонід Лиман? Чи він не знав про цей факт, як жалів росіян, що вони «тікають у світ за очі» із своєї країни?

В днях 29-го червня до 1-го липня 1988 р. відбувалася Конференція комуністичної партії ССРСР. Вона була (покищо) кульмінаційним пунктом цієї завірюхи, яку спричинив Горбачов, прийшовши до влади. Західні коментатори були конференцією так захоплені, що переганялися у піднайденні достатньо сильних суперлятивів для передання свого захоплення. І все ж таки у питаннях, які вище обговорено, не зайшло майже жодних змін. Та наелектризовування атмосфери в ССРСР підноситься з кожним днем. Знаходиться ж ССРСР у тяжкому положенні: першокласна мілітарна потуга із економією країн третього світу. Запроваджені чи запропоновані Горбачовим реформи покищо не дали бажаних наслідків. І тому то, хоч стара дискусія у нових обставинах не виглядає дуже по-новому, наелектризовування атмосфери мимоволі наводить на думку Советський Союз із першого тому згаданої вище трилогії Рихтицького-Любомирського.

8. Reuters. "Estonians Realign Party Leadership", *"The New York Times"*, 17.6.1988, стр. А 6.

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ЧИ СПРАВДІ РЕЛІГІЙНИЙ БУМ В ССРСР?

ПИТАННЯ: На Заході дуже модно тепер говорити про релігійний бум в ССРСР. Чи ці говорення відповідають дійсності?

ВІДПОВІДЬ: Певні полегші, щодо релігії, допущені в ССРСР за Горбачова живлять у наївних обивателів Заходу споконвічну обивательську тенденцію видавати бажане за дійсне.

У масах населення ССРСР, а надто у його національних колоніях, релігійність ніколи не падала до нуля, як того бажала атеїстична влада. Але залежно від розмірів тиску й терору, вона виявляла себе більше або менше.

Рятуючи систему від загибелі, кремлівські боси пішли на кілька поступок у своєму ставленні до релігії. Мета цих поступок подвійна: нейтралізувати негативне ставлення Заходу до репресій проти релігії, а також послабити тотальний тиск на громадян всередині країни.

Звільнивши майже всіх переслідуваних за релігійні переконання, Кремль позбавляє західних критиків ССРСР фактів про переслідування релігії в ССРСР. Коли немає репресованих, засланих і засуджених, важко говорити про переслідування релігії. З другого боку, вести диверсійну роботу проти Заходу дуже вигідно з помічною релігійних діячів льяльських до режиму советських Церков. Цій роботі перешкоджує репутація советського режиму на Заході, як режиму нетерпимого до релігії. Горбачов розуміє, що зняття з ССРСР тавра гонителя релігій принесе більше користі, ніж знуцання з 200-300 активних вірян, які постійно перебувають в ув'язненні. Цих вірян випущено, але розвивати релігійну активність їм буде чи не важче ніж досі. Тепер, замість судів і арештів, буде застосовано інші методи.

Задумавши дати передихнути громадянам від 70-літнього терору, Горбачов до цієї передишки включив і релігійну активність певних напрямків. Але жодного послаблення не зроблено у напрямі легалізації УКЦ. І далі пресу заповнюють матеріали з наклепами на УКЦ та УАПЦ. І далі видається антирелігійні журнали. І далі ведеться атеїстичне виховання у школах. Газети і далі публікують матеріали з нападами на певні прояви релігійності серед населення, а надто серед молоді. Зокрема ведеться кампанія проти моди носити хрестики та шестикутні зірки, яка останньо поширилася серед советських школярів. Тобто атмосферу цькування й офіційного неприйняття релігії підтримувано й далі. Горбачов переконав своїх твердолобих соратників, що релігійні рухи

можна обмежувати і без арештів та поліційних репресій. Щождо справжньої свободи релігії, яку облудно проголошено у советській конституції, то до неї так само далеко, як і перед тим.

Отже, на ділі в СРСР усе лишилося по-старому. Кількість діючих храмів зменшується. Але тут, як завжди, не обходиться без трюків. Відкриття у Москві «Данилова монастиря» було розрекламовано як факт примноження храмів у Москві. Насправді у будинку цього монастиря розміститься адміністративний центр Московської Патріархії, якій Горбачов «прорубує» вікно у світ. Ченці ж будуть там за технічний персонал. Зате у глибинних районах СРСР храми закривано не одиницями, а сотнями! Поруч із закриттям церков, атеїзм лишається в СРСР офіційним світоглядом. Усі релігії — небажані, і ставлення до них далеко не байдуже, а відверто вороже. Репресії до деяких релігійних активістів тимчасово припинено, але обмежування їхньої діяльності досягнуто іншими шляхами.

Цими маневрами Кремль сподівається врятувати свою атеїстичну систему. Тобто робить чверть крока назад, щоб зробити потім кілька кроків уперед. Час покаже, що це саме так.

* * *

ЖЕРТВЕННІ КОЗЛИ ПЕРЕБУДОВИ

ПИТАННЯ: Советська гласність, відкривши очі масам на злочини минулого, винув у цих злочинах особу диктатора Сталіна. Чи справді за злочини советського режиму несе відповідальність персонально Сталін?

ВІДПОВІДЬ: Списування злочинів комуністичної системи на окремих осіб — дуже вигідний спосіб вибілювати цю систему, її ідеологію та практику. Практику «жертвених козлів» або «козлів відпущення» світ знає з незапам'ятних часів. За хрущовської «відлиги» за всі злочини КГБ й НКВД відповів Берія, а КГБ й НКВД й далі чинили свої злочини. Тепер, допустивши критику минулого з певною ідеологічною метою, Горбачовська мафія змальовує події так, що в усіх нещастях советської системи винен Сталін та його нібито відступ від лєнінізму. Серед советських «трубадурів перебудови» стало модним цитувати характеристику, яку Лєнін перед своєю смертю дав Сталінові. Наголошується, що Лєнін «уже смертельно хворий, в останніх листах до з'їзду застерігав партію від небезпеки з боку Сталіна і радив замінити його на пості генсека як особу грубу, нетерпиму, зловливу, позбавлену такту, шляхетства й великодушності з людьми» (Доповідь О. Мусієнка на партійних зборах київських письменників, «Літературна Україна», 18.2.1988).

Лєнін писав свій заповіт перед смертю. А куди ж він дивився перед тим? Хіба випадково сталося, і то за життя Лєніна, що, згідно із створеною тим же Лєніним системою обрання свого наступ-

ника, кандидатами на цей пост стали лише дві особи: Сталін та Троцький? Саме завдяки їхнім якостям беззастережних, жорстоких і базжалісних диктаторів, партія або той же Ленін, просунули їх на позицію потенційних спадкоємців комуністичного престолу.

Те, що Ленін схаменувся перед смертю, мало чого міняє. Рекомендуючи замінити Сталіна, Ленін мав на меті нікого іншого, а Троцького. Бо тільки ці двоє уособлювали риси так потрібні для успішного проводу большевицької мафії. Думати, що Троцький не вчинив би злочинів Сталіна, може лише людина малообізнана з фактами. А троцькісти ж не раз підкреслювали, що, позбувшись Троцького як свого суперника, Сталін здійснював у своїй практиці саме програму Троцького. Чи знищив би Троцький стільки комуністів, ми не знаємо, але селянство зазнало б такого самого, коли не гіршого, знищення й поневолення. Було б знищено релігію до ноги без жодних компромісів. Ніхто з громадян не мав би прав, як і за Сталіна, а перед тим за Леніна.

Отже, злочини Сталіна чи Троцького були потенційно присутні в системі абсолютної влади, зосередженої в руках диктатора, а також у засадах, за якими цих диктаторів добирало. Владу, базовану на масовому терорі, створив ще Ленін. Усі «красоти» советської влади було запроваджено у практику ще за життя Леніна.

Наведу цитату із самвидавного московського журналу «Референдум» ч.8:

«Саме під проводом Леніна було знищено свободу друку й запроваджено цензуру. . . Саме під проводом Леніна було знищено не тільки усі демократичні партії (центр і все що праворуч від центру), але й усі соціалістичні партії, які не відмовились від своєї самостійности. Саме Ленін 1921 року ліквідував останні шанси існування серед партійної демократії, заборонивши фракційну діяльність. Саме Ленінові країна завдячує створення все-сильного апарату насильства. Ленін зробив перші і рішучі кроки для викорінення традицій народньої культури, розколов і советизував Церкву. Саме Ленін закріпив ототожнення соціалізму з абсолютною централізацією господарської і політичної влади. Йому наш державний механізм завдячує незнищенне тяжіння до вождізму, до подолання всіх перепон на шляху до повної монополізації влади».

Отже, гріхи, приписувані тепер особисто Сталінові, це гріхи цілої большевицької тоталітарної, однопартійної системи — повне позбавлення громадян усіх людських прав. Набравши своєї кульмінації за часів Сталіна, ця система нічим не гарантована від рецидивів сталінізму.

Лише кардинальна зміна самої системи може дати якісь позитивні наслідки для країни, уявленої такою системою. Окремі ж особи, в тому числі й Горбачов, без зміни системи не можуть нічого змінити в житті, обтяженому комплексом большевизму.

З дому неволі

ДВІЧІ УБИТИ

(КГБ замітає за собою сліди)

ЛИСТОК ПРЕССЛУЖБИ УГС ч. 14

30 серпня 1988 р.

Підготовлений членом УГС і Українського Культурологічного Клубу Анатолієм Щербатюком матеріал, який пропонуємо читачам і пресовим органам з невеликою затримкою, коментувань не потребує. Усе ж хочемо відмітити ту заподливість, з якою київські партапаратчики і кагебісти ще й сьогодні, в часи перебудови, демонструють солідарність із своїми попередниками і духовими побратимами з років «славних сталінських п'ятирічок», замітаючи сліди їхніх страшних злочинів.

*

На другий день після вступу німецьких військ до Києва дві жінки із під київського селища Биковні, як завжди, вигнали на пасовисько корів. Зелений суцільний паркан, що відмежовував чималий шмат соснового лісу від пасовиська, ніхто вже не охоронював — і жінки наважилися пройти в досі «закриту зону». Рухала ними давня цікавість — з 1937 року, з часу перших сталінських «виборів». Що тижня, переважно в ночі, сюди приїжджали закриті машини і тишу лісу розривали постріли. За день до приходу гітлерівців мешканці Биковні бачили, як озброєна варта на конях із собаками пригнала до лісу за зелений паркан цілу колону знеможених, худих людей — ліс знову відгукнувся пострілами.

За зеленим парканом жінки побачили величезний П-подібний рів, вщерть наповнений напівзітлілими трупами. Верхніх ще не торкнулося тління, тіла були присипані якимись кристалами, за словами жінок — подібними на сіль. Згодом сільський староста запросив священника і той відправив у лісі панахиду по вбитих. Німецький командант з Броварів покликав ще свідків зі села, і в їхній присутності могилу загорнули піском.

Війна скінчилась, пройшли роки, пісок осідав, його розмивала дощова вода — і вбиті знову нагадали про себе живим. Серед останніх з'явилась особлива категорія людей — золотошукачі, що по ночах ходили по лісу і потайки розкопували могили, шукали золоті коронки. Апогею свого золота лихоманка досягла 1970 року. Влада змушена була вжити заходів: місце колишніх роз-

стрілів було оточене внутрішніми військами. Більше місяця до лісу нікого не пускали, а коли війська пішли геть — місцеві жителі побачили у лісі численні сліди розкопок і насипаний із піску пагорб, обкладений сосновим гіллям і обведений довкола парканом. Поруч стремів панельний щит, на якому було написано, що на цьому місці буде встановлено пам'ятник жертвам фашизму. В газеті «Радянська Україна» 20-го травня 1970 року з'явилася стаття, в якій повідомлялось, що поруч селища Биковні виявлено ще одне поховання три з половиною тисячі по-звір'ячому закатованих фашистами советських громадян.

Жертв, однак, виявилось набагато більше — десятки, якщо не сотні тисяч, і вони знову через десяток років нагадали про себе живим. Поруч пагорба, насипаного військовиками, із піску знову почали випинятися людські гомілки, хребти, черепи. Місцевий житель Микола Григорович Лисенко зробив у 1987 році кілька фотографій тих куп простріляних черепів, змішаних з рештками одягу і взуття, написав супровідного листа і відніс письменникові Іванові Драчеві. Той разом із С. Плачиндою і Б. Олійником приїхав до лісу. За словами Лисенка, письменники, зобачивши тисячі черепів, що, як яйця, визирали з піску проти сонця, завили од жаху. Вони передали зібрані Лисенком матеріяли у відділ Культури ЦК КПУ, а там прореагували так, як і в сімдесяті роки: восени 1987 року місце розстрілів знову оточили підрозділи внутрішніх військ. Протягом листопада, грудня, січня, лютого і всього березня військові перекопували пісок, шукали і зносили кістки до загальної ями. На цей раз вивершений піщаний пагорб і все довкола засипали чорноземом, посіяли траву. Пагорб обклали брилами граніту і встановили гранітний величезний куб, на якому викарбовано в центрі великими літерами: «Вічна пам'ять», а в самому низу набагато меншими літерами дописано: «Тут поховано шість тисяч двадцять дев'ять советських воїнів, партизанів, підпільників, мирних громадян, закатованих фашистськими окупантами у 1941-1943 роках».

6-го травня 1988 року відбулося відкриття пам'ятника. Функціонери з Києва привезли і поклали до могили вінки з написами: «Радянським патріотам від міськкому партії», «Радянським патріотам від облвиконкому». Бракувало хіба тільки вінка від «ветеранів-чекістів». З промовою виступив учасник війни письменник Автомонов, а вже 12-го травня «Літературна Україна» повідомляла про передчасну смерть відомого письменника і колишнього героя-розвідника Павла Автомонова. Може, нагло вбила його совість?...

16-го липня 1988 біля могили жертв сталінського терору зібралися члени Українського Культурологічного Клубу. Активіст УКК Валентин Маціяш, 1949 року народження, що виріс непода-

лік, батьки та діди якого всі звідси, розповів присутнім про спогади своєї матері, яка жила на хуторі Биковні, за два кілометри від цього місця. Вона десятки разів впродовж чотирьох передвоєнних років чула уночі постріли, що долинали з лісу. Місце розстрілів охороняла постійно і незмінно одна й та сама ж варта — росіяни й узбеки. Мати розповідала Валентинові, що серед останніх бранців, яких напередодні приходу німців гнали за паркан, було багато жінок та дітей. Щодо партизанів, про яких написано на камені, то тут їх взагалі ніколи не було. Місцеві жителі старшого віку пов'язують розстріли з 1937 року, однак про «зелений паркан» розповідають неохоче — торік в селі побували співробітники КГБ, цікавилися надто балакучими. Агенти КГБ були присутні також на зборах активу УКК. Вони сиділи поруч могили і з усіх сил дослухувалися. Збори УКК обрали ініціативну групу з шести чоловік. Її завданням є збирати нові свідчення про замовчуваний сталінський злочин серед місцевих жителів і апелювати до Уряду УРСР, який свідомо помилився датою та адресою винуватців трагедії, що сталася поблизу Биковні.

Члени УКК вишановують пам'ять закатованих хвилиною мовчання і поволі йдуть з лісу. Комітетчики, зручно вмовистившись в машині, теж залишають ліс. Сьогодні в Биковні вони не стріляли. . . Услід нам на узбіччі лісової дороги порожнів дільницями чомусь незакопаний череп.

За словами матері Валентина, люди, яких востаннє вели сюди у 1941 році, були якимись особливими. Їхні виснажені обличчя мали на собі печать духовости. Можливо, в цьому є вищий, не-підвладний кулям і часові сенс — еліта нації, її інтелігенція, її інтелектуали, яких вели на смерть отим грузьким піском, передали частку свого світла простій селянці, а та поділилася своїми дітьми та онуками. . .

Місто Київ,

Пресова Служба
Української Гельсінської Спілки

Від Редакції «В.Ш.»: Випадок про який мова повище, неодинокий. Багато більше масово розстріляних в 1930-их роках приписано німцям або українцям. Час перевірити, чи і села і люди, мордерство яких приписують ОУН і УПА, не є ділом московських партизанів і НКВД з років, головнo, 1944-1945.

ЗАЯВА БОГДАНА ГОРИНЯ У СПРАВІ МАКАРА

Прокуратурі Львівської області
від Гориня Богдана Миколаєвича,
Львів 54, Кульчицької 15, кв. 94
місце праці: Львівська картинна
галерея, старший науковий працівник.

Останні два-три роки в багатьох республіках СРСР, в тому числі й на Україні, почав зароджуватись і успішно розвиватись (в більшій чи меншій мірі, залежно від специфічних умов) демократично-патріотичний рух за перебудову. «Перебудова, гласність, — пише газета «Правда» за 30-те серпня 1988 року, — підняла активність людей, пробудила їх надії, вивільнила суспільну енергію». Ці слова стосуються не тільки Естонії, де активно проходить «переосмислення і аналіза історичного минулого, інтенсивний пошук нових форм участі трудящих в управлінні республікою», але і України, її провідних міст.

Протягом червня-липня 1988 року у Львові відбулося ряд мітингів, на яких громадськість міста обговорювала важливі питання соціального, національного і культурного будівництва. Мітинги стали місцем колективного пошуку способів розв'язання багатьох гострих проблем. Під час велилюдних мітингів люди почали позбуватися страху від опуда політичних звинувачень, якими їх лякали в часи сталінізму і брежнєвщини. Така активність пробудженого народу викликала лють в бюрократів. В наростаючому демократичному русі за перебудову, в непоодиноких проявах громадянської мужності вони відчули загрозу для своїх незаконних привілеїв. Скординувавши дії, бюрократія спрямувала проти учасників мітингів міліцію, шосту роту спеціального призначення, вишколених рвати людей собак, КГБ, суди, прокуратуру, не гребуючи застосуванням грубої фізичної сили, як це було під час жорстокої розправи над народом 4-го серпня 1988 року.

Саме в цей день зранку був заарештований львівський інженер Іван Макар. У зв'язку із затриманням в прокуратурі, не був він і на мітингу 28-го липня. Що стосується його участі у червнево-липневих мітингах, то вони не заборонялися владою. Навпаки, представники влади стояли поруч із головою ініціативного комітету, одним із ведучих мітингів Іваном Макаром, але чомусь ніхто із владуючих не спромігся вступити в дискусію з приводу піднятих проблем. Чи не тому обласна прокуратура, надійна захисниця львівської інтелектуально-недолугої бюрократії, завела кримінальну справу на активістів мітингів, відрядивши перед тим аж у Харків своїх представників для захисту злочинної діяльності

колишнього голови облпрофради Біжика, про що писалося у все-союзній пресі.

Зрозуміло, що прокуратура, яка стала на захист беззаконня, яка не завела кримінальної справи по факті жорстокої розправи над мирним населенням 4-го серпня 1988 року, не може водночас бути на сторожі законності. Найкращий доказ цьому — арешт Івана Макара. Достатньо ознайомитись із статтею 187-3 Кримінального кодексу УРСР (по якій його звинувачують), щоб переконатись, що Іван Макар не порушив жодного пункту цієї статті, як не порушив він і інших законів діючого законодавства. Безпідставний із відсутністю складу злочину арешт можна пояснити тільки одним мотивом — намаганням відвернути увагу громадськості від злочинів привілейованої касты, новоутвореної кляси бюрократів, які в особі обласної прокуратури мають надійного захисника.

У зв'язку з тим, що арешт Івана Макара є свавільним актом, а також у зв'язку з тим, що не знаю жодного факту, який би свідчив про порушення Іваном Макаром діючого законодавства, відповідати на запитання працівників львівської прокуратури відмовляюсь.

1 вересня, 1988 року

Богдан Горинь

«ЗДІЙСНЮВАННЯ ЕКУМЕНІЗМУ ЗА РАХУНОК ПОСТУПУ ІНТЕРЕСАМ НАШОЇ ЦЕРКВИ — ЦЕ НЕГІДНИЙ ШЛЯХ»

(УПС) — Серед віруючих в Західній Україні далі розповсюджується чутка, що невдовзі відбудуться у Фінляндії переговори про Українську Католицьку Церкву між представниками Ватикану та російської православної Церкви.

У ватиканських колах про таку зустріч нічого не відомо. Але обурення таким проєктом, що не передбачає участі представників УКЦ, викликала гостру реакцію в Комітеті оборони УКЦ. Один із членів комітету написав індивідуального листа до папи Івана Павла II, де він гостро протестує проти такої розмови.

Його Святості Папі Римському
Іванові Павлові Другому.
Ваша Святість!

Нещодавно стало відомо, що у серпні біжучого року у Фінляндії повинна відбутися зустріч між представниками Апостольської

Столиці і Патріархії російської православної Церкви, де розглядатиметься питання про становище нашої Української Католицької Церкви.

Сам факт тієї зустрічі — це свідчення про те, що проблема нашої Церкви стоїть настільки гостро, що власті ССРСР вже більше не можуть її ігнорувати, заявляючи про будь-яку відсутність УКЦ в межах ССРСР. І це наслідки самовідданої боротьби за свої права в першу чергу віруючих, українських католиків, духовенства, Комітету захисту УКЦ на нашій батьківщині-Україні, при широкій підтримці наших братів за кордоном і Ієрархії Апостольської Столиці, зокрема Вашої Святости, і всієї міжнародної демократичної спільноти, її політичних, релігійних та культурних діячів.

Як український католик і член Комітету захисту УКЦ, хочу привернути увагу Вашої Святости і висловити завваги не тільки свої до згаданої зустрічі.

Питання про легалізацію УКЦ повинно вирішуватися в дусі справедливості, що можливо тільки при умовах надання УКЦ статусу юридичної особи з відповідними правовими гарантіями. Така гарантія — в компетенції уряду ССРСР, отже необхідні переговори з представниками державної влади ССРСР.

Знищення УКЦ як і УАПЦ здійснювалося репресивними органами сталінського режиму, і переслідування українських католиків проводилося і проводиться досі державними органами. Політика сталінського режиму супроти української Церкви УАПЦ і УКЦ — це продовження нищівної великодержавної політики російських царів, і була вона частиною загальної антиукраїнської стратегії.

Без зізнання державою фактів, що так званий львівський собор 1946 року був справою рук держави і являв собою репресивний захід, що здійснювався в умовах беззаконня і терору, мета якого була зокрема заборона діяльності УКЦ і насильне приєднання її віруючих до російської православної Церкви, позитивне поладження проблеми УКЦ неможливе.

Вирішуватися ця проблема мусить на найвищому рівні, згідно статті 52 конституції ССРСР та відповідних міжнародних правових актів.

Ієрархія РПЦ* завжди вкрай вороже ставилася до УКЦ. На таких засадах вона знаходиться і тепер, розповсюджуючи вигадки і наклепи на нашу Церкву і її Ієрархію, перекидаючи історію нашої Церкви і українського народу. Про це засвідчують численні інтерв'ю і виступи відомих ієрархів РПЦ. Так патріарх РПЦ в інтерв'ю газеті «Известия» від 9-го квітня 1988 категорично заявляв, що український народ відкинув унію з Римом, а одною з двох

* Скорочено від — російська православна Церква, — Ред. «В.Ш.».

головних проблем російської Церкви є уніятське питання, яке нібито виникло в наслідок репресивного приєднання частин російської Церкви до Риму. Не соромлячись, він силкувався видати сталінський погром над українською Церквою як добровільне її приєднання до РПЦ.

Митрополит Львівський і Тернопільський РПЦ Нікодим в інтерв'ю з 4-го червня 1988 злісно перекручує відомі історичні факти і допустив брутальні хуліганські виступи супроти Ієрархів УКЦ, зокрема наших великих митрополитів Андрея Шептицького і Йосифа Сліпого. На таких засадах ненависті й брехні ґрунтується вся політика РПЦ супроти УКЦ і українського народу.

Поведінка ієрархії РПЦ засвідчує про її глибоку деморалізацію і не має нічого спільного з християнськими заповідями. За таких обставин вести будь-які переговори з московською патріархією немає сенсу.

Відомо, що УКЦ ніколи не мала жодних відносин до РПЦ. Патріярх РПЦ не може і не має права вирішувати долю УКЦ. Переговори Апостольської Столиці з Московською Патріархією стосовно проблеми УКЦ — це не та дорога, що веде до храму Христової справедливості.

Здійснювання екуменізму за рахунок поступу інтересами нашої Церкви — це негідний шлях. Ми, будучи тонкими прихильниками екуменізму з усіма Церквами, переконані, що ґрунтуватися він повинен на засадах Христової правди. Без такої умови у ньому не має необхідності.

Згоду з друзями Католицької Церкви серед Східніх Церков слід шукати не в Московській Патріархії, яка навпаки завжди була гальмом на цьому шляху. Цей шлях пролягає через Україну, через визнання Українського Патріярхату. Не варто забувати, що основна соціальна база РПЦ знаходиться на Україні, яка витворилася в наслідок погрому української Церкви — і УАПЦ, і УКЦ, і насильного захоплення храмів та приєднання українських християн до російської Церкви.

Так з усіх 6.800 парафій РПЦ у СРСР на Україні знаходяться 4.000.

Якщо б провести статистику числа віруючих, то вона ще буде більш переконуючою.

Хоч структура і Ієрархія УАПЦ була винищена в СРСР, то ідея національного суверенітету Церкви серед православних українців має глибоке коріння, і вона швидко зростатиме поруч із зростанням національної свідомості українського народу. Цей процес вже розпочався і набирає сили. Відродження УАПЦ на Україні — справа недалекого майбутнього. Альтернативи йому нема, бо полі-

тика РПЦ завжди була і залишається глибоко ворожою до українського народу, його історії і культури.

Відновлення УАПЦ і створення патріархату на Україні — ось реальний і найближчий шлях до єкуменізму. Врешті-решт, створення українського патріархату сприятиме і оздоровленню російської Церкви.

Щодо легалізації УКЦ, то для нас, українських католиків, вона не самоціль. Ми не можемо і не допустимо, щоб наша Церква подібно як РПЦ перетворилася на покірну служанку безбожної держави. Служіння Богові і народові — найголовніший принцип нашої Церкви, що відповідає, як ми розуміємо, духові святого Євангелія. За це ми готові нести свій хрест стільки, скільки буде на це воля Бога.

За право на легальну діяльність УКЦ ми не підемо на поступки принципового характеру, а саме:

- 1) не погодимося на розріз з нашими ієрархами за кордоном;
- 2) не позволимо світській владі втручатися у внутрішнє життя Церкви;
- 3) не погодимося виконувати такі вимоги держави, які суперечили б Христовим заповідям. Для нас, вірних, УКЦ найголовніше, щоб наша Церква завжди осталася вірною словом і ділом Христовій науці. 42-річний період діяльності УКЦ в катакомбах — живий приклад такої вірності.

УКЦ — це національна вітка інтернаціонального дерева Католицької Апостольської Церкви. Тому наші проблеми — це проблеми цієї мільйонної Католицької Церкви.

Ваша Святість, звертаємося до Вас, прислухатися до нашого голосу і відмінити переговори принизливі не тільки для нас, але для всієї Католицької Церкви і для всіх християн — з московською патріархією стосовно проблем нашої УКЦ.

Водночас просимо Вашу Святість зробити все можливе, щоб всі вірні католики в цілому світі проявили належну солідарність з українськими католиками.

І ще просимо Вашу Святість, як нашого духовного батька, молитися разом з нами за кращу долю Української Церкви та багатостраданого українського народу.

Зі свого боку ми, українські католики, завжди зберігали і збережемо на повсякчас вірність Апостольській Столиці.

На доручення віруючих Української Католицької Церкви,

Степан Хмара

Червоноград-Львів, 20 червня 1988

НАКЛЕПНИЦЬКА КАМПАНІЯ КГБ

ЛИСТОК ПРЕССЛУЖБИ УТС № 5

28 ЛИПНЯ 1988

*Звернення Виконавчого Комітету Української Гельсінської
Спілки до неукраїнського населення республіки*

Останнім часом у зв'язку з посиленням національно-демократичного руху в Україні партійна бюрократія, позиції якої захиталися, вхопилася за давнє імперіялістичне гасло «розділяй і пануй», користаючися монополією на засоби масової інформації. Використовуючи власний пропагандистський апарат і органи безпеки, вона докладає великих зусиль, щоб перекласти вину із хворої голови на здорову, приписати нам свій власний шовінізм, посіяти ворожнечу між українцями і росіянами, нацькувати одних і других на євреїв чи кримських татар.

Наведемо кілька прикладів цієї підступної стратегії:

Восени 1987 року Український Культурологічний Клуб (УКК) представляли у пресі як просіоністську організацію, а вже на весні 1988 року у Києві організовано розповсюджували чутку, що в УКК засіли антисеміти і готують єврейські погроми. Рада Клубу змушена була 24-го квітня оприлюднити заяву, в якій нагадала вимогу статуту УКК «давати рішучу відсіч проявам шовінізму та будь-якої націоналістичної нетерпимості».

З осені 1987 року розпочалася нестихаюча пропагандистська кампанія і проти Редколегії незалежного журналу «Український Вісник», органу Української Гельсінської Спілки, масової позапартійної неформальної правозахисної організації. Останніх кілька тижнів, особливо після багаточисленних червнево-липневих мітингів у Львові, у цій зливі наклепів зазвучали нові мотиви.

Українським правозахисникам почали приписувати «розпалювання міжнаціональної ворожнечі», «прославляння бандерівців», які буцімто знищували табори советських військовополонених і єврейські гетто (до таких дурниць дописався кореспондент «Комсомольської правди» В. Панов), бажання породити «новий Нагірний Карабах». А львівська партійна газета із недоречною назвою «Вільна Україна» дійшла до того, що у виступах на львівських мітингах побачила «натяк на львівський варіант подій у Сумгаїті (тобто заклик до різанини!). Якби у нас дійсно була правова держава, редактор партійного органу за такий злісний наклеп сидів би на лаві підсудних.

Після спроби через охоронну пресу підігріти громадську думку, визирнули нарешті з-за лаштунків справжні надхненники наклепницької кампанії — КГБ і прокуратура. 27-го липня 1988 р. у трьох львівських газетах були вміщені повідомлення прокуратури про те, що по-екстремістському настроєнні «Чорновол, брати Горині, Макар, Путько та інші, зловживаючи гласністю в умовах перебудови та демократизації суспільства, під виглядом критики, допускали наклепницькі і образливі випадки стосовно окремих партійних і советських керівників, советської дійсності у цілому, висловлювали ідеї, спрямовані на розпалення національної ворожнечі та націоналістичних настроїв, підбурювали до порушень громадського порядку». Провокаційні виступи охоронної преси натякали на «новий Сумгаїт», розповсюдження чуток про наміри «виселити росіян з України», підсилені усними і письмовими заявами КГБ і прокуратури, посіяли тривогу серед неукраїнського населення республіки у західних її регіонах.

У зв'язку з цим Виконавчий Комітет Української Гельсінської Спілки заявляє: Ми категорично відкидаємо вигадки, які розпускає про нас бюрократичний апарат, що боїться гласності і демократизації. Ними він захищає узурповані у трудящих пільги і привілеї та намагається спрямувати енергію пробудженого народу у річище міжнаціональних усобиць, звинувативши у цьому Українську Гельсінську Спілку. Тому нагадуємо, що в «Деклярації принципів» ми відстоюємо «забезпечення економічних, соціальних, культурних і політичних прав як українського народу, так і національних меншостей в Україні». «... Виступаємо за найширші гарантії права національних меншостей в Україні (росіян, євреїв, поляків, білорусів тощо), за культурно-національну автономію (на асоціації, школи, театри, музеї, церкву тощо), а у випадку суцільного замешкання (угорці, греки, гагаузи, румуни, болгари, росіяни тощо) щей на створення національно-територіальних адміністративних одиниць в селах, селищах, районах. Ми стоїмо за легальне відновлення в складі Української ССР Кримської АССР з організованим поверненням репресованого Сталіним населення автономної республіки на місця колишнього проживання».

Ми домагаємося відновлення фактично ліквідованої Сталіним української (...) держави з її основними атрибутами (новою конституцією, (...) республіканським громадянством, державною мовою, гідним міжнародним представництвом, державною економікою із республіканським госпрозрахунком і самофінансуванням...).

Ми не віримо, що чесні представники національних меншостей України, насамперед найчисленнішої — російської, проти того, щоб українці користувалися своєю мовою, розвивали свою куль-

туру, вони разом з усім іншим населенням України були господарями своїх природних багатств і ресурсів, жили багато і вільно на своїй щедрій землі, берігши її від замахів бюрократичного централізму. Адже нав'язані Москвою Чорнобилі убивають без огляду про національність...

Українська Гельсінська Спілка закликає все неукраїнське населення республіки: не піддавайтеся на провокації партійно-бюрократичного апарату, не вірте у вигадки про «виселення» і «нові Сумгаїти», не давайте втягнути себе у міжнаціональну ворожнечу.

На рідній для нас усіх українській землі ми, як демократи і справжні, а не фіктивні інтернаціоналісти, зуміємо порозумітися між собою без підступного посередництва тієї нової бюрократичної класи, що народилася у кривавій сорочці сталінського терору і набрала сил у затхлому болоті брежнєвського застою.

Київ-Львів, 28 липня 1988

*Виконавчий Комітет
Української Гельсінської Спілки*

«БІЙТЕ УКРАЇНСЬКИХ ПОЕТІВ, ЩОБ Й АМЕРИКАНЦІ ХОТІЛИ МИРУ!» (АБО МІТИНГІ ПО-ОДЕСЬКИ!)

Листок прес-служби Української Гельсінської Спілки ч. 12

Звичайно, ніхто із мешканців морської столиці України не приніс такого гасла на американсько-советський мітинг миру, що розпочався 20-го серпня о 20-ій годині двадцять хвилин на Потьомкінській площі. Та й заокеанські пацифісти, учасники американсько-советського походу за мир, по містах і селах України, які прилетіли до Одеси напередодні, ні ракетних, ні кулачних бійок не схвалювали і не пропагували. Те, що сталося, — на совісті «отців міста», старої гвардії брежнєвської закрутки.

За давньою імперською традицією будівництва потьомкінських сіл на шляху можновладців і довірливих чужоземців (та й назва площі зобов'язувала...), підготовка до зустрічі американців розпочалася і вчасно, і ґрунтовно. Вже о 4-ій годині дня на площу привезли купку гагаузів у національному вбранні. О 17-й годині почав походжати якийсь актор у козацьких шараварах і вишиванці, виглядом своїм промовляючи: «Дивіться, американці, в нашій Одесі, крім гагаузів, ще й українець знайшовся!». Школярі чекали заморських гостей з американськими й советськими пра-

порцями, площу вкрили транспарантами з написами «Мир! Мама! Щастя!». А великі білі прапори з «голубом миру» щільним кільцем оточили чималий дерев'яний кін з мікрофонами. Усе було, як у цивілізованих людей.

Мітинг розпочався взаємними поздоровленнями, промовами про «мир» і дружбу. Та раптом неподалік від кону виринуло гасло англійською мовою: «Ми теж за мир, тільки без колючого дроту!». Його тримали молоді хлопці — православний активіст Олег Нестеров та художник Олександр Верниківський, які вже декілька років домагаються дозволу на еміграцію. На хлопцях були ще й майки з англійськими написами: «Я не бажаю жити в комуністичній країні» (у Нестерова), «Ні, я хочу жити у вільній країні» (у Верниківського). Посоловілі від офіційщини американці відразу ж похвавили, стали фотографувати хлопців і аплодувати їм. Аплодували їм і «отці міста», що крім «другої рідної» інших мов не тямлять (часом навіть «першої»...). Та, як тільки хлопці розгорнули гасло зворотнім боком, де стояло по-російськи «свобода еміграції — гарантія внутрішньої свободи», — кагебісти й міліція кинулися видирати гасло. Начальник управління внутрішніх справ Котляров виявив неабияку винахідливість: як кінь, хвицав ногами Верниківського і водночас, ласкаво усміхаючися, плескав руками по плечах американців, які взялися захищати відчайдушних хлопців.

Та ось на ясному спочатку мітинговому небі з'явилася ще одна хмара — декілька євреїв-відмовників із написами на грудях: «Відпустіть нас на волю!», «Не бажаю жити в рабській країні!» тощо. Почалася шарпанина: сценарій мітингу безнадійно провалювався... а тут ще й надійшов на своє лихо поет Василь Півень. «Навіщо б'єте людей? — голосно дивувався він. — Якщо їм погано в СРСР жити, то нехай собі їдуть. Може хтось із них бездомному поетові квартиру залишить, бо влада мене на вулицю викинула». «Ми тобі зараз дамо квартиру!» — підскочив до нього Котляров. — «У машину його! Люди заради миру зібралися, а він, бачите, за квартиру прийшов!». І Півня потягли у машину. Американці й демонстранти-відмовники спробували захистити бездомного поета. Їм на допомогу прийшли члени «Демократичного союзу сприяння перебудови». Але сили були нерівні...

У машині по дорозі до Жовтневого райвідділу міліції здоровані в цивільному били Півня, хто чим міг і куди хотів. Били по голові, по нирках, по печінці, при чому промовляючи: «Вот это тебе, жидюра, иммиграция!», «Вот это тебе, жидюра, новое мышление!», «Вот это тебе, жидюра, демонстрация!».

* Хочеться вірити, що це підкреслене нами місце знайде читачів серед євреїв, головню серед тих, що дивляться на українців як на антисемітів — Редакція «В.Ш.».

У райвідділі міліції з'ясувалося, що 36-річний Василь Півень — і не єврей, і з України виїхати нікуди не бажає. Але такі бездомний. 1978 року, після закінчення української філології Одеського університету, був скерований на Одеську кіностудію з правом негайного одержання житла як молодий спеціаліст, але (житла) йому насправді не дали. Прописаний був у гуртожитку, а жив в самотнього дідуса-пенсіонера, якого доглядав шість років. Та коли дідусь помер, виявилось, що його однокімнатна квартира знаходиться у привілейованій курортній зоні міста — і українському поетові на неї зась! Не допомогли ні скарги, ні клопотання з посиленням на такі не реалізовані права молодого спеціаліста на житло: за допомогою «народного» суду та міліції з квартири Півня виштовхували на вулицю. А щоб не воював з можновладцями, притиснули й на роботі: перевели з літератора в хлопчика на побігеньках — (призначили) розповсюджувачем залізничних квитків на кіностудії. І це при тому, що, крім університету, поет закінчив ще й річні курси кіносценаристів при «Мосфільмі». Проте, мабуть, в історію американсько-советських взаємин, якими розпочався американсько-советський похід за мир українською землею, Василь Півень увійде не як кіносценарист, а як бездомний український поет, котрого побили на мітингу. Хай знають американці, що заради торжества миру і дружби народів у «правовій державі» доводиться часом і ребра порохувати якомусь там не то «жидюрі», не то «бандерівцеві», що плутається під ногами «прогресу».

22 серпня, 1988.

З ПРИВОДУ СМЕРТИ РЕЖИСЕРА В. СТОРОЖЕНКА

(УЦІС), Мюнхен

Світлій пам'яті Віктора Стороженка

Цілую фотографію твою,
Я смерть твою сприймаю, як свою.
Важка весна в карпатських цвіті,
Й тебе нема на цьому світі.
Я до труни твоєї розрівняю гори,
Та сльози й квіти горя не загоять.
Одненький мій на тому світі,

Хай в теміні тобі лежить ся світло.
А ворогів твоїх прощальні роти,
Вони — мовчать, вони — і досі — проти.
Вони одне, єдино — «за»,
Що ти навечно з ними зав'язав.
Одненький Вікторе! Єдиний і одний,
Вкраїнський смуток починаємо одиниці,
За Іваном Миколайчуком з Тарасовою бородою,
Другий — пішов за святою водою...
Земля ж усіх приймає поодинокі,
Але чому — найперше — українців?...

Раптово... Незрозуміло... Чужо...

Відхід кінорежисера Віктора Гавриловича Стороженка на 47-му році життя. Весною... Серед живих і мертвих квітів.

У прощанні звикли розказувати біографію, дати, знайомства і нагороди. Він чи не є єдиний із чесних і відомих митців, якого не цікавили ані титули, ані покоління «мас», як ми звикли говорити. Його просто знали, чули, бачили.

Справжня дружба з однокурсником Харківського університету Григором Тютюнником, обопільна праця з Володимиром Івасюком, врешті, найкращий його фільм «Україно, пісне моя!», який свого часу висувався на Шевченківську премію і, дякуючи ретро-градам, якої він не отримав, нарешті, чи єдино-пісенний фільм про Софію Рутару — все це говорить про те, що в нього не було ні прохідних тем, ні пісні з чужого голосу.

У Віктора Стороженка все було позначено знаком совісти, біди, тривоги і надії. Його манили гори, полонини, море, те, де можна усамітнитись, побути наодинці з собою, де тиша і спокій казали більше повсякденного дермантинового офіціозу і брутальних оплесків.

Один з недавніх його фільмів так і називався «Я піду в далекі гори». Він пішов — і не повернувся. І останній його фільм серед гірських перевалів називався «Троїсті музики». Печальні звуки з гір прийшли. І не троїсті, а тисячні. Але смутком горя не загоїш. Стороженкове слово, пісня, його екран стоятиме завжди на стороні добра, краси і України.

Підписи: С. Параджанов, П. Мовчан, М. Саченко, П. Марусик, Б. Чір, В. Костенко, В. Трохименко, Б. Корнієнко, Д. Наливайчук, Т. Унгуряк, П. Яворенко, Ю. Ткаченко, І. Грабовський, О. Загородня, С. Шияєва, В. Морозов, І. Римарук, Л. Мужик, Ю. Препорович та інші.

СПРАВА ЮРІЯ БАДЗЯ

Усупереч деяким поспішним повідомленням, які твердили, що український філолог і публіцист Юрій Бадзьо вже на волі, з українських кіл у Києві запевняють, що Ю. Бадзьо далі в'язень советського Гулагу, де він відбуває заслання. Правдою є, що Юрієві Бадзеві дали дозвіл в рамках щорічної відпустки відвідати свою хвору матір на Закарпатті.

Нагадаємо, що Ю. Бадзьо, якого засудили до 7 років таборів і 5 заслання за написання твору «Право жити», відмовився просити помилування у влади і гостро осудив академіка Сахарова за його моральний компроміс з генсеком Горбачовим. Заслання Юрій Бадзьо відбуває в Якутській АССР.

ЗААРЕШТОВАНО ЮРІЯ РУДЕНКА

(РС) Як повідомили західні пресові агентства, советські органи влади заарештували активіста Української Католицької Церкви Юрія Руденка, звинувативши його в порушенні закону про релігійну діяльність. Арешт відбувся 8.8.1988 в Калуші, в Зах. Україні. Юридичний Консультант Комітету захисту УКЦ у Москві Микола Муратов повідомив кореспондента агентства «Ройтер», що Юрій Руденко брав участь у церковних відправах, але не займався організацією їх.

Українську Католицьку Церкву насильно приєднано до російської православної Церкви в 46-му році за Сталіна. Відтоді вона живе і діє в катакомбах. Останнім часом частина ієрархів УКЦ і мирян вийшли з підпілля і домагаються для своєї забороненої Церкви легального статусу. На недавній зустрічі делегації УКЦ з кардиналом Агостіно Казаролі підпільний єпископ Павло Василік в інтерв'ю для закордонних кореспондентів у Москві сказав: «Ми бажаємо, щоб наш народ міг нарешті відпочити після стільки переслідувань і терпінь, хоча наші терпіння є для нас великою честю».

У вівторок 9-го серпня голова Комітету захисту Української Католицької Церкви Іван Гель у телефонічній розмові зі Львова з кореспондентом агентства «Ассошієтед пресс» сказав, що в останній час міліція посилила переслідування поставленої поза законом УКЦ: церковні відправи перешкоджувалися і видано попередження, що церковні групи будуть штрафовані.

ЗВІЛЬНЕНО З УВ'ЯЗНЕННЯ ГРИГОРІЯ ПРИХОДЬКА

(УЦІС). У п'ятницю 8 липня 1988 р. звільнено із ув'язнення Григорія Приходька.

Григорій Приходько народився 20 грудня 1937 р., по професії інженер-електрик. Одружений, двоє дітей. Місцем замешкання Приходьків була Калуга, Російська СФСР. Приходька ув'язнено у 1973 р. за т. зв. «антисовєтську агітацію і пропаганду» на 5 років тюремного режиму і два роки заслання. У цей час Приходько відмовився від совєтського громадянства і заявив, щоб його вважати «українським націоналістом».

Приходько був знову арештований у липні 1980 р. за ту саму «провину». Засуджений 7-13 січня 1981 р. на 10 років відбуття у таборах суворого режиму і 5 років заслання. За час свого засуду кару відбущував, між іншим, у Владімірській тюрмі й пермському концтаборі ч. 36-1. Приходька судили разом з поетом Іваном Сокульським.

У час отримання фієї інформації, Григорій Приходько був у до-розі з місця ув'язнення в Україну.

У ЛЬВОВІ ЗААРЕШТОВАНО О. МИХАЙЛА ГАВРИЛОВА

(РС) Микола Муратов, представник групи «Українського Вісника» і радник Комітету захисту УКЦ у Москві, повідомив у суботу, 13-го серпня у телефонній розмові, що 39-тирічного українського католицького священика Михайла Гаврилова заарештовано в четвер, 11.8. Арешт відбувся після того, як о. Михайло Гаврилів зійшов у Львові з поїзду, який щойно прибув з Києва. Як стало згодом відомо о. Михайла Гаврилова засуджено на 15-денне тюремне покарання.

Отець Михайло Гаврилів, народився 22-го лютого 1949 року в селі Рудники, Миколаївського району, Львівської області. У 1971 році він вступив до Ленінградської духовної семінарії, а в 1973 його перевели на 1-й курс Ленінградської духовної академії. У 1977 році, отця Михайла Гаврилова спрямували в розпорядження митрополита Львівського й Тернопільського Николая на пастирське служіння. Та у грудні 1979 р., отця Гаврилова в присутності єпископа і двох священиків прийняли до Української Католицької Церкви з правом виконувати святі тайни сповіді і шлюбу на території СРСР. Українська Католицька Церква на Україні перебуває на нелегальному статусі від 1946 року. У отця Гаврилова виникли після цього великі труднощі з роботою. У зв'язку із неможливістю легально виконувати свої монаші і священичі обо-

в'язки отець Гаврилів працював: дезинфектором, електриком, двірником, санітаром, різноробчим та слюсарем. 1986 р. його оштрафовано за участь у християнському католицькому похороні на 50 карбованців. У 1987 р., під час відвідин знайомого Володимира Щура у Львові, Гаврилова знову оштрафували на 50 карбованців, за, мовляв, спробу провести уніятське зібрання. Монаші та священнічі обов'язки отець Гаврилів виконує підпільно. Геромонах М. Гаврилів — чернець василіянського чину.

Український релігійний активіст Іван Гель заявив представникам західної преси по телефоні, що влада збільшила розмір штрафів після кількох (нелегальних з їхнього погляду) релігійних зібрань віруючих Української Католицької Церкви, на яких були присутні тисячі людей.

У КИЄВІ ВШАНУВАЛИ ПАМ'ЯТЬ Б. АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА

Листок Пресслужби Української Гельсінської Спілки ч. 9 з 6.8.1988 р.

5-го серпня — день народження видатного українського письменника-патріота Бориса Дмитровича Антоненка-Давидовича, учасника національного відродження 20-их років — так званого «Розстріляного відродження», який проніс естафету національної ідеї через 20-річне пекло сталінських концтаборів і не просто передав її новому поколінню, але й сам став активним учасником руху шестидесятників, задушеного в мертвотному зашморзі брежнєвського застою.

Від кінця 1960-их років Антоненка-Давидовича перестали друкувати, на нього посипалися обшуки, допити, цькування в охоронній пресі. Багато творів письменника, зокрема його безцінні спогади досі лежать під вартою в архівах органів держбезпеки.

У атмосфері морального терору, що набрав цинічних форм (за вказівкою КГБ важко хворого письменника, який до останньої хвилини життя зберігав ясність думки, спробували оголосити неієздатним), письменник помер 9-го травня 1984 року.

На відомому Байковому цвинтарі, де дотепер ховають офіційно визнаних діячів культури, партійних советських та військових керівників вищої ланки, місця для відомого письменника не знайшлося — його поховали на Лісовому цвинтарі, на далекій околиці Києва.

Похорон Бориса Дмитровича Антоненка-Давидовича перетворився у справжню демонстрацію сил КГБ: на кожного, що прийшов віддати останню шану письменникові-подвижнику, припало по два-три оперативники держбезпеки.

То було в останні роки застою. А ось ситуація перших (чи,

може, вже і останніх) років так званої перебудови. 5.8.1988 невелику (50 осіб) групу шанувальників письменника, які прийшли в день народження на Лісовий цвинтар, оточив великий загін міліційних та катєбістських оперативників. Поводилися вони з підкресленим зухвальством та зі зневажливим викликом, майже в притул фотографували присутніх. Під час загальної молитви над могилою, засунувши руки в кишені, відпускали цинічні репліки.

Кількома днями раніше представники Українського Культурологічного Клубу намагалися узгодити з міською владою проведення короткого мітингу присвяченого пам'яті письменника над його могилою.

У міськовиконкомі заступник голови Галина Миколаївна Менжерес, начальник канцелярії Ігор Костянтинович Білевич та заступник голови Ватутінського райвиконкому Володимир Андрійович Жуков їм відповіли:

«По-перше, Ваш клуб незареєстрований, по-друге, це не прийнято: Ось коли б з Вашої сім'ї хтось помер, то хіба провадили б громадський мітинг?

По-третє — Ви пізно звернулися, менше ніж за 10 днів (нібито люди винні у тому, що закон про мітинги і демонстрації опубліковано лише за тиждень до дня народження письменника), і ось тому, мовляв, ми влада, не рекомендуємо Вам. . .».

Не важко було б здогадатися, чого можна чекати, коли керівники міськради та їхні наставки «не рекомендують».

Клуб прийняв вимушене рішення: на цвинтарі обмежились покладанням квітів і молитвою, а вечір пам'яті провести на приватній квартирі.

Звучить «Боже Великий» Миколи Лисенка, всі встають. Вступне слово про Бориса Дмитровича Антоненка-Давидовича виголошує Михайлина Коцюбинська. З теплими спогадами про Бориса Дмитровича виступила Алена Пашко, від родини Бориса Дмитровича звернувся до присутніх письменник Борис Тимошенко, він розповів чимало цікавого про життя і творчість Антоненка-Давидовича, про твори, які необхідно видати.

Олесь Шевченко прочитав надісланий поштою виступ Мирослава Мариновича, а також уривок з оповідання Антоненка-Давидовича «Слово матері». Про місце письменника у літературі і суспільстві говорили Юрій Огулчанський, Вячеслав Чорновіл, Сергій Набока, Василь Барладану.

На закінчення, як заповів Борис Антоненко-Давидович, його пом'янули одностайним співом «Вічного революціонера».

По закінченню вечора його учасники потрапили під супровід теплої дощу та сексотів КГБ.

Поезія*Ярослав ЛЕСІВ*

СЛОВО МОВЛЮ

(Продовження, 2)

Колій драбинами потяг
мчить у безвість.
Дай ковток надії, зупинись!
Десь далеко в горах крик мій
онімілий
На останнім щаблі, на руці
повис.
Десь безодня світу
всесвіт хороводить,
Комусь проростає
радості мотив.
В поїзді шаленнім
у останній щибці
Місяцем свинцевим
розпач мій застиг.

*

Все як вчора,
як колись
Плин ріки, село і ліс.
Тільки цвинтар
свіжими хрестами
У вечірню тишу
мертво вріс.

*

Ти накуй мені,
накуй зозуле
Літ-дукатів срібно-золотих.

Не сонця схід,
І не пташині трелі;
Лиш сірі стіни
І намордник неба,
Всевидаючого ока в
дверях зирк —
«Ей, ти живою!?» —
охриплий охоронник
Мене народжує
й хоронить
день-від-дня.

*

... Ізми — гра
Во главі угла —
глава:
що із мозку і кісток,
духу крові з неба
прийшли,
й зору віч —
до космосу місток
Лебединих рук,
І пульсу мислі.

«ДИТЯЧЕ»

Жив-жив, без жнив
Горобець із горобців.
Хмари вище сонця стрів,
В камеру день впустив.
Змерзлий кетяг калини —
Пульсар замордованих душ.

*

Сумно шепче вітка.
Не торкайся вітре,
Рани на душі.

*

Від половин зерно,
Слова від іржі,
Руки од крові,
Душа од страху;
Розум від забобонів,
Серце від ненависти,
Ласка од пристрасті,
Кохання від похоті,
Любов од тиранства —
Очисть перед тим,
як в дорогу іти. . .

*

Дбай про всіх і вся,
Май у мислях усіх і вся,
Щиро стрінь усіх і вся,
Як плату належну і школу.
Жити із помислами в чистоті
У мікро-і-макро-космі
Не вчорашнім, не нинішнім,
не майбутнім, —
А вчорашньо-сьогоднішньо —
будучим.

*

Яблуко впало,
Смеркло надворі,
Матінко мамо
Сади вже голі,
Листям зридало
Золото віку.
Зима і осінь,
Висохли ріки,
Зорі погасли.
Світла би світу,
Щастя, свободи
І долі вітру.

Чорним намистом,
Ранами роки,
Ісусе Христе!
Допоки, доки?!

*

В павутинні літа,
Бабиного літа,
Між землею й небом,
Радістю і болем
Соняшник край хати
В білій сорочині
Ручкою махає
(Мій Тарасик син?!)
Ноги-огудиння
Приросли до поля,
Приросли до хати,
Вплелися у тин.
Я лечу — не можу,
Я біжу — не можу,
Душу розриває
Душа неміч сну.
З соняшного диску
Русої голівки
Крик німий одчаю
Серце полоснув!

(Продовження буде)

Огляди, рецензії

Володимир ЖИЛА

ІГОР КАЧУРОВСЬКИЙ

(До 70-річчя з дня народження)

Як час іде... Але чого ж мені
Усе здається, ніби я — той самий?
«Як час іде»

На долю Ігоря Качуровського випали нелегкі роки. У ранньому дитинстві були вони приємні, згодом стали важкі, зате пройняті багатограним життєвим змістом. З кожного періоду наш ювіляр зумів винести багаті життєві враження, передати їх у творчості та прийти до своїх лише йому притаманних висновків.

Народився І. Качуровський 1-го вересня 1918 року в Ніжині на Чернігівщині в родині юриста-службовця Василя Качуровського. Мати Ігоря походила зі шляхетства і цього було досить, щоб родина Качуровських за советської влади зазнала чимало переслідувань. Дійшло до того, що вони мусили втікати з рідного краю в Росію. У Курському Ігор закінчив середню школу і вступив до педінституту. В інституті викладав тоді прогнаний зі столиці, колишній професор Московського університету Борис Ярхо, людина широкого знання в галузі середньовіччя, творець «методології точного літературознавства», перекладач російською мовою «Пісні про Ролянда», «Пісні про мого Сіда», «Сага про Волсунгів» та інших шедеврів світової літератури. Професор Ярхо не тільки розбудив у молодого Ігоря Качуровського замишування до літературознавства як науки, але дав йому ґрунтовне знання в цій галузі. Усе це широко позначилося в діяльності нашого ювіляра.

Писати почав І. Качуровський рано, будучи ще студентом, а друкувати вірші став 1946 року. 1948 р. в Зальцбурзі вийшла його перша збірка поезій «Над світлим джерелом», що включала вірші, написані в 1945-1947 роках. У ній молодий поет виявив перші ознаки майстра вірша. Збірка повна глибокого ліризму, мелодійності і романтики молодості. На увагу заслуговує вірш «Останній сніг розтанув на полях». Він пройнятий емоційною насиченістю й талантовитим, хоча скупим змалюванням душевної втоми, позбавленої будь-якого зовнішнього трагізму. Деякі вірші, напр., «Забрано від тебе соняшні надії», дуже мелодійні. Останній вірш збуджує спогади про рідний край, про молодість, про людину:

А коли на землю срібний присмерк ляже,
Місяць їм світитиме в гаю.
Тільки їй ніколи інший не покаже
Казку недоказану твою.

Друга збірка поета *«В далекій гавані»* появилась 1956 року в Буенос-Айресі, в Аргентині. В ній, як слушно помічає Василь Чапленко, «поет схиляється до заперечення 'реальної реальності', висуваючи натомість уявний світ поезії». Але дійсність має свої закони, які зігнорувати трудно, зокрема еміграційному поетові. Таким чином у нього мимоволі з'являються мотиви блукання на чужині й туга за втраченою батьківщиною:

Ми розстанемось, може, навіки.
Будуть інші зірки наді мною,
Та не можуть вони заступити
Чар північного рідного неба.

І не раз я у зоряні ночі
Буду тужно на північ дивитись:
Все шукатиму Лебедя й Ліру
І сузір'я Великого Воза.
«Сіра темінь, як попіл пожежі»

Що більше, туга позначається тут песимізмом, то стає цілком закономірним явищем, якого поет не в силі промовчати. У збірці є багато спогадів про юнацькі роки й романтичне кохання. Вони стають гарячим джерелом палкої любови:

Що півсвіту об'їхав тільки на те,
Щоб нарешті — тебе зустрінути!

Поетові дуже потрібна любов, у ній він духово зростає, мужніє. Це чудово засвідчує вірш *«Розкішним ранком — постір для плавби»*. Поет далекий від будь-яких скарг, сильний духом, мужньо й спокійно пише своїй коханій:

Якщо тебе знесилить марна путь,
Заломить біль, образа опече,
Я — біля тебе. Відпочинь, забудь.
Поклавши руки на моє плече.

Збірка, до речі, є добрим прикладом неокласичної поезії через її «учену книжність», яка для Качуровського «ніби призма», крізь яку він бачить живу дійсність. Краси поезії, подібно до інших неокласиків, Качуровський шукає у вишуканих формах, «надаючи великої ваги навіть окремим деталям». Поет, згідно з неокласичним каноном, дотримується високого стилю, добираючи для цього відповідних слів.

1960 р. з'являється поема *«Село»* — про колективізацію та нищення нашого селянства. Третя збірка нашого ювіляра — це *«Пісня про білий парус»* (1971). Розкішно видана й оформлена книжка, «аж ніяк не нагадує еміграційне видання». Вона може «викликати заздрість у поетів, що друкуються на українській землі». «У збірці, — як пише Вадим Сварог, — є немало мініатюр, дистихів і гайку, що кількома словами фіксують швидколітні поетичні моменти, які в самих собі несуть і образ, і думку. Так може бачити світ тільки поет». Тут чудово змальований і світ тварин.

Зустрічаємо образи бджіл, що «священний довг сповняють до кінця» та псів, здебільшого скривджених людьми, як у вірші «Собаче щастя». У цій збірці І. Качуровський ні песиміст, ні оптиміст. «Він, — як пише Сварог, — філософ, який знає, що цей світ не такий, яким він мусів би бути, але його вже не переробиш, бо не можна переробити людську натуру».

Також і заголовок збірки не відірваний. У нього заховався глибокий зміст. Для поета «романтичний білий парус — це принада, що сяє здалека, зловний міраж, обіцянка, що може не здійснитися». «Білим парусом» для нього, на думку критиків, є його кохання, яким він прагне перемогти свою самотність, коли вона обтяжує його занадто болючою вагою думок, жалів і скорбних спогадів».

Вірші І. Качуровського у цій збірці витончені формою, багаті й елегантні образами та великими лексичними ресурсами. Поет вдається тут часто до модного на Заході неримованого «білого вірша». В основному його віршові розміри й строфи класичні: гекзаметри, секстини, рондо, сонети, виведені в стилі київських неокласиків та проникнуті ерудицією поета з європейською культурою. До цієї збірки ввійшли й переклади з еспанської та інших мов. Тут І. Качуровський виступає як поет сильний, оригінальний, мислячий, що нікого не наслідує і ні в кого не позичає ні слова, ані надхнення.

Ще в 50-их роках В. Державин писав про І. Качуровського як про майстра новелі, вважаючи, що його збірка «*Шлях невідомого*» (1956) є «книгою, що може бути сміло зарахована до шедеврів — не таких то вже й численних, на жаль, українського мистецтва новелі». Критик висловився, що в галузі стилістики «проза І. Качуровського застосовує т. зв. образність (себто переносне значення слів) лише час до часу, проте коли вже застосовує, то дуже пишно й ефективно». Такою розгорнутою метафорою, напр., розпочинається новела «Втеча». На закінчення В. Державин звернув також увагу на авторову т. зв. ідеологію («світогляд») і з цього приводу захищував таке з нашого автора: « — Не глузуйте з речей, що є священними для всього людства, — обурився вчитель. — Ніхто ще не ставив пам'ятників загиблим дезертирам і не приносив квітів на їх могили. — Бо дезертир — безсмертний! — сказав Ваня» («Товариш»).

Збірка удостоїлася англійського перекладу пера Юрія Ткача й має цілий ряд добрих англійських рецензій. Кароліна Егертон пише про це видання (Because Deserters are Immortal), що треба бути справді вдячним, що воно з'явилося англійською мовою. Його скромно уже оцінено як український шедевр, але воно заслуговує також на високу оцінку в світовій літературі. Це видання повне привидів, хвилююче переходить межі часу й місця («*Travels of a Terrifying Futility*» The Age, 1 вересня 1979).

Згодом з'являються такі прозові твори нашого ювіляра: повість «*Залізний куркуль*» (1959) і збірка оповідань «*Дім над кручею*» (1966). Остання збірка тематично — це продовження «*Шляху невідомого*» про пережиття під час Другої світової війни на території України. Очима Сергія Ремеза, героя збірки, читач бачить події війни й Україну в роки німецької окупації. Вона цікава тим, що змальовує почуття рядової людини досі не заторкнуті в советській літературі й навряд, чи вони колись там будуть порушені.

Ці почуття так передає Ремез: «Обороняти зі зброєю в руках держав-

ний лад, що розстріляв мого батька, знищив нашу родину і не знищив мене самого лише завдяки щасливому для мене збігові обставин, було, на мою думку, не тільки боягузством і тупістю, а насамперед підлістю». У цьому сказано багато як у розумінні фізичному, так і в ідейному. Таким чином, цілість справді владарює над людиною, проте Ремез людина автономна й тримається вільно. В тому і його сила, і значення як символу України під німецькою окупацією. Збірка *«Дім над кручею»*, що являється кращим прозовим твором ювіляра, є водночас і національно найвиразнішим і найближчим до традиції української культури. Ґрунтовне знайомство зі світовою та українською літературою ХХ століття відкриває перед І. Качуровським скарби справжньої літератури. У ній він учить шляхетної виразності образів, гнучкості мови й широкому введенню образів-символів.

Але, щоб збагатити культуру літературного процесу, щоб навести лад у тій прецікавій майстерні, що зветься літературним навчально-виховним процесом, треба насамперед виховати любов до методології точного літературознавства. Отже, треба настроїти скрипку — і тільки тоді добувати з неї мелодію, здатну захопити, зачарувати слухачів. Зрештою, про ролі методології літературознавства у вихованні письменника досі написано не багато. Тому наукова монографія І. Качуровського *«Строфіка»* (1967) — це перша в українській і одна з небагатьох у світовій віршознавчій літературі. Вона дає систематизований, логічний і ясний виклад спостережень і висновків автора, багато ілюстрований прикладами взятими з кращих творів української, російської, білоруської і польської літератур. Досконале розуміння питань строфіки, тобто формальної побудови вірша, як стверджують рецензенти І. Качуровського, допомагає йому в його власній творчості та в перекладацькій праці, яку він високо цінує і широко нею займається. І. Качуровський є також автором *«Фоніки»* (1984). Ця праця охоплює такі головні теми: Загальне поняття, Евфонія та какофонія, Мова як база фоніки, Вчення про риму, Германська алітерація, Асонанс і дисонанс, Звукова інструментація. Фоніка, як її розглядає автор, це розділ фонетики, яка аналізує звуки мови з погляду їхньої естетичної (евфонічної) та емоційної функції. 1985 року в галузі поезики появився І. Качуровського *«Нарис компаративної метрики»* — третій науковий твір. Ця праця охоплює такі розділи: Головні системи версифікації, Силяботонічна система, Силябічна система, Топічна система, Імітативна система, Про метричну плюривалентність та подібність розмірів, Найважливіші розміри світової поезії. Ця книга, як пише Вадим Сварог, показує «ґрунтовність і ретельність», що їх вклав у цю працю І. Качуровський. І весь цей триптих високо оцінив Яр Славутич у своїй рецензійній статті, що надрукована в журналі *Сучасність* (1988, н. 3, стор. 121-25).

Непоследовність виходу в світ цього «наукового триптиху» з поезики (він повинен був з'явитися за таким порядком: *«Нарис компаративної метрики»*, *«Фоніка»*, а тоді *«Строфіка»*), як відзначає В. Сварог, «споводувала автора дати в цьому нарисі компаративної метрики короткий словник віршознавчої термінології, — хоч і короткий, але повніший від усіх нині існуючих словників. У нарисі окремим розділом дано також огляд віршознавчої літератури».

І. Качуровський є ще автором таких надрукованих наукових праць:

«Основні аналізи мовних форм», «Генерика та архітектоніка» та «Основні функції літератури».

Перекладацькою роботою І. Качуровський поважно почав займатися в 60-их роках. Найбільше перекладів він зробив з еспанської мови. В т.ч. уривки з «Пісні про мого Сіда», з Льюпе де Веги, Кеведо, Еспронседи, Хосе-Анонсіона Сільви, Амадо Нерво, Рубена Даріо, Хосе-Рамона Хіменеса, Федеріко Гарсія-Льорки, Альфосіні Сторні, Хуани де Ібарбуру, Габрієлі Містраль, Леопольдо Люгонеса, Хорхе-Льюїса Борхеса. Разом понад 60 перекладів. З італійської І. Качуровський перекладав: Франческа з Ассізі, поетів придворного гуртка імператора Фрідріха, Мікельанджело Буонарроті, Умберто Саба. Він перекладав також з португальської, польської та російської.

Найбільшим здобутком нашого ювіляра в цій галузі є переклад Франческа Петрарки: «Вибране». Сюди увійшло 45 сонетів, дві ліричні поезії любовного змісту, канцона «Італіє моя...», початок третього розділу з поеми «Тріюмфи» й кінцевий епізод з п'ятої частини поеми «Африка». У «Вибраному» Качуровський виявив великий талант, глибоке знання літератури й добру теоретичну підготовку. Він пише: «Працюючи над перекладами з Петрарки, я мав на меті не лише впровадити українського читача в поетичний світ одного з найбільших ліриків, що їх знає історія літератури, а також звільнити й унезалежити українське перекладацтво від російського». І це завдання наш ювіляр виконав сумлінно в системі значних мовних елементів першотвору. Таким чином, до творчої манери Петрарки додано особливості творчої манери Качуровського й переклад став органічною синтезою двох культур, які зведено до спільного знаменника без будь-якої втрати для першотвору чи зайвого здобутку для перекладу. В тому, на нашу думку, лежить краса, вірність і своєрідність перекладу Качуровського.

Але творчий доробок нашого ювіляра не вичерпується згаданими виданнями, дослідженнями, опублікованими статтями, розвідками та радіоскриптами: на його полицях лежить іще немало готових рукописів — збірників, антологій, літературознавчих праць, які він упорядковував. Тут згадаємо тільки деякі: «Пан Коцький» (віршована казка до ілюстрацій Б. Крюкова), «Цибуляне весілля» (оповідання, новелі, спогади), «Давні слов'янські вірування та їх зв'язок з індо-іранськими релігіями», «Бесіди про українське письменство», «На чужому березі» (статті й переклади віршів російських поетів українського походження), «Променисті силівети» (статті й переклади віршів західних письменників) тощо.

Важко перелічити всі праці, що їх створив наш ювіляр; велика частина з них чекає видавців. Цікаві для розуміння світогляду поета, письменника і літературознавця є його публіцистичні статті літературного й мовознавчого характеру. Ігор Качуровський бореться за чистоту літературної мови, суворо картає авторів покручів, що калічать «дух рідної мови», закликає громадянство уважно прислухатися до народного слова й орієнтуватися на мову класиків української літератури. Так, І. Качуровський — син свого часу, його творчість перейнята смутком, невдоволенням і жалем за молодістю. Проте, попри всі перешкоди, він іде до осягнення мудрости й краси нашого віку, а його творчість є живою часткою сучасної української культури. Ніщо творче не зникає безслідно, таким чином

і кращі твори І. Качуровського, як маленька цеглина покладена ним у стіни храму українського мистецтва, спроможні витримати зрослі вимоги сучасності.

Своє сімдесятиріччя життя й сорокріччя літературної діяльності Ігор Качуровський зустрічає у розквіті сил. У нього багато цікавих задумів і планів. Побажаймо йому від щирого серця успішного здійснення їх, міцного здоров'я та багато років творчої праці.

Михайло ЛОЗА

МАТЕРІАЛИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЦИНИ ТОМ II ЧИКАГО — 1988

Запізнавшись із якоюсь книжкою, читач не завжди застосовується над передісторією цієї книжки. А така застанова важна й потрібна, особливо, коли йдеться про такого роду працю як *«Матеріали до історії української медицини»*. В «Передмові» до другого тому «Матеріалів», який буде об'єктом нашого обговорення, між іншим, читаємо: «Перший том *«Матеріалів до української медицини»* появився у 1975 році за редакцією д-ра Василя Плюща і д-ра Романа Осінчука. Цей другий том появляється щойно тридцять років пізніше, і в ньому більше статей з різноманітною тематикою» (стор. VII).

Про причини 13-літньої перерви між публікацією 1-ого й 2-ого тому «Матеріалів» у ПЕРЕДМОВІ до другого тому не говориться. Читачеві на перший погляд здається, що ця перерва дещо завелика, але, коли він прочитає 2-ий том, набере переконання, що зібрання матеріалів, їх упорядкування і видання друком вимагало немало таки часу. На перерву у виданні цих двох томів мусіла, правдоподібно, вплинути і зміна редакторів. Коротко після появи 1-ого тому, один із його редакторів — д-р Василь Плющ — залишив цей світ. Помер у 1976 році. Другому редакторові — д-рові Романові Осінчукові — було вже, правдоподібно, не під силу самому продовжувати працю. Треба було подбати про додаткові сили. Над 2-им томом працювала вже Колегія у складі: д-р Павло Джуль (голова), д-р Василь Марчук, д-р Павло Пундій, д-р Роман Осінчук, д-р Ахіль Хрептовський. Упорядником другого тому був мгр Мирослав Семчишин.

У «Передмові» кажеться, що в 2-ому томі «Матеріалів» більше статей з різноманітною тематикою. Це правда. І то — слід додати — цінних статей. Том відкривається статтею «Лікарські Товариства і Наукові З'їзди лікарів у Східній Україні» (1840-1946). Автором статті є д-р Василь Плющ.

Свій історичний нарис автор починає 1840 роком, бо в тому році, 29-го

жовтня, почало свою діяльність перше наукове лікарське товариство в Україні, в Києві. Чергове місце займає стаття д-ра Леонтія Максимонька «Люди і події в Українському Лікарському Товаристві у Львові». Відносно людей, автор перерахував кільканадцять постатей — членів УЛТ, які діяли в часі між двома світовими війнами. При їхніх прізвищах подано і коротенькі інформації про них. У згадці про д-ра Степана Балея (д-р філософії і медицини) сказано, що в 30-их роках його покликано на становище професора Варшавського Університету. На це становище покликано його дещо скоріше, при кінці 20-их років, а якщо не помиляюся, то це восени 1927 року. Тоді д-р Степан Балея був учителем Філії Української Академічної Гімназії у Львові. Вчив математику і т. зв. пропедетику філософії (психологія і логіка) у 8-ій класі. Як учень Філії, пам'ятаю від'їзд д-ра Степана Балея до Варшави. Тоді покликано на становище професора Варшавського Університету ще й другого вчителя Філії — історика, д-ра Мирона Кордубу.

Теми наступних статей:

«Наукова діяльність Українського Лікарського Товариства», автор: д-р М(аксиміліян) Музика. Йдеться тут про УЛТ Львівського періоду.

«Професійні і лікарські організації за першої советської окупації Галичини (1939-41)».

«Медично-харитативна і професійна діяльність українських лікарів у роки німецької окупації Галичини (1941-44)». Автором обидвох статей є д-р Роман Осінчук.

«Спілка Українських Лікарів у Чехії», автор д-р Семен Наріжний.

«Організація українських лікарів в ЧСР (1922-38)», автор: д-р Михайло Завальняк. Примітка: у «Змісті» подано «Володимир», замість «Михайло».

«Діяльність українських лікарів у Німеччині (1945-47)» (автор: д-р Надія Плющ).

«Науково-професійні з'їзди українських лікарів у Німеччині (1945-47)», автор: д-р Юліан Мовчан.

«Українські лікарі в Австрії по Другій світовій війні», автор д-р Т Рєшетило.

«Товариство Українських лікарів і аптекарів Тиролю і Форальбергу (Австрія), (1946-49)», автор: д-р Олександр Сушків.

«Лікарі і медичний персонал на службі в УПА», автори: д-р Модест Ріпещкий і д-р Богдан Гук-Скала. Це, властиво, стаття Редакції, оперта на спогадах вищезгаданих авторів.

«Український Червоний Хрест» (Нарис діяльності за Другої світової війни), автор: д-р Тома Воробець.

Український Червоний Хрест у Києві (1919-1942)», авторка: Людмила Івченко.

«Лікарі в українській літературі, публіцистиці і журналістиці», автора не зазначено.

«Огляд наукової діяльності членів УЛТПА між роками 1975-1987», автор: д-р Павло Джуль.

«Розвиток психоневрологічних наук на Україні та їх основні напрям-

ки», автор: д-р Микола Міщенко. Ця праця, як зазначено в книжці, це уривок з монографії того автора під назвою «Пореволюційний розвиток психоневрологічних наук на Україні і їх зв'язок із зовнішнім світом».

«Минуле і сьогочасне української стоматології», автор: д-р А. Вітковський. Цю працю покійний д-р Вітковський писав у 1960-их роках, і — на жаль — вона не закінчена.

Багато авторів подали списки літератури, яку вони використовували для своїх статей.

З переліку статей бачимо, що зміст другого тому справді різноманітний. Редакційна Колегія, бачиться, солідно попрацювала, щоб зібрати ці матеріали в одну цілість.

Книжка замикається показником (індексом) прізвищ осіб, які згадуються в тексті (стор. 287-298, по дві колонки на сторінці).

Зміст книжки збагачують світлини — групові і окремих осіб. Цю другу групу світлин становлять світлини голів УЛТПА від 1975 (6 світлин) і головних редакторів «Лікарського Вісника» — від початку існування цього журналу (4 світлини).

Виданням книжки зайнялося Українське Лікарське Товариство Північної Америки (УЛТПА). Книжка, як це звичайно буває з виданнями УЛТПА, під технічним оглядом (папір, друк, переплет) оформлена бездоганно.

Д-р Олег С. ПІДГАЙНИЙ

ЗАКІНЧИМ ВИДАННЯ ДРУКОМ ВЕЛИКОЇ БІБЛІОГРАФІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ!

Закінчено працю над метрикою Української Державности ХХ століття: зібрано і відредаговано біля 35 тисяч назов книжок і статей про боротьбу української нації за державність, як на Східних і Центральних Землях, так і на Західних Землях України; всі ці книжки і статті зібрані у 12 мовах, і дають повну і детальну картину боротьби українського народу від початків ХХ століття, через бурхливі роки революції та воєн з сусідніми державами, аж до середини 20-их років.

Цілість праці підготована у 4-х томах. з цих томів вже раніше вийшло друком 2 великих томи під назвою «Українська Республіка у Великій Східно-Європейській Революції»: «Бібліографія». Ці два томи, що вже вийшли, включають коло 17 тисяч назов книжок і статей. Автори цілої бібліографії — проф. д-р Олег С. Підгайний, д-р Олександр С. Підгайний і бібліограф Олександра І. Підгайна.

Попередні томи вже принесли признання міжнародних істориків, що ця праця є фундаментальним доказом, що Україна і її боротьба за держав-

ність — це дійсність, а не фікція, як дехто хоче представити. Так писав німецький науковець в журналі світової слави «Еразмус». Він додав, щоб ті, що сумніваються, поглянули на тисячі і тисячі книжок і журнальних статей, і побачили, що Україна та її боротьба — це жива дійсність.

Видання цих двох великих томів вимагало великих коштів. Автори виконали свою роботу безкоштовно, а також безкоштовно велася коректа, передрук манускриптів тощо. Не вважаючи на це все, кошти друку багато перевищили прибутки з продажу. Дефіцит покривають самі автори.

Хоч потрібні поважні субвенції на покриття недобору, серія у двох томах про Українську Державність мала великий успіх у продажі по академічних університетських, спеціалізованих та центральних і державних бібліотеках. Замовлення приходили головне із США і Канади, але теж багато з Європи, Австралії. Теж були замовлення з Африки, Японії та Китаю.

Біля 600 серій «Бібліографії Української Державности» знаходиться тепер по більших бібліотеках цілого світу.

Хоч другий том серій вийшов декілька років тому, постійно надходять запити від бібліотек, коли вийдуть друком решта томів серії.

Вже тепер решта томів, а це 3-ій і 4-ий томи, готові до друку, маючи біля 18 тисяч назов книжок і статей про Українську Державність.

Автори не можуть більше нести кошти витрат у зв'язку з набором, друком та оправою двох томів, які бажано видати разом, щоб викінчити картину боротьби України за державність. Отож, автори звертаються до українського громадянства за пожертвами на велику справу видання, що ґрунтується у світовому академічному світі реальність і легітимність української боротьби ХХ століття.

Важливою частиною бібліографії, що готова до друку, це дуже повна збірка матеріалів про великого будівничого Української Держави Симона Петлюру. Тут ми маємо тисячі назв.

Інші важливі частини, це матеріали про боротьбу за державність по окремих українських землях — Київщини, Харківщини, Галичини, Буковини, Полтавщини та інші.

Просимо надсилати пожертви на ім'я Видавництва New Review Books, зазначаючи, що пожертва є на видання Бібліографії Української Державности: New Review Books, 381 Concord Avenue, Toronto, Ont. M6H 2P9, Canada.

ЗАСТУПНИКИ »ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ«

АВСТРІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040*

КАНАДА:

*The League for the Liberation
of Ukraine, 140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3.*

АВСТРАЛІЯ:

*M. Petruszczak
Walzmanstr. B. A/Z 2.
Salzburg-Aigen.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Shlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 — BS AIRES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136 - 2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003,*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd. Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

Чикаго і околиця:

*Bohdan Kaszuba
6427 W. Forest Preserve Drive,
Harwood Heights, Ill. 60656.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain
75261 PARIS Cedex 06.*

»ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ« — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СПОСІБ ДІЯТИ
ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ
ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ, СЛУ-
ЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО
БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТЬБИ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ,
ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА
РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.